



Hymnologi

NORDISK TIDSSKRIFT

UDGIVES I ET SAMARBEJDE
MED NORDHYMN

1-2

48. ÅRGANG
MAJ 2019

Om tidsskriftet

HYMNOLOGI // Nordisk tidsskrift gik i 2012 over til *peer-review*, hvorfor videnskabelige artikler, der er blevet bedømt, udskilles i en afdeling for sig.

Web: www.hymnologi.com

Facebook: facebook.com/hymnologi

Instagram: instagram.com/hymnologi_com

Hymnologi - Nordisk tidsskrift

C/O Ove Paulsen, Hoffmannsvej 20, 3. tv., DK-8220 Brabrand.

Ansvarshavende redaktør: Ove Paulsen, tlf.: (+45) 2621 1943, e-mail: ove@hymnologi.com

Abonnement/sekretariat: Christian Hebell Paulsen, tlf. (+45) 5186 7575, e-mail: christian@hymnologi.com.

Abonnement tegnes via hjemmesiden: www.hymnologi.com/bliv_abonnent/

Tidsskriftets bestyrelse:

Anna Maria Böckerman (Finland), Christian Hebell Paulsen (Danmark), David Scott Hamnes (Norge), Margrét Bóasdóttir (Island), Mattias Lundberg (Sverige), Ove Paulsen (Danmark).

Bestyrelsen har endnu ikke konstitueret sig.

Krav til manuskripter

Manuskripter indsendes som attachment til e-mail i almindelig Word-format (*.doc eller *.docx).

Find yderligere oplysninger og download vores style sheet på www.hymnologi.com

Publikationssprog: *Dansk, norsk (bokmål/nynorsk) og svensk, samt engelsk og tysk.*

Forside: *Alteret i Sønder Aarslev Kirke. Foto: Christian Hebell Paulsen*

Bagside: *Allsang på torvet i Uppsala i anledning af Kyrkomusiksymposium 2018. Foto: Johannes Frandsen /Ikon*

Hymnologi - Nordisk tidsskrift er støttet af

STATENS KUNSTFOND

Forord

Hymnologisk Selskab, tidligere *Salmehistorisk Selskab*, blev opløst på det ordinære bestyrelsesmøde 28. marts i år. Det skete med alle stemmer. Den afgående bestyrelse ønskede desuden enstemmigt, at *Syng Nyt* og *Salmedatabasen.dk* overtager *Hymnologisk Selskabs* rolle som Danmarks nationale hymnologiske forening. Selskabets midler blev henlagt til at finansiere en digitalisering af alle sider i *Hymnologiske Meddelelser* og *Hymnologi – Nordisk tidsskrift*. Samme dag holdtes også bestyrelsesmøde i Hymnologis bestyrelse. Her indvalgte man Anna Maria Böckerman, David Scott Hamnes, Margrét Bóasdóttir og Mattias Lundberg. Christian Hebell Paulsen og Ove Paulsen fortsatte fra den gamle bestyrelse. Louise Højlund fik bevilget orlov til næste valg, som afholdes i september 2020. Bestyrelsen er endnu ikke konstitueret. Sideløbende med ændringen i bestyrelsen foregår en ændring af dens beføjelser og en opbygning af en ny fællesnordisk redaktion, som indtil videre lider af mangel på svenske medlemmer. Dette ville være en oplagt sag for *Laurentius Petri Sällskapet för svenskt gudstjänstliv*.

Året 2019 er præget af hymnologiske jubilæer. Her kan nævnes 150-året for *M.B. Landstads* salmebogsgennembrud, som i dette hæfte behandles i Anders Aschims artikel. Redaktionen har desuden netop modtaget en artikel af Egil Sjaastad om samme emne. Desuden er der 200-året for Johan Olof *Wallins* salmebog, som var den svenske salmebog i 118 år. Om *Svein Ellingsen*, der bliver 90 år, siger Åge Haavik:

”13. juli blir han 90 år. Og 13. oktober er hans 90. dåpsdag. Det er den han opp gjennom livet har pleid å feire. I år faller den på en søndag. Menighetsfakultetet, hvor han er dr. theol. hc, skal overta hans samling av salmebøker og hymnologica. De innreder et eget rom, og har forskjøvet åpningen til 11/10”. – Så hvis nogen er i nærheten af Majorstuen og Frognerparken i Oslo den fredag ...

Hymnologi – Nordisk tidsskrift bringer i sine to næste numre, 3-4 2019 og 1-2 2020 en række artikler om Hans Thomissøns salmebog (*Den Danske Psalmebog*), der udkom 8. september 1569, og om 1500-tallets salmebøger.

Af de arrangementer, der er i anledning af dette jubilæum, har jeg i skrivende stund kendskab til

Thomissøns Psalmebog 1569-2019 - en studiedag, lørdag den 28. september 2019 på Sjællands Kirkemusikskole. Studiedagen er arrangeret i et samarbejde mellem Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Folkeuniversitetet i Roskilde, Roskilde domsogn & Sjællands Kirkemusikskole, Allehelgensgade 19, 4000 Roskilde, www.kirkemusikskole.dk/signup/signup-eu/kursus/253 mailadresse: sjkms@km.dk, tlf. 46 32 03 08. Søges senest 14. september.

Program:

10.00 - 16.00: Oplæg og samtaler - alt med indlagte eksempler og salmesang – ved

Marita Akhøj Nielsen og Bjarke Moe
16.30: Aftensang i Roskilde Domkirke ved sogne-
præst Maria Harms.

Egil Sjaastads artikel om Jesu døds betydning i ny-evangelismens sangskat er den tredje i en ganske utilsigtet række om ny-evangelismens sange. Alle tre artikler kan anbefales på det varmeste. Egil Sjaastads artikel følges af Kirsten Nielsens spændende artikel om de nye salmers gudsbilleder med inspiration fra Sofia Wastessons artikel i nr. 1-2 2018. Sofija Pedersen Videke skriver om sit arbejde med en svensk-dansk salmekonkordans, der skal gøre det lettere for svenskere og danskere at færdes i hinandens kirker og bruge hinandens salmebøger. Anne Vad skriver vel gennemtænkt og inspirerende om salmen som trøst og fortrøstning i hverdagslivet. Endelig skriver Anders Aschim om Landstads salmebogsgennembrud set i forhold til det samtidige opgør om det norske sprog mellem tilhængerne af de to måder at danne et norsk rigssprog på, som i dag kaldes bokmål og nynorsk.

Tre markante hymnologer er døde på det seneste. De har alle tre leveret vægtigt materiale til *Hymnologiske Meddelelser* og *Hymnologi*. De har alle tre været dygtige videnskabsmænd og gode venner. Ragnar Grøm, Sigvald Tveit og Einar Sigurbjörnsson. Vi skylder dem stor tak. Jeg er især Einar Sigurbjörnsson stor tak skyldig, fordi han ydede mig uvurderlig hjælp under udarbejdelsen af mit essay *Liturgi – Luthersalmer som led i de nordiske folks gudstjenesteliv* (2006), og igen, trods alvorlig sygdom, i *Luthers salmer som gudstjenesteled* et essay i bogen *Luthers salmer på dansk*.

Tekst, melodi, liturgi og teologi (2016).

De stigende portopriser, og efterhånden også mange fejlekspeditioner fra Post Nords side driver os væk fra dette format. Vi er på vej til at blive et digitaliseret tidsskrift. Hvornår præcis det sker, er det vanskeligt at udtale sig om, men indenfor de næste 18 måneder er ikke urealistisk at regne med.

Rigtig god læsning!

Brabrand 20. maj 2019

Ove Paulsen.

Indholdsfortegnelse

PEER-REVIEW-ARTIKLER

Egil Sjaastad: <i>Jesu døds betydning i nyevangelismens sangskatt</i>	7
---	---

ANDRE ARTIKLER

Kirsten Nielsen: <i>Hvem er Gud i nyere danske salmer?</i>	30
Sofija Pedersen Videke: <i>Psalmkonkordans mellan broderfolk och systerkyrkor</i>	48
Anne Vad: <i>Salmen som tröst og fortrosthning</i>	57
Anders Aschim: <i>Salmar, språk og reformasjon. Om Luther, Landstad og Blix</i>	66

ANMELDELSER

Konfirmandsalmebogen (<i>anmeldt af Inger Birgitte Bruhn</i>)	76
Sing along - Sanger i fellesskap (<i>anmeldt af Peter Edlef Nissen</i>)	78
Michael Nielsen: Syngende stjerne (<i>anmeldt af Benedicte Nordin</i>)	80

MINDEORD

Stig Wernø Holter: <i>Minneord om Ragnar Grøm</i>	88
Åge Haavik: <i>Sigvald Tveit til minne</i>	91
Kristján Valur Ingólfsson: <i>Einar Sigurbjörnsson in memoriam</i>	94

Jesu døds betydning i nyevangelismens sangskatt

Av Egil Sjaastad

Innledning:

Gjennom kirkehistorien har salmer og sanger hatt stor betydning som bindeledd mellom dogmatikk og sjelesorg. Utallige sjelesørgere har sitert salmestrofer for konfidenter, og forkynnere har ved å sitere salmestrofer forsøkt å gi forkynnelsen en sjelesørgerisk innsikting. Dette gjelder i høy grad sjelesørgere og forkynnere innen den lutherske kirke.¹

Forskere bruker sterke ord om betydningen av Luthers salmer for spredningen av reformasjonens budskap.² Mange av salmene hans er sjelesørgerisk aktualisering av store dogmatiske tema. I flere salmer møter vi et «jeg» som den salmesyngende menighet kan identifisere seg med. Den personlige tonen fremmer en «cura animarum generalis» (en generell sjelesorg når salmene brukes, til forskjell fra spesiell sjelesorg der konfident og sjelesørger samtaler under fire øyne). Et typisk eksempel på dette er «Nå fryd deg, kristne menighet». Luthers «jeg»/«meg»/«min» i vers 2 og 3 avspeiler kampen han stred for sin åndelige frigjøring.³ Salmen «Av dypest nød jeg rope må» lar oss også fornemme noe av den åndelige frigjøringen hans. Begge disse salmene er skrevet slik at en kjempende sjel kan identifisere seg med salmens «jeg» og

– som Luther selv – oppleve tryggheten i rettferdiggjørelseslæren.⁴

Et vesentlig punkt i dogmatikken er betydningen av Jesu død, oftest sammenfattet i begrepet forsoningen. I salme- og sangskatten innen lutherdommen er det gjennomgående den objektive forsoningslæren som dominerer.⁵ Det innebærer at Jesus ga seg selv som et sonoffer for våre synder ved å dø for oss på korset. Slik var det han, ifølge vår bekjennelse, «forsonte Faderen med oss».⁶ Forholdet mellom forsoningen på den ene siden, andre dogmatiske tema på den andre siden (boten, nådemidlene, troen, rettferdiggjørelsen, helliggjørelsen) har blitt noe ulikt tilrettelagt. En har hatt ulike sjelstilstander for øye, og dette har preget tilretteleggingen.

Innen folkekirkenes pietisme kom behovet for å understreke at ikke alle er frelst selv om de er døpt. Den «saliggjørelsens orden» vi kan lese oss til i Luthers forklaring til 3. trosartikkel, ble hos noen av de toneangivende pietistene utmyntet på måter som kunne fungere lovisk. Bekjennende kristne ble i tvil om de var omvendt på den riktige måten. Selvprøvende spørsmål kunne oppstå: Er det virkelig rett fatt med

min omvendelse?

I denne artikkelen er det nyevangelismens sangskatt som er i fokus. Nyevangelismen kan karakteriseres som en gren av pietismen, men i noen grad kom den med en fornyelse av sentrale tema i den lutherske reformasjon. I sangskatten har nyevangelismen fått sine aller sterkeste sjelesørgeriske uttrykk, og ikke sjelden merker vi klare avgrensninger fra en pietistisk tilretteleggelse av «saliggjørelsens orden».

I denne artikkelen er ikke hensikten primært å belyse hvordan nyevangelismen tilrettelegger den objektive forsoningslæren. Poenget dreier seg om hvordan nyevangeliske sangforfattere tilrettelegger *forholdet mellom* forsoningen og omvendelsen/kristenlivet/frelsesvissheten.

Nyevangelismen – begrepspresisering og særtrekk

Da Konrad Stormark skrev sin bok om nyevangelismen, valgte han som hovedtittel: *En for alle og alle i en*.⁷ Stormark fant en felles grunntone i flere ulike strømdrag på 17–18-hundretallet. Han starter sin bok med en omtale av såpass ulike retninger som herrnhutismen innen de lutherske kirkene i Europa, Missourisynoden i USA og i nyleseriet i Norrland der Rosenius hadde sine røtter. Han mener å finne «allment objektiverende strømdrag» i alle bevegelsene.⁸ Dette avspeiles både i forkynnelse og sangskatt og kommer til uttrykk i den sterke vektleggingen av det objektive, det som Gud har gjort 'utenom oss', som ikke avhenger av oss, som er stabilt, og som

står fast selv om alt (det subjektive) hos oss rakner. Guds frelsesplan i Kristus – med dens klimaks i hans universelle forsoning – svikter aldri. Ved forsoningen tilveiebrakte Kristus full tilgivelse for alle syndere til alle tider. Han sto opp til vår rettferdiggjørelse (Rom 4:25), og fra en side sett er den rettferdigheten vi kan bestå for Gud med, *allerede klar* i himmelen. Den oppstandne er der – som vår øversteprest (Rom 8:34; Heb 9:24 og 7:25).

Denne betoningen er, mener Stormark, en reaksjon på gammelpietismen og dens 'saliggjørelsens orden'.⁹ Der var fokus i større grad på boten og på stadiene fra og med vekkelsen fram til saligheten hos Gud. Representanter for de nyevangeliske strømdragene mente at en sterk opptatthet av saliggjørelsens orden lett skapte loviske og utrygge kristne. Frelsesvissheten kunne bli knyttet til ens egen omvendelse og nådevirkningene i ens eget hjerte. Deres svar ble nettopp betoningen av det objektive som de fant hos Luther.

Betoningen av *En for alle og alle i en* i nyevangelismen kunne komme til å underslå nådemidlenes og troens rolle i frelsestilegnelsen. For vi ble jo frelst – «for 1800 år siden». Når dette rendyrkes, skjelnes det ikke mellom forsoning og rettferdiggjørelse. Ifølge Stormark er tendensen til verdensrettferdiggjørelse tilstede i flere av de nyevangeliske retningene.

Vi skylder å understreke at denne læren om verdensrettferdiggjørelse må holdes klart adskilt fra den formen for universalisme som mener at alle blir frelst til slutt. For de bevegelsene vi her omtaler, understreker

– med noe ulik begrepsbruk – at synderen må *ta imot* det som er fullbrakt av Jesus.

Professor Einar Molland brukte begrepet nyevangelisme om de bevegelsene i norsk kontekst som kom som en motpol til haugianismen. Molland betraktet rosenianismen som den viktigste av disse.¹⁰ Molland satte fokus på en nærliggende tendens til antinomisme. «Hvis alt er gjort av Gud i Kristus, kan det da være så nøye med hvordan vi lever?» Molland mente ikke at Rosenius havnet der.¹¹ Det gjorde derimot finske Hedberg, mente Molland.¹²

Carl Fr. Wisløff knyttet begrepet nyevangelisme utelukkende til de grenene av dette «objektiverende strømdrag» som forfektet verdensrettferdiggjørelseslæren. I de kretsene het det at «verden i Kristus rettferdig er vorden».¹³ De mest ekstreme kunne endatil si at «de fortapte ligger i helvetet med tilgitte synder».¹⁴ Wisløff brukte sterkt negative ord om denne læren og begrunner det med at Skriften alltid knytter rettferdiggjørelsen sammen med troen. I det øyeblikk et menneske kommer til tro, erklærer Gud ham/henne som rettferdig.¹⁵ Og Wisløff mener Rosenius klart avgrenset seg fra verdensrettferdiggjørelseslæren.

De objektiverende strømdragene førte med seg en stor sangskatt. Ja, sangene ble i flere miljøer plogspisen som brøt nytt land *for* den teologiske profilen, det er Ahnfeldts virksomhet et tydelig eksempel på.¹⁶ Folk på ulike steder i ulike miljøer oppdaget budskapet ved å høre sangene og selv synge dem. Mange opplevde at byrder falt av skuldrene når det objektive ble

sterkt betont.

Uten å ta stilling til diskusjonen om begrepet nyevangelismen, vil jeg her sette fokus på sanger fra noen av de bevegelsene som Stormark rubriserer under nyevangelismen. Jeg vil lete etter sanger der det objektive i frelsen er selve grunntonen. I dette spekter av sanger vil vi også lete etter formuleringer som nærmer seg eller direkte uttrykker en verdensrettferdiggjørelseslære, eller som lett vil kunne åpne for antinomisme.

Hovedbevegelsen vi her setter i fokus, rosenianismen, hadde sitt utspring i Sverige og kom til å prege norsk og dansk kristenliv på en varig og sterk måte. Derfor må sanger skapt i Sverige få en betydelig oppmerksomhet.

Problemstilling:

Hvordan uttrykkes Jesu døds betydning i de objektiverende strømdragene som preget lutherske vekkelsesbevegelser på 18–19-hundretallet i Skandinavia?

Metode, kilder og oppbygging

Den typen hymnologisk forskning som her er relevant, må ha tett kontakt med teologihistorien og fromhetshistorien i de aktuelle lutherske folkekirker. Derfor må jeg her tegne ut bakteppet noe fyldigere enn innledningen gjør. Historien til de viktigste objektiverende strømdragene må kort løftes fram. I vår sammenheng blir det likevel ikke på dette punkt aktuelt å drive primærforskning. Jeg må nøye meg

med materiale lagt fram av anerkjente forskere.

På denne bakgrunn må jeg så hente fram og velge ut kilder som jeg vil bruke og trekke slutninger av.

Dette innebærer både

- utvalg av stoff om de mest sentrale sangforfattere i de aktuelle bevegelsene
- utvalg av sanger fra disse forfatterne. Jeg vil især se etter sanger som har hatt en viss utbredelse i vekkel-sesmiljøene.
- utvalg av strofer i de aktuelle sangene der en ny-evangelisk betoning av frelsen særlig sterkt understre-kes, og der avgrensningen fra verdensrettferdiggjørel-seslæren og antinomismen ikke tydeliggjøres.

Dette blir altså en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ forskning. Jeg har funnet det rett *først* å vise til særtrekk ved den herrnhutiske sangskatten og påvirkningene fra denne. Siden den rosenianske vek-kelsen har betydd så mye i norden, vil jeg *deretter* se etter strofer hos Rosenius og Lina Sandell som sterkt betoner frelsesvisshetens forankring i Jesu død. (Sist-nevnte er kalt rosenianismens sangforfatter nr. 1.) *Så* vil jeg hente fram strofer og betonerer hos svenske aktører som sto fram noe mer ensidig enn Rosenius og Lina Sandell. Alle er de fyldig representert i den svenske sangboken *Lova Herren* fra 1988.¹⁷

Impulsene, især fra rosenianismen, preget mange sangforfattere i Norge før og etter århundreskiftet 1900. Det er derfor naturlig *deretter* å se på et tre-fi-re nyevangeliske norske sangforfattere som fikk stort gjennomslag i Norge.

Jeg har bevisst valgt bort forfattere som Trygve Bjer-krheim, Leonard Gudmundsen og Haldis Reigstad. De er opplagt – fromhetshistorisk sett – preget av de objektive strømdragene som nyevangelismen repre-senterer, men ingen av dem kan sies å være *banebry-tende* for denne typen sanger.

Jeg har også (med ett unntak) valgt å se bort fra de mange sangene som fungerte godt i musikklag, ikke minst i Norge. Noen av disse sangene kunne gi ut-trykk for at «jeg ble frelst på Golgata» osv., uttrykks-måter som betoner det objektive uten å nevne den subjektive tilegnelsen. Men disse ble skapt etter at de nyevangeliske strømdragene hadde virket en tid. Flemming Kofod-Svendsen har undersøkt utbredel-sen av nyevangeliske sanger og ikke uventet funnet betydelige nedslag i Danmark. Interesserte henvises til hans grundige artikkel i Hymnologi nov. 2018.¹⁸ Både *Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltroga vän-ner* (ELM-BV) i Sverige, *Luthersk Mission* (LM) og *Evangelisk Luthersk Mission* (ELM) i Danmark avspei-ler den dominansen som disse sangene har hatt og fortsatt har.¹⁹ Min viktigste kilde i denne artikkelen er nevnte bok *Lova Herren* fra ELM-BV.²⁰

Disposisjonen for artikkelen er dermed knyttet til sangforfattere som jeg i tur og orden omtaler og siterer.

En svakhet ved denne framdriften er at de ulike aspekt ved sangenes innhold ikke drøftes *for seg*. Derfor vil jeg *til slutt* framholde ulike – og typiske – innholdsmessige aspekt som materialet har løftet

fram. En kort oppsummering og aktualisering er også naturlig.

Tidligere forskning

Vitenskapelig forskning på vekkelsesmiljøenes sangskatt er egentlig mangelvare. Et unntak gjelder nå *utbredelsen* av disse sangene. Her er Flemming Kofod-Svendsens undersøkelse gull verd (se ovenfor). Undertegnede artikler om Lina Sandells sanger er også to bidrag hva angår det rent innholdsmessige.²¹ Jeg vil derfor ikke bruke så mye plass på hennes sanger som de fortjener i denne sammenhengen, da jeg kan vise til min artikkel om forsoningen i sangene hennes.²²

Den nyevangeliske sangskatten avspeiler slektskap med samtidige trender i poetisk litteratur generelt. Poesien innen romantikken har opplagt påvirket den sjangeren av sanger som her kommer på tale.²³ Ikke minst herrnhutiske sanger preges av sødmefylte uttrykksmåter som (tross vekten på det objektive) er sterkt følelsespreget. Men slike perspektiver får utstå denne gangen, da denne artikkelen er ment å sette det rent teologiske i fokus.

Bakteppe

Ingen av vekkelsesbevegelsene på luthersk mark i den aktuelle perioden er uberørt av oppbyggelse, forkynnelse, salmer og sanger fra *tidligere* vekkelser. Den lutherske barnelærdommen var innlært (Den lille katekisme) og kom til å prege vekkelsesfolket i ulike bevegelser innen kirken. Pietismen, som nyevangelismen kan tolkes som en viss avgrensning fra,

var likevel en kraftig kilde til påvirkning ved sin vekt på gjenfødelse og personlig kristenliv.²⁴ Nyleseriet i Nord-Sverige er eksempel på en bevegelse som ikke kan tolkes uavhengig av sentrale trekk i pietismen generelt. Men her fikk *Luthers skrifter* (f.eks. Galaterebrevskommentaren) en sterk innflytelse og åpnet manges øyne nettopp for det objektive i frelsen.²⁵ I pietistiske bevegelser (inkl. Schartauanismen²⁶) hørte det objektive selvsagt *med*,²⁷ men det fikk ikke den sentrale plassen i deres «nådens ordning».

Samtidig hadde vekkelsesbevegelsen *herrnhutismen* fra Tyskland fått et visst nedslag i alle de tre nordiske landene (under navnet *Brødremenigheten*). Denne bevegelsen la sterk vekt på Jesu blod og sår og betonerte det objektive i en viss motsetning til gammelpietismen. At egne gjerninger så sterkt ble avvist (hva angår frelsen), kunne føre med seg en viss antinomistisk tendens. Samtidig *er det* fokus på opplevelse og erfaring, men altså erfaring nettopp av det objektive! Språket kunne som nevnt bli følelsesladet, og sjelens forening med Kristus (gjerne preget av formuleringer fra Salomos Høysang) avspeiler vekt nettopp også på det subjektive. Dette sees tydelig hos hovedmannen bak herrnhutismen, grev Zinsendorf (1700–1760). I hans teologiske tenkning er det mulig å påvise *både* en tendens til antinomisme og likegyldighet overfor sakramentene²⁸ og en hang til mystisisme med konsentrasjon om Lammets blod og sjelen som Kristi brud osv.²⁹ Dette vil vi eksemplifisere i nedenfor.

Kontakten med den anglosaksiske verden ble sterkere og sterkere utover 18-hundretallet.³⁰ Her kom

impulser som inspirerte sangforfattere til en ny type sanger rent formelt, med melodiose, enkle, gripende og folkelige toner. Tekster av f.eks. Fanny Crosby ble oversatt. Interessant er det at Lina Sandell flere steder preget budskapet på en selvstendig måte i sine gjendiktinger – nettopp med en sterkere understreking av forsoningen.³¹

Særtrekk ved herrnhutismens sangskatt

En av de herrnhutiske sangene som sterkest uttrykker en nyevangelisk forkynnelse, er en dansk sang fra 1742.

*Om noen meg nå spørre vil om grunn til salighet,
og om det hører mere til som man bør have med
foruten Jesu sår og blod som han for verden flyte lot, –
jeg svarer med et freidig mot: «Min grunn er Jesu blod!»*

*Det er den faste klippegrunn som jeg nå bygger på,
ved den jeg skal til siste stund, ja, evig vel bestå.
Og når jeg ut av verden går, da synger jeg om Jesu sår.
For Lammets blod er nøkkelen til selve himmelen.*³²

Her er to begrepssett typiske:

a) Begrepene «Jesu sår» og «Jesu blod». Disse var en viktig del av forkynnelsens språkdrakt. *Hovedpoenget* var ikke å skape medfølelse med Jesus (slik noen katolske sanger med tilsvarende språkbruk kunne gjøre³³). Sangen var ment å gi assosiasjoner til Jesu offerdøds betydning, det skjønner vi av sammenhengen.

b) Begrepene «grunn til salighet» og «nøkkelen til himmelen». Dette er en sterk understreking av det objektive. Ikke noe av mitt eget er holdbart for så vidt angår frelsen. Jeg har *Jesus alene* å vise til.

Med disse begrepene blir forsoningen det eneste en synder har å vise til. Troens frukter eller Åndens frukter er alltid mangelfulle når det gjelder frelse og frelsesvisshet. Hengivelsen til Jesus og det nye livet forutsettes skapt og nært nettopp ved denne betoningen av det objektive.

Lova Herren gjengir en herrnhutisk sang fra 1754. Den omtaler den universelle rettferdiggjørelsen, men understreker samtidig at det forutsettes en personlig tilegnelse.

*Rättfärdig blev världen i Frälsarens blod,
som skulden gjort god,
rättfärdig förklarad när Jesus uppstod.
Rättfärdig blir själen, som enfaldigt tror ...*³⁴

I Norge følte Hans Nilsen Hauge seg i utakt med de herrnhutiske brødrene på dette punkt. Han anerkjente nok deres vekt på frelsen, men syntes de la for lite vekt på at troen skal bære frukt i gjerninger. Herrnhutene framhevet den vilkårsløse nåden så sterkt, att pietismens (inkludert haugianismens) forventning om en botskamp kom i bakgrunnen.

Berte Canutte Aarflot, bondekone i Ørsta, var en frukt av haugianismen. Men den sangen som overlevde etter henne i bedehusketser, har nettopp herrn-

hutisk preg, *O lam, jeg ser deg full av sår*. Jesu objektive forsoning / hans stedfortredende straffelidelse forkynnes her i en språkdrakt preget av inderlighet og herrnhutisk vekt på Jesu sår.

*O Lam, jeg ser deg full av sår!
Tålmodig du min straff utstår,
Hver dråpe blod forkynner meg:
Se her hvor høyt jeg elsker deg!*

*Meg arme barn å få til brud
derfor korsfestes himlens Gud.
Å, kjærlighet som overgår
endog hva englene forstår!*³⁵

I Sverige ble herrnhutene beskyldt for antinomisme. Betoningen av Kristi lidelse og død var ensidig, ble det sagt. Om herrnhutismen i Danmark kom noe av det samme til uttrykk: «Emnet for deres forkynnelse er alltid Jesu blod og sår.»³⁶

Men dette var betonerer som Rosenius møtte i unge år. De bidro til hans åndelige frigjøring i hans ungdom, ikke minst gjennom den herrnhutiske presten Rutstrøms sangbok.³⁷

Lina Sandell ble fra tidlige barneår grunnleggende preget av sin far, presten *Jonas Sandell* (1790–1858). Han hadde også etter hvert tatt farge av herrnhutismen, siden denne hadde et fotfeste i Småland. Flere av Lina Sandells uttrykksmåter (især fra ungdomsårene) avspeiler herrnhutisk innflytelse. Begrepet «dyr» (= dyrebare) knyttet til Jesu blod brukes 14 ganger

i sangene jeg analyserte.³⁸ Også substantivet «sår» står sentralt i terminologien hennes. «Se på hans sår og se mig an i hans forsoningsskrud».³⁹ Jesu «sår» knyttes et sted direkte til adjektivet «dyr»: «De helga, dyra djupa såren».⁴⁰ Uttrykk som «det blødande Guds lamm»⁴¹, «vila i din öppnade sida»⁴² kan oppleves som floskler, det samme gjelder uttrykk som «skuldlöst, obesmittad lamm» (en bevisst allusjon til påskelammet i Ex 12:5 og 13). Noen ganger oppleves «lamm» og «blod» som talemåter, uttrykk som tas inn fordi de tilhører vekkelsens terminologi (og fordi de er gode å bruke i rim). Men i Sandells tekster er de primært uttrykk for en grunnleggende og objektiviserende teologi som sjelene skulle få hvile i.

De siste eksemplene viser at noe av preget i herrnhutismens sangskatt gjenfinnes hos senere forfattere i senere vekkelsestradisjoner.

Nyevangeliske betonerer av Kristi døds betydning i sanger av Rosenius og Lina Sandell

Uten sammenligning er det disse to svenskene som har betydd aller mest for nyevangelisk forkynnelse og sang også i Norge og Danmark. (Hva angår spredningen av sangene, spilte Oscar Ahnfelt meget sterk rolle, se nedenfor.) Rosenius-sangen *På nåden i Guds hjerte* er kanskje det mest typiske og fyldige poetiske eksempel på hans budskap. Gleden over Guds objektive frelsesgjerning framtrer her i det personlige vitnesbyrds form. Sangen har fungert som sjelesorg både fra prekestoler, i vitnesbyrd og samtaler. Sangen *begynner med* det som for Rosenius ble hvilepunktet:

*På nåden i Guds hjärta, som Jesus bragt oss fram,
då han för oss i smärta blev död på korsets stam,
jag nu allena bygger min tro och salighet
och lever därför trygget, den onde till förtret.⁴³*

Vi merker oss uttrykket «allena» i linje tre. Ikke noe av mitt eget er solid nok. Nei, her gjelder bare den grunnen Gud har lagt i Kristus, jf. formuleringen i ovenfornevnte herrnhutske sang: «Min grunn er Jesu blod!»

Så beskriver Rosenius hvordan han prøvde å finne fred ved å registrere hjertets 'rørelser'. Disse viste seg alt for ustabile, og han lærte å «bygge på» solidere grunnvoll. Det skjedde etter at Gud avslørte hjertets syndighet:

*På nåden i mitt hjärta jag stödde mig en tid,
men då vid syndens smärta jag miste all min frid.
Jag var så länge nöjder, som jag mig kände rörd,
men var jag mindre böjder var straks min ro förstörd.*

*Men Gud ske pris, som lärt mig att felet nu förstå
och bättre grund beskärt mig att nu få vila på:
På nåden i Guds hjärta, den Jesus bragt oss fram,
då han för oss i smärta blev död på korsets stam.⁴⁴*

Den samme sjelesørgeriske grunntonen merkes i sangen *Du kan icke tro, ack men käre så hör!*

*Och har det (blodet) nu värkat så kraftigt hos Gud,
att han helt tilfreds kunde bliva
och blott för dess värde dig taga till brud*

*och himmelens skattar dig giva,
så låt ock du därmed dig nöja.⁴⁵*

Vi får i all vår skrøpelighet regne med blodets virkning i himmelen. Og det er nok! Sangen har bl.a. forankring i tekster fra Hebreerbrevet om øverstepresten Jesus som med sitt blod gikk inn i helligdommen og vant oss en evig forløsning.⁴⁶

Samme varme sjelesorg overfor dem som kjenner angst ved tanken på egen ufullkommenhet, uttrykker Rosenius i sangen *Ängsliga hjärta*:

*Mitt under syndens dagliga plåga,
dock du en evig rättfärdighet har.
Kristus allena tvagit oss rena.
Pris vare Lammet, som synderna bar!⁴⁷*

Begrepe «evig» og «allena» har begge en trøstende funksjon når syndigheten merkes gjennom kristenlivet. I verset foran nevner Rosenius også dåpen – og viser dermed at nådemidlene hører med når synderen skal få del i det frelsesverket som objektivt sett er fullført. Her er altså en indirekte avgrensning fra verdensrettferdiggjørelseslæren. Men poenget er å proklamere trøsten i Kristus, ikke trøsten i ens egen 'kristendom'.

Tematisk sett er slektskapet med herrnhutiske sanger sterkt hos Rosenius og Sandell. En hovedsak for begget er «Min grunn er Jesu blod». Rosenius var likevel ikke i den grad preget av brudemystikken, heller ikke av floskelpregede uttrykk som Jesu dyrebare sår og

lignende, som vi finner tydeligere gjenklang av hos Lina Sandell.⁴⁸

I følge Aalen hadde herrnhutismens grunnlegger, grev Zinsendorf, en viss hang til mystisisme og sakramentsforakt. Dette er vanskelig å påvise hos Rosenius.⁴⁹

Lina Sandell gjorde, i en poetisk form etter Rosenius' død, rede for virkningen av hans forkynnelse i gammelpietistiske miljøer. Her lot hun en ung prest skildre hvordan Rosenius hadde hjulpet ham. Ved å lese Rosenius' blad *Pietisten* kom han til avklaring:

*Några ord ur Romarbrevet med förklaringen derav
väckte mig till ny besinning på hvad Gud med Sonen
gav, när det heter: Genom honom vi förlikningen nu
fått, allt är botat i den ene – allt är genom honom godt!*

Igien betones det objektive, det som Gud selv har gjort gjennom den ene – for oss alle. Begrepet «fridsförbund» en nøkkelrolle i dette diktets presentasjon av Rosenius' sjelesørgeriske forkynnelse.⁵⁰ Gud har gjennom Kristus sluttet fred med synderen, han har gjort opp for alt, gjennom ham er alt godt!

Rosenius selv skrev engang at ingen kunne synge om den frie nåden slik som nettopp Lina Sandell.⁵¹ Han merket at hun 'representerte' hans kristendomsforståelse. Biografen Riiber skriver at hun var som en følsom seismograf for hans forkynnelse. «Og hadde vi ikke hatt et godt historisk materiale om Rosenius, ville en kunnet avlest hovedtrekkene i hans forkynnel-

se i Lina Sandells sanger», skriver Riiber.⁵²

I Sandells sanger er alle nytestamentlige aspekt ved Jesu døds betydning fylldig representert.⁵³ Det har jeg gjort grundig rede for i en annen sammenheng.⁵⁴ Her vil vi ta fram trekk fra sangene hennes som nettopp legger hovedvekten på den nyevangeliske sjelesorgens møte med lovisheten. Særlig dominerende og personlig kommer denne til uttrykk i sangen om «Förlossningen». Den er en slags bibeltime i poetisk form med et sterkt sjelesørgerisk sikte:

*Så blev mig uppenbarat, att jag har barnarätt,
Ty Gud med mig i Kristus är försonad.
Och jag, som gått och grämt mig och undrat på vad sätt
Jag dock i domen skulle bliva skonad;
Jag, som uti min bättring, min ånger och min tro,
Min hälgelse, min lydnad ej nånsin funnit ro,
Jag är ju då i Kristus redan salig.*

*Är gåvan redan given, då är det icke jag,
Som skall med svett och möde den förvärva.
Har du, o Gud, i Sonen till mig ett gott behag,
Då skall jag ju som barn ditt rike ärva.
Och är du redan nådig. då kommer jag för sent,
Jag, som i tråldomssinne har tjänat dig och ment,
Att du till slut så skulle bli mig nådig.⁵⁵*

Det som her kommer til uttrykk, er rettferdiggjørelsen i luthersk versjon, men med en tydelig adresse til den som kjemper for å «få det til». Forsoningen er her det selvsagte utgangspunkt for rettferdiggjørelsen. Det er «i Jesus Kristus» vi er salige. Vi merker oss også

innsiktingen mot det personlige, tross sangens svært dogmatiske preg.

Forsoningen innebærer et forlik. De to partene, Gud og synderen, er på grunn av Jesu død ikke lenger fiender. Vi er «forlikt genom medlarens död». ⁵⁶ Men tydeligst avspeiles forliket (som vi har sett) i begrepet «fridsförbund». ⁵⁷ Meningen er at Gud (i samsvar med Ef 2:16; 2 Kor 5:18–21 og Rom 5:1–11) nå har opprettet et forlik med oss, en fredspakt. Han har selv tatt omkostningene med denne pakten ved at hans inkarnerte sønn gikk i døden. For Lina Sandell var dette et stort under som har *evig virkning*. ⁵⁸ Vi aner en viss brodd mot en pietistisk forkynnelse som setter «nådens ordning» i fokus, for dette kan jo bli rene «trældomskavet» (nynorsk oversettelse av «trældoms-sinne»).

At *troen* må til fra vår side er nok selvsagt for Sandell. Men det er ikke ofte hun betoner nettopp det. Den som fokuserer på sin egen tro, blir lett selvopptatt. Liksom Rosenius er hun sterkt opptatt av at troens objekt måtte forkynnes, hjertets tro kan bare skapes på den måten. Temaet «troen» kan altså i det nyevangelisk forfatterskap omtales på en måte som vitner om frykt for at troen blir oppfattet som en (lov-) gjerning, som et subjektivt krav. Rosenius skrev nettopp sangen *Du kan ikke tro, å men kjære så hør* som et budskap til dem som analyserte sitt eget indre for å finne ut om de trodde rett eller nok. ⁵⁹

Stort sett finner vi ikke appeller til *viljen* i sangene til Rosenius og Sandell. Som Luther lærte de at viljen

er trellbundet. Vekkelsestonen i sangene er der, men stort sett ikke med pågående appell til å bestemme seg. Sandells *Har du mod att följa Jesus* er et unntak: «Har du mod at välja döden, när dig livet bjudas än?» heter det i det andre verset. ⁶⁰ I den nyevangeliske tradisjonen i Danmark kan en finne eksempler på at salmer fra pietismens tid ble kortet ned så ikke eventuelle tendenser til semipelagianisme kom til overflaten. Da Evangelisk Luthersk Missionsforening (ELM) i 1965 ga ut sin sangbok *Evangelisk Luthersk Sangbog*, utelot de det siste verset i Brorsons vekkel-sessalme *Ak, vidste du, som går i syndens länke*. Ordlyden «Ak, kunne du - du kunne, om du ville - dog gribe ret Guds milde hjerte fat» opplevdes å være i konflikt med læren om den trellbundne vilje. ⁶¹

En sammenligning med Luther

Et av Luthers store bidrag til salmeskatten er *Nå fryd deg, kristne menighet*. Her beskrives gleden over troen alene på Jesus alene. Vi har allerede sett hvordan gjenklangen av dette preger Rosenius' og Lina Sandells sanger, om enn med et inderligere språk. ⁶² Holdningen til lovgjerninger er prinsipielt den samme.

Forskjellen merkes især på to måter:

a) Rosenius og Sandell omtaler enkeltindividets religiøse følelser og strevet med omvendelsesprosessen på måter som vi knapt finner hos Luther. Grunnet tendensene til en lovisk pietisme har de et større fokus på – og dermed også avvisning av – ens egen ån-

delighet, ens indre liv og opplevelse som frelsesgrunn. Hos dem lyder det som vi nå har sett: «På nåden i mitt hjärta jag stödde mig en tid, men ...» (Rosenius) og «Ack, vad den arma själen likväl bedrager sig ...» (Sandell).⁶³

b) For Rosenius og Lina Sandell spiller kamp/seier-motivet en betydelig mindre rolle enn hos Luthers.⁶⁴ Luthers sterke betoning av Jesu seier over dødens og djevelens makt dukker stadig opp i salmene hans (endatil i nevnte Luther-salme). Jesus frigjorde oss fra djevelens vold.⁶⁵ Ikke minst når *forsoningen* er tema, ser vi forskjellen. Korset var en «wunderlich krieg» der Kristus ved sin død myrdet døden:

*Å skjebnestund da liv og død i nærkamp støtte sammen!
Å fryd, da seiersropet lød og døden sto med skammen!
Dette vitner Skriften om: at Kristi død ble dødens dom!
Hvor er nå død, din seier? Halleluja.*⁶⁶

Men siden Christus Victor-temaet (kamp/seier-motivet, Kristus som seierherre) er «ouppløsligt sammanvävd med beskrivningar av försoningens skuldbetalning och offer,» skal ikke denne forskjellen overbetones.⁶⁷ Luthers hovedsak er at Kristus var den som i menneskenes sted tar Gud vredesdom på seg. Soningen og forløsningen fra maktene er kompatibel og står i en relasjon der det første er grunnlag for det andre. Ja, i en forstand er kamp/seier-motivet ikke et forsoningsmotiv, men et forløsningsmotiv basert på forsoningen.⁶⁸ Dette samsvarer for så vidt med Rosenius og roseniansk pregede sanger, f.eks. den norske *Jeg kjenner et navn* av lekpredikanten Per Nordsletten:

*Når Djevelen sier, du er ikke så
at nåden i Kristus deg tilhøre må,
da roper det navnet: Men slik er dog jeg,
at jeg tar imot selv en synder som deg.*⁶⁹

Oscar Ahnfelt, Fredrik Engelke og Anders Nilsson

Oscar Ahnfelt (1813–1882) ble åndelig frigjort gjennom en preken han hørte av Rosenius påskedag 1841. Ahnfelt ble den viktigste omreisende sangevangelisten i rosenianismens første tid – både i Sverige, Danmark Hvor han fikk særlig stor betydning for det kristenfolket som etter hvert stiftet Luthersk Missionsforening) og Norge (som på denne tiden var lydrike til Sverige). I nevnte preken sa Rosenius bl.a: «Kristus var helt og holdent i vårt sted både i sin død og oppstandelse. Vi var i Guds øyne så innesluttet i ham, at når han døde som Guds lam for våre synder, ble våre synder tatt bort. Og når han oppsto, skjedde dette for verden, for menneskeheten, som – innesluttet i ham – oppsto rettferdiggjort fra synden, så at ingen behøver å dø for sine synder mot loven.»⁷⁰

Her er den unge Rosenius så frimodig i betoningen av det fullførte frelsesverk, det vi har kalt 'det objektive', at han beskriver verden som rettferdiggjort ved Jesu oppstandelse. Bak uttrykksmåten er muligens Rom 4:25.

Ahnfelt ble en glad kristen, og med sin ellevestrengers gitar sang han Lina Sandells og Rosenius' budskap også inn i norsk og dansk kristenliv.⁷¹ Han hadde

flere reiser til ulike byer i Norge og holdt møter. Han var særlig glad i de sangene som nettopp understreket det objektive. Han sang ofte Rosenius-sangen *Våga dig, dristelig*:

*Våga dig, dristelig, tro, att Jesus gjort allt för dig!
Allt vad lagen ej verka kan, allt hos dig, som han klagat,
an,
detta tog Jesus på sig.*⁷²

Her er Rosenius' typiske betoning av lov og evangelium kommet til uttrykk. Det samme gjaldt en annen av Rosenius-sangene, *Ängsliga hjärta*, som han ofte sang:

*Stanna och vakna! Tänk vad du äger,
icke i dig, men i Frälsaren kär!
Ren och rättfärdig, himmelen värdig,
icke i dig, men i honom du är.*⁷³

Ahnfelt ble raskt kritisert fordi han uten forbeholdt kunne forkynne verdensrettferdiggjørelselæren. I sentrum for diskusjonen var bl.a. sangen *Världen i Kristus rättfärdig är vorden*.⁷⁴

*Världen i Kristus rättfärdig är vorden,
Han på sitt hjärta var syndare bar,⁷⁵
när på sitt kors mellan himlen och jorden
Han vår förlossning och skuldoffer var.*

Lina Sandells svoger, Almquist, irettesatte Ahnfelt og mente han satte saken alt for mye på spissen. Rosenius mente også (nå i 1862) at ordbruken var uhel-

dig. Hvis den skal brukes, må den tilføyes en tydelig forklaring, sa han. For det forutsettes en personlig tilegnelse av den rettferdiggjørelsen som ligger rede for oss i og med Jesu død og oppstandelse.⁷⁶

Den noe yngre Fredrik Engelke (1848–1906) trakk også den nyevangeliske betoningen svært langt. Ofte bruker han uttrykk om Jesu død som betoner at alle ble forsonet med Gud og befridd fra lovens bud på «förlossningens dag» - d.e. langfredag.

*Din synd är verkligt från dig borttagen,
och detta skedde med Jesus död.*⁷⁷

Vi merker engasjementet for å trøste dem som er usikre på sin frelse. Men uttrykksmåten går et hakk lenger enn Sandell og Rosenius følte naturlig:

*Hav tack, käre Jesus, för ordet vi fått,
som säger att allt nu är väl.
Si lösen är gillad och allt är nu gott,
og frälst är varenda själ.*⁷⁸

Verden er allerede rettferdig. Hver eneste én er frelst. Også du! Engelke mente (i denne perioden av livet, 1870-årene) at dette måtte forkynnes for å gi sjelene fred. Bare det som er fullført utenom dem, holder. Når de tar imot dette, blir frelsen realisert på den enkelte.

Men en konsekvens av språkbruken måtte egentlig bli at de fortapte ligger i helvetet med tilgitte synder.⁷⁹

Engelke ga ut sangboken *Lofsånger och Andeliga Wisor i nådene* i perioden 1871–75. Flere av sangene har for øvrig en språkføring som minner om herrnhutismen.

Boken *Lova Herren* gjengir over 60 sanger av rosenianeren *Anders Nilsson* (1849–1912). Hos ham kommer tilsvarende understreking til uttrykk. Unik er hans sjelesorg overfor dem som har falt dypt i synd. I sangen *Så är nu ingen fördömelse*⁸⁰ lyder andreverset slik:

*Kom åter, åter till nådens tron! Han dömer ingen, Guds käre son.
Så får du nåd och barmhärtighet, han skal förlåta dig det och det,
just det som rent otillbörligt är, som gör att dömd du vandrar här.
Det kan visst vara betankligt nog, men och för sådant ju Jesus dog.*

Utgangspunktet er typisk nok Rom 8:1, et vers som er blant de hyppigst siterte i nyevangelisk forkynnelse.

Typisk er også en sang av Nilsson som lenge ble brukt i bedehus-Norge: *Bli blott i sårene, frelserens brud, så skal du havne der hjemme*.⁸¹ Ingressen viser gjenklangen av herrnhutisk språkføring. Andreverset betoner nådepakten som Rosenius så ofte skrev om, og som vi har å holde oss til når vi i kristenlivet merker at 'kjødet' volder oss byr:

*Hvordan det føles og hvordan det går, barn skal du enda få være.
Om du enn synder og anklaget står, slipper du selv for*

deg svare.

Også i livets mørkeste stund gjelder der oppe nådens forbund.

Hvordan det føles og hvordan det går, barn skal du enda få være.

En uttrykksmåte fra vitnemøtene i min barndom lød: «Du skal slippe å bygge på følelser.» Ofte ble de to første linjene av Nilsson-verset ovenfor referert i samme vitnesbyrd.

Eksempler fra norske sangforfattere

Jakob Olsen Traasdahl (1838–1903) var gudbrandsdølen som fikk stor innflytelse over indremisjonsbevegelsen på Vestlandet, ikke minst fordi han personlig lærte Rosenius å kjenne.⁸² Traasdahl forkynnte den frie nåde i strid med rådende haugiansk botsforståelse. Budskapet hans hadde brodd mot saliggjorelsens orden og han forkynnte frimodig «Kom som du er». Traasdahl er kalt «Vestlandets første stortaler» og var «den førande og formande i den reseniansk pregevekkinga som gjekk over landet frå 1860-talet».⁸³

Vi merker godt hva han ønsker at de troendes store tema skal være:

*Hjertetringen anfører sangen, emnet er Jesu Kristi blod.
Jeg av slangen var grusomt fangen, men har av nåde et freidig mot.
For Immanuel gikk i striden, løven av Juda seier vant!
Slangens motstand var alt for liten, jeg en evig forløsning vant.*⁸⁴

Vekten på å være frigjort, på den «evige forløsning», klang sterkt og rikelig i Traasdahls forfatterskap.

Jens Marius Giverholt (1848–1916) var en av de mest typiske rosenianerne i sin generasjon. Han gikk over til Den lutherske frikirke, men da han var i Trondheim og virket i forsamlingen Betania, aktualiserte han ikke spørsmålet om kirketilhørighet. Han drev et stort søndagsskolearbeid og preget en hel flokk søndagsskolelærere med sin rosenianske veiledning.

Følgende sang viser tydelig hans plassering, rent teologihistorisk:

*O Lammets blod, det dyrebare blod,
som gav meg liv da jeg ved korset sto,
det er min trøst i all min sorg og nød,
min trygge ankergrunn i liv og død.*⁸⁵

Frelsesvissheten knyttes, som vi ser, direkte til korset uten at veien om nådemidlene konkretiseres. Det kjennetegner også mange salmer i den tidligere lutherske tradisjonen.⁸⁶ Troen forholder seg ikke til nådemidlet i og for seg, men til ham som rekkes i nådemidlet.

Den fallitten eller konkursen som forutsettes i slike sanger, kunne noen ganger framtre som en ny form for saliggjørelsens orden.⁸⁷ Skulle en bli en frigjort kristen, burde en helst i utgangspunktet ha sett seg fortapt (jf. Rom 4:5). Jeg kan personlig huske at jeg

strevde med spørsmålet om jeg var blitt «ugudelig» nok (!) da misjonsfolk i generasjonene før meg gjorde Giverholts ord i v.2 til sine:

*Da en ugudelig jeg bleven var,
utfattig sjel som intet i seg har,
da fikk jeg se det blod på korset rant
og legedom for sjelesmerten fant.*

Denne tendensen til en ny form for saliggjørelsens orden kan forøvrig finnes også hos Rosenius, men hos noen av de rosenianske forkynnerne ble den tydeligere. I Norge kunne formuleringen «Har de sett det?» bli brukt når nye kristnes vitnesbyrd ikke direkte berørte hvilen i evangeliet. Var de da virkelig «kommet igjennom» til liv i Gud? «Å se det», eller for å bruke Giverholts uttrykksmåte «da fikk jeg se det blod på korset rant».⁸⁸

Temaet frelsesvisshet ble i nyevangelismen likevel holdt sammen med tilliten til Ordet. Hvordan er det med meg i min salighetssak? Jo, jeg har det skriftlig, det var viktig å understreke for Gieverholt.⁸⁹

Sigvard Engeseth (1885–1974) ble etter hvert øverste leder i Den Evangelisk Lutherske Frikirke. Både han og Giverholt har betydd mye for det nyevangeliske draget som lenge preget dette kirkesamfunnet. Engeseth skrev en hel del sanger, og de mest kjente har nettopp den betoningen som vi nå har løftet fram i denne artikkelen – men uten at han kan beskyldes for å tolkes i retning verdensrettferdiggjørelseslære eller antinomisme.

Mest kjent er *Slik som eg var* fra 1916. Den skildrer en omvendelse der hvilen i evangeliet blir selve gleden.

Slik som eg var!

Å, eg fekk sleppa den byrda eg bar!

Døra var opna for syndaren store,

ja, det var nok det som Frelsaren gjorde!

Barn fekk eg vera, og Gud var min far,

*slik som eg var.*⁹⁰

Døra er åpen, Jesu frelsesverk er tilstrekkelig. Jeg fikk komme som jeg var!

Som han sier i en annen av sangene sine:

*Jesus, Jesus, alt det du treng for himmel og jord er gøymt i det eine ord.*⁹¹ Her finner vi det vi trenger for å kunne kalles Guds barn.

Gleden over at nåden er fri, klinger igjennom forfatterskapet. «Jesus har sett meg inn i barnekåret sitt!»

Tittelen på et av sangheftene hans var Uforskyldt.⁹²

Det understreker grunntonen i sangene hans. Ikke noe av mitt eget holder, men det Jesus gjorde, er nok, især når en ser seg «svart og urein».⁹³

Jesper Krogedal (1911–1986) skrev to sanger som på en unik måte framhever det nyevangeliske budskapet. Med sangen *Kor stort min Gud at eg ditt barn får vera* satte han fokus på det objektive, det Gud har gjort. ... *eg skal inkje gjera* når det gjelder frelsen.⁹⁴

Vi har allerede understreket hvordan nyevangeliske forfattere forsøker å løse mennesker fra strevet med å tro rett og tro nok. Krogedals sang *Eg ville gjerne eiga ei tru så sterk og stor* står i denne tradisjonen.

*Men når mi tru sig saman og alt mitt eige verk,
då har eg enno Jesus, og då er trua sterk!*⁹⁵

Det er troens retning, ikke dens styrke, som er poenget.

Samlende analyse og oppsummering

Vi har gjennom artikkelen påpekt en konflikt mellom to typer vekkelsesretninger med en noe ulik tilretteleggelse av frelestilegnelsen.

Det det som særlig preger de nyevangeliske sangene, er den sterke vekten på Guds frelsegjerning i Kristus, for oss – og utenfor oss. Nyevangelismens objektiverende tendens (jf. Stormark) av er åpenbar. Sterke uttrykk for Jesu døds betydning, gjerne med uttrykksmåter fra herrnhutismen (Jesu sår, Jesu dyre blod) settes i fokus, og det understrekes at vi i oss selv ikke kan bidra noe til vår frelse.

Nyevangelisk sangskatt ønsker å lede mennesker til frelsesvisshet. Da må en ha et fast holdepunkt i det Gud har gjort i Kristus. Dette tema gir sangene et preg av glede og tilbedelse. Jesu stedfortredende straffelidelse klinger sterkt i budskapet, og det sjelsørgeriske siktepunkt er merkbart – ikke minst overfor troende som kjenner på sin iboende syndighet.

Nådevirkningene i hjertet fornektes ikke, men de er ikke noe å «bygge på» for plutselig er «den følbare nåden» borte. Nyevangelismens budskap avgrenser seg tydelig fra alt subjektivt når det gjelder selve frelses-

vissheten. Jeg har det skriftlig!⁹⁶

I den rosenianske tradisjonen kan erfaringen av egen syndighet og erfaringen av forløsningen i nåden likevel bli en ny form for saliggjørelsens orden. En kan komme til å vurdere andre kristnes vitnesbyrd ut fra om de avspeiler dette mønsteret. Hvis ikke dette er deres hovedemne, ja, har de da virkelig 'sett det'? (d.e: Har de erfart hva det virkelig si å bli en frigjort kristen?)⁹⁷

De subjektive sider ved frelsetilegnelsen og troslivet (omvendelsen og troen) omtales, men oftest i en kontekst der det er viktig å understreke at vi ikke kan bygge på noe hos oss selv. Gud er den som virker troen ved selve evangeliet.

To mulige farer ved den nyevangeliske sangskatten – når den er på sitt mest typiske – er ofte blitt påpekt:

Det ene er verdensrettferdiggjørelseslæren. Noen sanger forfekter at verden er rettferdiggjort i kraft av Jesu død og oppstandelse. Andre sanger nærmer seg denne posisjonen ved betoningen av at alt er ferdig for alle, den fulle rettferdighet er klar i himmelen – uansett hvem du er. Dermed kan nettopp temaene omvendelse og tro skyves i bakgrunnen. Det hele kan bli et regnestykke: Alt er ferdig, da er det ferdig også for meg! – uten at det kommer til noe oppbrudd fra et verdslig liv.

Det andre hører sammen med det første: Antinomismen, nemlig at det ikke er så nøye med å leve etter Guds bud. Jeg greier det jo så allikevel aldri! Og jeg lever jo i tilgivelsen, så da er det vel ikke så nøye.

I praksis har denne avveien neppe preget de rosenianske miljøene mer enn andre miljøer. Men Rosenius selv ante at dette kunne var en fare, og var derfor opptatt med å undervise om Guds bud.⁹⁸ Han merket at behovet for å forkynne daglig omvendelse kanskje hadde hatt for lite framtrekkende plass.

Betoningen av at alt er fullbrakt kunne også i praksis skyve sakramentene til side. De spilte i alle fall en liten rolle i sangene. Rosenius og Engeseth er med sin balanserte tilnærming her til en viss grad unntak.⁹⁹

Den ensidigheten som kjennetegner nyevangelismen, kan forsvares med at Skriften jo også har et tydelig innholdsmessig sentrum i Kristi verk. På den andre siden vil og bør et sunt trosliv nettopp slippe alt Guds ord til, inkludert apostlenes formaninger. I sangskatten som vi har undersøkt, har temaet Jesus døds betydning vært i fokus. Mange sanger skapt i denne tradisjonen har likevel en betydelig innholdsmessig bredde, jf. Lina Sandells sanger. Helliggjørelsen er ikke uteglemt.¹⁰⁰

Likevel er det mulig å forstå gammelhaugianismens motreaksjon på bølgen av nyevangelisk sang. Gjennom en liten bok skrevet av haugianeren Amlie, *Blåboka*, fra 1870-tallet, er oppgjøret tydelig.¹⁰¹ Han beskriver den nye forkynnelsen og fortsetter:

«Men noget besynderligt og modsigende er det, at det snart sagt advares mer imod at stole paa Bønnen, end der formaner til at øve Bønnen, og dog betones den Sandhed meget stærkt, «at vi intet formaae af os selv», thi kjendte man virkelig denne Uformuenhed, saa maatte det være en Trang og en Nødvendighed at bede ham om hjælp ...¹⁰²

De nyevangeliske sangforfatterne og forkynnerne som ikke hadde annet å bringe enn dette: «*Det er ikke din bønn, det er ikke din gråt, det er blodet som frelser deg nu*»¹⁰³ hadde kanskje ha godt av å høre kritikk ala Amlies.

Aktualitet

I sjelesorgen er det noen ganger viktig å løfte oppmerksomheten bort fra konfidentens egen åndelighet. Nyevangelismens betoning av evangeliet om den frie nåden kan her fungere som et godt bidrag. Konfidenter fra miljøer der de mest brukte sangene handler om meg og mitt, min bønn og overgivelse og min tilbedelse, vil her møte en helt annen betoning. Sanger om nåden alene vil kunne virke befriende for den som har 'kjørt seg fast'. Når den følbare gleden i troslivet er borte, eller når en ikke synes å makte den hengivelsen som preger sangene, er budskapet om «nåden i Guds hjerte» en sterk trøst.

I sjelesorgen vil noen ganger (også i vår tid) konfidentens egen syndighet være et tema som klinger med i samtaler – direkte eller indirekte. Da er trøsten i den objektive forsoningen, at Jesus på korset tok ansvaret for all min syndighet og alle mine enkeltsynder,

nærliggende å holde fram i samtalen. Nyevangelismens sanger regner for ramme alvor med menneskets iboende syndighet og Jesu offerdød på korset under Guds dom. Dette utfordrer miljøer der forsoningen forsøkes omtolket.¹⁰⁴ Selvsagt kan ikke *hva fungerer i sjelesorg* være bestemmende for eksegetiske debatter om viktige tema. Men for den som ikke lar seg overbevise av holdbarheten i de nyere tilretteleggelsene av forsoningen, vil nyevangelismens sanger om dette tema være gode støttespillere for sjelesorg og forkynelse.

Fortsatt finnes en allmennreligiøs og lovisk *hvis vi gjør så godt vi kan er vel alt bra?*-kristendom, eller *Gud kan vel ikke være så streng?*-kristendom. Å lese/høre/synge de typiske nyevangeliske sangene om «blodet» fungerer kanskje ikke godt rent kommunikativt, men poengene i sangene er en tydelig avgrensing fra denne trosposisjonen. I disse sangene forutsettes det tydelig at Gud, slik han møter oss i loven, faktisk er streng. Bare den rettferdigheten som Jesus ved sin død og oppstandelse har vunnet for oss er godt nok holdepunkt. Ja, det er fullkomment. Rettferdigheten knyttet til Jesus *gis oss av Gud selv* (Fil 3:9). Dette hovedpunkt i mange sanger gir fundament for frelsesvissheten når livets motbakker kommer. Frelsesvisshet på annet grunnlag viser seg stadig å forvandles til usikkerhet.

De senere årene har det vært et sterkt fokus på skapelsesteologiens *Du er verdifull*. Den nyevangeliske sangskatten tar ikke direkte avstand fra dette for så vidt uttrykket brukes om menneskeverdet på skapel-

sens plan. Det kan gjerne betones at nyevangelismen ikke ofte satte menneskeverdet eksplisitt i fokus, – og at dette er en svakhet. Nyevangeliske sanger understreker derimot med kraft det som gjelder forløsningsplanet: At vi av oss selv *ikke duger til noe* når det gjelder frelsen. Her bør sjelesørgere forsøke å rydde i forestillingene og fastholde at vi i forløsningens perspektiv trenger budskapet om Jesu død som frelsesgrunn, selv om vi på skapelsens plan er ukrenkelige og verd respekt som Guds ypperste skapninger.

Både evangeliske forkynnere generelt og sjelesørgere spesielt vil fortsatt kunne hente betoning og perspektiver fra de særtrekk ved nyevangelismens sangskatt som vi her har løftet fram.

EGIL SJAASTAD er dosent i Praktisk Teologi ved Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FIH) i Oslo. Sjaastad er vokst opp i et roseniansk preget misjonsmiljø i Midt-Norge og fikk tidlig interesse for sanger og salmer. Han har skrevet en rekke kortere populærvitenskapelige artikler om salmediktere, og to faglige artikler om Lina Sandells sanger.¹⁰⁵ Han har dessuten skrevet bl.a. tre andaktsbøker, en vitenskapelig biografi om fagteologen Carl Fr. Wisløff og en lærebok i homiletikk.

Mailadresse: ESjaastad@fjellhaug.no

Noter

- 1 Sjaastad 2011, 145.
- 2 Kjærgaard i Kjærgaard og Paulsen, *Luthers salmer*, 17–47.
- 3 Kjærgaard og Paulsen, *Luthers salmer*, 136.
- 4 Kjærgaard og Paulsen, *Luthers salmer*, 192.
Luthers gjendiktning avspeiler *et enkeltmenneskes nød* og forløsning (selv om kollektivet dukker opp i v.7–8).
- 5 Sjaastad 2018.
- 6 Confessio Augustana art. III. En grundig bibelteologisk redegjørelse for betydningen av Jesu korsdød finnes i Nordlander 1984. Innen rammen av den objektive forsoningslæren er ulike aspekt inne i bildet (offer og soning, stedfortredende straffelidelse under Guds vrede, osv.) I denne artikkelen må slike nyanseringer utebli, men se Sjaastad 2017.
- 7 Stormark 1981.
- 8 Stormark 1981:11; 50 og 83–226.
- 9 Sjaastad 2013.
- 10 Molland skjelner likevel mellom Rosenius og Hedberg, idet han mener Hedberg forkynte den rene antinomisme (Molland 1979:114).
- 11 Sjaastad 2016, s.165.
- 12 Fredrik Gabriel Hedberg 1811–1893) var finsk prest og salmedikter. Han tok etter hvert oppgjør med den formen for vekkelserkristendom som Routsalainen sto for. I boken *Werklärans vederläggning* (1847–51) forfektet han en verdensrettferdiggjørelseslære. Han var redd at formaninger og fokus på 'bättring' skulle føre de kristne tilbake til trelldomsåket. Rosenius følt seg beslektet med Hedberg, men kunne ikke følge ham i

den ensidige nyevangeliske betoningen.

- 13 Rutstrøm 1778, nr.77.
- 14 Wisløff 1971: 44.
- 15 Wisløff 1971: 44. I en artikkel i *Fast Grunn* 1949 mente Wisløff å påvise at Rosenius aldri forkynte verdensrettferdiggjørelseslære. Hans mål var å lede folk til frelsesvisshet ved å knytte frelsen til det Gud har gjort i Kristus (Wisløff 1949).
- 16 Oskar Ahnfelt (1813–1882), svensk sangevangelist som det meste av tiden sto i et tett samarbeid med Rosenius og Lina Sandell.
- 17 Lova Herren 1988.
- 18 Kofod-Svendsen 2018: 107–109.
- 19 *Lova Herren* har 150 sanger og 26 oversettelser/bearbeidelser av Lina Sandell. LM, ELM, Indre Mission og Kristelig Forbund for Studerende står bak *Sange og Salmer* (Lohse, Fredericia 2013). Lina Sandell er der representert med 80 sanger og 9 sanger der hun medvirker sammen med en annen forfatter. Totalt har boken 772 sanger.
- 20
- 21 Sjaastad 2017 og 2018.
- 22 Sjaastad 2018.
- 23 Løvgren 1965.
- 24 Pontoppidans forklaring av 1737 er i så måte en unik kilde i dansk-norsk kontekst.
- 25 Sjaastad 2016.
- 26 Presten Schartau (1757–1825) skapte med sin forkynnelse en bevegelse i Vest-Sverige som var preget av alvorlig gudsfrykt og av en bestemt måte å tenke på om menneskets indre liv og utvikling fram mot sann kristn tro (nådens ordning, svensk begrep

for saliggjørelsens orden) (Wisløff 1971).

27 Giertz omtaler i Steingrunnen en meget frigjørende tale av Schartau med tittelen «Jesus allena» (Giertz 1977, s.180–191).

28 Aalen 1952: 323 og 287–288.

29 Aalen, 1952: 265–290.

30 Selander S-Å 1973:151–158.

31 Lova Herren, 554, 614 og 643.

32 Dansk herrnhutisk sang 1742. Sangboken nr. 280:1.

33 Jf. originalutgaven til *O hoved, høyt forhånet*.

34 Lova Herren 64.

35 Sangboken nr. 278:2

36 <http://docplayer.se/8946745-Herrnhutismen-en-viktig-bakgrunnsfaktor-till-senare-vackelserorelser.html>

37 Rutstrøms sangbok, *Sions nya Sånger*, var preget av herrnhutisk forkynnelse, og da Rosenius i 1842 var blitt hovedleder for virksomheten i Stockholm etter Scott, innførte han denne boken til bruk under møtene.

38 Sjaastad 2018, s.58.

39 Lova Herren, 343:1.

40 Lova Herren, 94:2.

41 Lova Herren, 137:4.

42 Lova Herren, 509:3.

43 Lova Herren 393:1.

44 Lova Herren 393:2–3.

45 Sangboken 420:2.

46 Heb 9:12; 10:19–20.

47 Lova Herren, 533:4.

48 Den herrnhutiske sangen *Om noen meg nå spørre vil* er typisk på den måten at Jesu sår og dyre

blod spiller en hovedrolle. I Sandells sanger dukker disse uttrykkene opp, se Sjaastad 2017: 58.

49 Aalen 1952: 265–290),

50 <http://blogg-ove.blogspot.no/2011/12/lina-sandell-om-rosenius.html>

51 Rosenius' sekretær, Amy Moberg laget, sammen med Sandell, den første Roseniusbiografien (Moberg og Sandell 1868). Arbeidet med denne, og senere med *Husandaktsboken* (fra 1873 – med 366 utklipp av Pietistens ulike årganger), vitner om høyt teologisk refleksjonsnivå hos de to kvinnene.

52 Riiber 1949:98.

53 Norlander 1984.

54 Sjaastad 2018.

55 Lova Herren 386:2–3.

56 Lova Herren 479:4.

57 Se Lova Herren, 387:1; 613:4; 343:4; 518:5; 779:8; 781:1.

58 Se Lova Herren, 350:2, se også 398:2; 402:1.

59 Lova Herren 371:1, jf. Sangboken 492:1.

60 Lova Herren 289:2

61 Kofod-Svendsen 2018: 109.

62 Dette utdypes nærmere i Sjaastad 2017: 58.

63 Lova Herren 393:2; 387:5.

64 Sjaastad 2018, s.58

65 Kjærgård, Jørgen og Paulsen, Ove, *Luthers salmer*, s.136, v.2.

66 *Norsk Salmebok* 167:4. Kjærgård, Jørgen og Paulsen, Ove, *Luthers salmer*, 110.

67 Johansson 2016.

68 I min artikkel «Forsoningen i Luthers salmetekster» som publiseres i 2019, er dette et hovedtema (Sjaastad 2019).

- 69 Sangboken 442:3 (av Per Nordsletten 1883).
Se også Sjaastad 2017.
- 70 Tønnesen 1952, s. 34.
- 71 Sjaastad 2016, s.166, og Kofod-Svendsen 2018
- 72 Lova Herren 357:3. (Rosenius har ikke skrevet alle versene.)
- 73 Lova Herren, 533:4.
- 74 Tønnesen 1952, s.176 –79
- 75 «var» betyr her «enhver».
- 76 Debatten om denne sangen omtalt i Tønnesen 1952, s. 76-77.
- 77 Løvgren 1938, s.44–45.
- 78 Løvgren 1952, s. 54.
- 79 Wisløff 1971, s. 44.
- 80 Lova Herren 445.
- 81 Sangboken.236.
- 82 Kleppa og Odland,1998, s.56.
- 83 Kleppa og Odland, 1998, s.56.
- 84 Sangboken 195: 2. Trolig er sangen en bearbeidet utgave av en annen forfatters strofer.
- 85 Sangboken 279.
- 86 Brorsons *Guds sønn har gjort meg fri* er et eksempel (Sangboken 317).
- 87 Sjaastad 2013.
- 88 Dette er et tema i artikkelen om saliggjørelsens orden i Sjaastad 2013.
- 89 Dette kommer til uttrykk i en gammel musikklagsang og motsvares av tilsvarende uttrykksmåter i nyevangelisk forkynnelse <http://songen-min.blogspot.com/2013/06/58-skriftelighvorledes-kan-jeg-vite.html>
- 90 Sangboken 374:2.
- 91 Sangboken 465, refrenget.
- 92 Et sanghefte med en rekke sanger av Engeseth.
- 93 Sangboken 465:1.
- 94 Sangboken 360:1.
- 95 Sangboken 468:1.
- 96 <http://songen-min.blogspot.com/2013/06/58-skriftelighvorledes-kan-jeg-vite.html>
1778 *Sions Nya Sånger*.
- 97 Dette drøfter jeg i artikkelen om roseniansk sjelesorg, Sjaastad 2013.
- 98 Sjaastad 2016, s.165.
- 99 Se Rosenius-sangen i Sangboken 283:6 og nr.429:3, jf. Engeseth-sangen *Uforskyldt* i heftet med samme tittel (Engeseth udatert).
- 100 Sjaastad 2017 og 2018.
- 101 Amlie, P. 1872 *Nogle Ord om de nye og gamle Arbeidere i Herrens Vingaard*. Christiania: Udgiverens Forlag.
- 102 Amlie1872: 29.
- 103 Sangboken 144:2, en sang som ble introdusert i Norge av Gieverholt.
- 104 Høsten 2016 kom det i Norge til en debatt der to hovedaktører var førsteamanuensis Arne Helge Teigen ved Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FiH) og førsteamanuensis Asle Eikrem ved Menighetsfakultetet (MF). Teigens bok, *Kors og frelse* (eget forlag), ble presentert i Sambåndet 11/2016. Eikrem ble intervjuet om realitetene i boken. Dette intervjuet utløste debatten og avspeilte at nye måter å tenke på om forsoningen hadde fått nedslag ved en sentral teologisk institusjon som MF.
- 105 Sjaastad 2017 og Sjaastad 2018.

Litteratur:

Aalen, Leiv

1952 *Den unge Zinsendorfs teologi*, Oslo: Lutherstiftelsen.

Amlie, P.

1872 *Nogle Ord om de nye og gamle Arbeidere i Herrens Vingaard*, Christiania: Udgiverens Forlag.

Giertz, Bo

1941/1977 *Steingrunnen*, Oslo: Luther Forlag opplag 5, 1977.

Johansson, Torbjörn.

2016 «Aulén fastholdt klassisk försoningslære, men var Luther klassisk?» Upublisert foredrag, Dansk Bibel-Institut (DBI) København, 16.08.2016. (Finnes i DBIs lydbibliotek.)

Kjærgaard, Jørgen

2017 «Hvorfor skrev Luther salmer», i Kjærgaard, Jørgen og Paulsen, Ove, *Luthers salmer på dansk. Tekst, melodi, liturgi og teologi*, Frederiksberg: Eksistensen.

Kjærgaard, Jørgen og Paulsen, Ove

2017 *Luthers salmer på dansk. Tekst, melodi, liturgi og teologi*, Frederiksberg: Eksistensen.

Kleppa, Johannes og Odland, Paul

2013 *Ordets folk. Det vestlandske Indremisjonsforbund 1898–1998*, Bergen: Sambåndet Forlag.

Kofod-Svendsen, Flemming,

2018 «Ahnfelts Sangbog» i: *Hymnologi* 3-4/2018

Løvgren, Oscar

1938 *Fredrik Engelke*, Stockholm: Svenska Missionsförbundets förlag.

Lövgren, Oscar

1965 *Lina Sandell*, Stockholm: Gummessons bokförlag.

Molland, Einar

1979 *Norges kirkehistorie i den 19. århundre bind II*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Nordlander, Agne

1984 *Korsets mysterium*, Oslo: Lunde Forlag.

Ousland, Godvin

1978 *Vekkelsesretninger i norsk kirkeliv 1840-1875. Hva de lærte og siktet på*, Oslo: Luther Forlag.

Pontoppidan, Erik

1737/1979 *Sandhed til Gudfrygtighed*, København 1737. [Utgave av 1979, Oslo: Det Evangelisk Lutherske Kirkesamfunn (DELK).]

Riiber, Anne Marie

1949 *Lina Sandell*, Oslo: Lutherstiftelsen, 3. opplag.

Selander, Sven-Åke

1973 «*Den nya sången*». *Den anglosachsiska sångens genombrott i Sverige*, Lund: CWK Gleerup bokförlag.

Sjaastad, Egil

2011 «Barnelærdommen som kontaktpunkt og ressurs i sjelesorgen blant eldre», i *Tidsskrift for sjelesorg*, 2 –2010 (s.138 –160).

Sjaastad, Egil

2013 «'Saliggjørelsens orden' i roseniansk sjelesorg», i *Tidsskrift for Praktisk Teologi* 1–2013 (s. 14–29).

Sjaastad, Egil

2016 «Rosenius i Norge», i Eriksson, LarsOlof og Laspers, Torbjörn (red.) *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare, själavårdare*, Skellefteå: Artos Academi (s.158–184).

Sjaastad, Egil

2017 «Forsoningen i Lina Sandells sanger», i *Tidsskrift for Praktisk Teologi*, nr. 2 – 2017 (s.50–61).

Sjaastad, Egil

2018 «Guds forsyn i Lina Sandells sanger», i *Tidsskrift for Sjelesorg*, nr.1 – 2018 (s.66 – 82).

Sjaastad, Egil

2019 «Forsoningen i Luthers salmetekster» (Utgis våren 2019 i en antologi der forfatterne i hovedsak er knyttet til Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FIH) i Oslo/København.)

Stormark, Konrad

1981 *En for alle og alle i en. Blad fra nyevangelismens historie og teologi*, Oslo: Luther Forlag A/S.

Tønnesen, Øivind

1952 *Oscar Ahnfelt*, Oslo: Indremisjonsselskapet.

Wisløff, C. Fr.

1942 «Schartaus prekener. Forsøk på en systematisk oversikt, særlig med tanke på forkynnelsen av nådens ordning», i *Tidsskrift for teologi og kirke* (TTK), s. 85–95 og 124–137.

Wisløff, Carl Fr.

1971 *Norsk kirkehistorie bind III*, Oslo: Lutherstiftelsen

Databasen *Jesu døds betydning i Lina Sandells tekster – en motivanalyse* er en sentral del av forskningsarbeidet bak Sjaastad 2017 finnes her:

<http://fih.fjellhaug.no/wp-content/uploads/Jesu-døds-betydning-i-Lina-Sandells-tekster.pdf>.

<http://songen-min.blogspot.com/2013/06/58-skriftelighvorledes-kan-jeg-vite.html>

1778 *Sions Nya Sånger* (Anders Carl Rutström redaktør og hovedforfatter) utgitt første gang i København.

1988 *Lova Herren*, Stockholm: BV-förlag.

1984 *Sangboken*, Oslo: Lunde forlag

2013 *Sange og Salmer*, Fredericia: Lohse.

Engeseth, Sigvard

Udatert *Uforskyldt*. Sanger av Sigvard Engeseth, Norsk Luthersk forlag.

Hvem er Gud i nyere danske salmer?

Formålet med bibelhenvisningerne i Salmedatabasens salmekommentarer

Af Kirsten Nielsen

I 2011 tog sognepræst Morten Skovsted initiativ til dannelsen af salmenetværket "Syng Nyt". Allerede da have Morten Skovsted planer om at etablere en salmedatabase med såvel gamle som nye salmer, og sammen med en gruppe ildsjæle fra netværket har Morten Skovsted siden ført planerne ud i livet i form af Salmedatabasen.dk. En meget vigtig funktion er muligheden for at søge efter salmer til bestemte søn- og helligdage, salmer med et særligt tema eller salmer af en bestemt salmedigter. Ud over at læse teksten kan man høre melodien, og i forbindelse med den enkelte salme er der desuden et kommentarfelt.

Kommentarerne er skrevet af Salmedatabasens bedømmerpanel. De kommentarer, jeg selv har skrevet, indeholder først og fremmest henvisninger til de steder i Bibelen, som salmedigterne inddrager. Men hvorfor er det så vigtigt at vide, om en salmedigter henter sit billede eller tema fra en bibeltekst og mere præcist, hvor i Bibelen det stammer fra?

Det der sker nu og det der skete engang

I tidsskriftet *Hymnologi* 1-2 (2018) skriver Sofia Wastesson, som er en kender af musik, sprog og praksis i frikirkelige miljøer, en inspirerende artikel med titlen: "En resa mot Guds närvaro. Lovsångrörelsen eller den karismatiska förnyelsens sång som praktik, språkhandling och 'berättelse'."¹ Her giver hun et godt indblik i, hvordan de salmer, der synges i lovsangskredse og karismatiske bevægelser, i højere grad fungerer som sprogbegivenhed end som beretning. Salmerne handler primært om det, der sker netop nu, hvor menigheden synger og lovpriser, mindre om hvad der er sket i fortiden. Hun citerer bl.a. Mattias Lundberg, som er professor i musikvidenskab ved Uppsala Universitet, for følgende vurdering:

Många av dagens karismatiskt kristna skulle nog bli förvånade över hyr mycket av medeltidens och reformationstidens gudstjänst som besjöng saker som *har hänt*. Varje dag kretsade kring sin berättelse ur den bibliska eller kristna historien. (s. 49)

Videre skriver Wastesson:

Det som karakteriserer nutida lovsång är inte främst innehållet, utan det direkta språket kopplat till bön som händelse i nuet – inte bekvämligheten, som er en sorts bön kopplat till det som har hänt tidigare, eller det slags bön som är önskningsbøn om framtiden, utan bön som tillbedjan här och nu.” (s. 49).

Sofia Wastessons artikel handler om en særlig bevægelse inden for det kirkelige landskab; men hun rejser samtidig et mere principielt spørgsmål: Hvilken rolle spiller det, der skete engang, når vi synger salmer? Og det, der interesserer mig, er så den fortid, som Bibelen fortæller om. Men lad os først se på et par eksempler på salmer som sprogbevidsthed, dvs. salmer, der drejer sig om selve det at synge her og nu.

Lovsang som sprogbevidsthed

I *Den Danske Salmebog* findes der enkelte salmer, som svarer til de lovsange, Wastesson har beskæftiget sig med, og hvor selve sproghandlingen er det afgørende. Det gælder salmen 'Syng lovsang, hele jorden' (DDS 420). Når salmen synges, gør den netop det, den opfordrer til. Den lovsynger! Salmen handler ikke om, hvad Gud har gjort i fortiden. Det samme er tilfældet med 'O Gud, hør min bøn' (DDS 419), hvis sidste linje lyder: "Kom og vær mig nær!" Begge salmer har som formål at skabe kontakt med Gud, eller som Wastesson skriver med et citat af Miranda Klaver: "at göra en framåtskridande resa mot Guds närvaro" (s. 47). Hvem den Gud er, som salmen lovsynger, frem-

går ikke af selve teksten. Det må fremgå af hele den kontekst, salmen synges i, hvis ikke den enkelte skal skabe sit eget gudsbillede.

*Kirkesangbogen*² har nogle få eksempler på sådanne lovsange. Det drejer sig om 'Gloria, gloria in excelsis Deo, (gentaget tre gange; nr. 1015), 'Cantate Domino, Alleluja (gentaget to gange; nr. 1017) samt 'Gloria, gloria in excelsis Deo! Gloria, gloria, alleluja, alleluja" (nr. 1019). Alle tre er på latin (den første dog med dansk oversættelse), og mange vil derfor ikke umiddelbart forbinde noget med selve teksten, men med selve situationen: Vi synger for Herren!

De nævnte salmer giver desuden ingen begrundelse for, at salmedigteren henvender sig til Gud i lovsang. Der er ingen "berättelse", som Wastesson ville kalde det. Det må derfor også her være konteksten, der uddyber, hvem Gud er. Eller det må være den, der synger med på lovsangen, der skaber sit billede af, hvem lovsangen er henvendt til. Disse lovsange kan derfor på samme tid appellere til mennesker, der har et meget fast gudsbillede og derfor ikke er i tvivl om, hvem Gud er, og til mennesker, der foretrækker selv at danne sig billeder af Gud.

Hvem er Gud? Begrundelser for lovsang, bøn og tak i Salmernes Bog

Salmer uden "berättelse" hører dog til undtagelserne. Når en salmedigter henvender sig til Gud, vil han eller hun som oftest begrunde sin lovsang, sin bøn om hjælp eller sin tak ved at uddybe, hvem bønnen er henvendt til. I Salmernes Bog i Det Gamle Testa-

mente er der i de allerfleste salmer klare begrundelser for henvendelsen til Gud.³ Salmens indledende ord kan pege på selve den sproghandling at lovsynge:

"Min sjæl, pris Herren!", men straks efter kommer begrundelsen i den lange skildring af, hvad Gud gør (Sl 104,1-32). Når salmisten i Sl 5 råber til Gud om hjælp, så er begrundelsen, at Gud er en konge, og at Gud ikke er en, "der holder af uret" (Sl 5,3-5). Derfor kan salmisten tillidsfuldt henvende sig til Gud om hjælp, når han behandles uretfærdigt af sine fjender. Men det kan også være Guds omsorg, der appelleres til, når salmisten i Sl 22 efter sin klage over at Gud har forladt ham, begrundet, at han alligevel har tillid til Gud: "Det var dig, der hjalp mig ud af moders liv og gav mig tryghed ved moders bryst. Til dig var jeg overladt fra min fødsel, fra moders liv var du min Gud." (Sl 22,10-11). Når Gud er omsorgsfuld som en jordemoder og barneplejerske, så er Gud det rette sted at henvende sig om hjælp.

Salme 44 i Det Gamle Testamente er en klagesalme. Salmisten anklager Gud for at have svigtet sit eget folk. Men for at få Gud til at gribe ind og hjælpe sine egne begynder han sin salme med at minde Gud om, hvem Gud egentlig er. Og det gør han her ved at henvise til Israels historie:

Gud, med egne ører har vi hørt det,
vore fædre har fortalt os
om den gerning, du gjorde i deres dage,
i gamle dage, med din hånd:
Folkeslag drev du bort, men dem plantede du
i landet,

folk undertrykte du, men dem lod du brede sig. (Sl 44,2-3)

Ved at minde Gud om, hvad Gud tidligere har gjort for sit folk, appellerer salmisten til, at Gud igen viser sig som en stærk Gud, som nok skal kunne hjælpe sit folk mod dets fjender. Salmisten henviser til, hvad han har fået fortalt.

Men hvordan er det så med de nyere salmedigtere? Begrunder de også deres henvendelse til Gud med noget, som de har fået fortalt om Gud, dvs. noget fra Bibelen.

Hvem er Gud i nyere danske salmer?

En del af de nyere salmer indeholder få direkte henvisninger til Bibelen. Gud nævnes måske slet ikke, eller Gud er først og fremmest et du, som vi selv må lægge betydning ind i. Men faktisk skal der ikke mange ord eller udtryk til, for at vi kan forstå, hvem den Gud er, som salmen handler om og eventuelt henvender sig til.

Denne morgens mulighed

Et eksempel på en sprogligt set meget enkel salme, som ikke desto mindre igen og igen knytter til ved bibelske temaer, er Johannes Møllehaves salme: 'Denne morgens mulighed', som er nr. 814 i salmebogstil-lægget *100 salmer*.⁴ Salmen er en af de salmer, som hverken nævner Gud eller Jesus. Første strofe lyder:

Denne morgens mulighed.
Vi har luft i vore lunger

hænder, øjne, ører, tunger
levende og glade unger.
Denne morgens mulighed!

Salmen fortsætter med at nævne muligheden for kærlighed, for munterhed og for at begynde på ny. Umiddelbart virker salmen alene som en hyldest til dagen og til alt, hvad den giver af nye muligheder. Men når Møllehave i strofe 3 skriver "her hvor lysets skaber lydes", så knytter han klart til ved en af siderne af den bibelske Gud: skaberen.

Johannes Møllehave er teolog og præst, og det er derfor heller ikke tilfældige eksempler, han vælger, når han skildrer den nye dags muligheder. Alene tanken om vore mange muligheder forudsætter, at mennesket har frihed til at vælge. Det er den frihed, der fortælles om i syndefaldsberetningen (1 Mos 3), og som resten af Bibelen er så fuld af eksempler på. Formuleringen "luft i vore lunger" minder om, hvordan Gud pustede livsånde ind i menneskets næsebor, så det blev til et levende væsen (1 Mos 2,7). Og de "levende og glade unger" er jo et resultat af Guds velsignelse af menneskene: "Bliv frugtbare og talrige..." (1 Mos 1,28).

Når salmen slutter med ordene "alt blir givet nyt tilbage", så er udtrykket en genklang af ordene i Johannes' Åbenbaring: "Se, jeg gør alting nyt!" (Åb 21,5). Men det er bragt ind i en sammenhæng, hvor det peger på et andet centralt bibelsk tema: tilgivelsen:

Hang du fast i glemte dage

i en fortid som kan nage
alt blir givet nyt tilbage.
Denne morgens mulighed!

Læst i et bibelsk perspektiv bevæger salmen sig således fra skabelsens morgen til de sidste tider. Og alt dette ligger foran os som en mulighed, når det bliver morgen.⁵

Salmen har en helt umiddelbar appel til den syngende om at være med i glæden over livet. Så hvor vigtigt er det at opdage disse bibelhenvisninger? For mig at se er det netop dem, der fortæller, *hvem* vi skal takke for "denne morgens mulighed". For så er mulighederne ikke blot tilfældigheder, de er en del af hele det store skaberværk. Derfor skaber salmen også tillid til fremtiden.

Det er en salme om det, der sker nu. Men som vist henter den sine begrundelser for glæden i de bibelske tekster. For det er gennem dem, vi får at vide, hvem Gud er. Og ved at se tilbage på de vilkår, Gud har givet os, kan vi opleve nutiden som en Guds gave. Derfor bliver salmen, selv om den ikke indeholder opfordringer til at lovprise Gud, en meget fin lovprisning af de vilkår, Gud har givet, og dermed også en lovprisning af Gud som skaber og fornyer af livet.

Jørgen Gustava Brandt: Tænk, at livet koster livet
Forfatteren Jørgen Gustava Brandts salme 'Tænk, at livet koster livet!' (DDS 14) er en af de salmer, hvor der er nogle få udtryk, som peger tilbage på Bibelen. I strofe 3 skriver Gustava Brandt:

Høje himle
fyldt af svimle
fuglefløjt i morgenvind -
og i suset
gennem huset
jordisk balsam for mit sind.

Ordene ”og i suset gennem huset” kan naturligvis tolkes som en beskrivelse af en dejlig sommerdag med fuglefløjt og en let brise gennem de åbne vinduer. Men hvis man kender pinsebegivenheden, bliver det tydeligere, hvorfor Gustava Brandt skriver en lovsang, og hvem den er rettet til. Det er til den bibelske Gud, som pinsedag i sin ånd blev nærværende som i en lyd af et kraftigt vindstød, der ”fyldte hele huset” (ApG 2,2).

Det er da heller ikke et tilfældigt udtryk, Gustava Brandt benytter sig af i salmens næstsidste strofe, hvor det hedder: ”Tyst i midten væksten står / med livets vår.” Her forudgriber han, hvad der i sidste strofe lige ud kaldes ”paradis”. For det var dér, livets træ stod ”midt i haven” (1 Mos 2,9). Og når Gustava Brandt slutter salmen med ordene ”Tørstende når roden ned / i evighed” giver associationer til billedet af den retfærdige, der er ”som et træ, der er plantet ved bækken” (Sl 1,3). Derefter hedder det om træet, at ”det bærer frugt til rette tid, og dets blade visner ikke”. Træets funktion, at bære frugt, er her et billede på det retfærdige menneskes gode og nyttige liv.

Den gamle salmist ser her fremad mod resultaterne af træets/den retfærdiges liv. Jørgen Gustava Brandt

gør noget andet. Han holder sig til glæden over den aktuelle oplevelse af at være forbundet med Gud. Hvad, der kommer ud af det i fremtiden, får lov at stå hen. Det, vi synger om i salmen, sker her og nu.

Kun to steder i salmen bruger Gustava Brandt ordet Gud. I strofe 4 nævner han ”Guds dag”, og i strofe 5 opfordrer han til at ”Takke Gud med lovsangs lyd / i salig fryd -”. Men ordet Gud siger ikke af sig selv, hvem Gud er. Her må der noget mere til. For hvorfor er dagen Guds dag, og hvorfor takke netop Gud?

Tager man Gustava Brandts brug af bibelske motiver med ind i sin tolkning, bliver det tydeligt, at det er den bibelske Gud som skaberen og Helligånden som Guds nærværende ånd, salmen lovpriser. Sproget er poetisk, fuldt af billeder fra hverdagens lykkelige stunder, hvor kroppen lever og suger sanseindtryk til sig. Salmen og dens livsglæde giver mening uden henvisningerne til Bibelen; men det er dem, der fører os ind i et større univers. Bibelhenvisningerne begrundes den taknemmelighed for livet, som Gustava Brandt giver udtryk for, og de fortæller, hvem Gud er. Salmen opfordrer til tak og lovsang og giver lyst til at synge ”dagens pris”. Og ved at inddrage forestillingerne om paradis får Gustava Brandt vist, at dagens pris også gælder skaberen af dagen.

Der er megen nutid i salmen, sproget skaber glæde og taknemmelighed hos os, der synger salmen, men undervejs knytter Gustava Brandt til ved nogle bibelske steder og forankrer sin salme dér. Her er såvel sprog-begivenhed som beretning.

Nikolaj Paakjær: Du, Gud, som selv var krop hernede
I 2017 udkom den allerede nævnte sangbog, *Kirkesangbogen*. Den består af såvel gamle som nye salmer foruden adskillige sange. En kirkelig Højskolesangbog kunne man kalde den. En af de ting, der har overrasket mig, er, at adskillige af salmerne er skrevet ud fra et bestemt bibelsted. Bibelen spiller i det hele taget en vigtig rolle i mange af salmerne, selv om det ofte kræver et ganske stort bibelkendskab for at opdage det.⁶

Det gælder f.eks. musikeren Nikolaj Paakjærs salme 'Du, Gud, som selv var krop hernede' (nr. 981). Under salmen henvises der til Matt 6,10: "komme dit rige, ske din vilje som i himlen således også på jorden". Ordene fra Fader Vor er henvendt til Gud Fader; men i salmens første strofe henvender Paakjær sig til Gud som den inkarnerede, dvs. Jesus, som selv har prøvet at være en krop her i verden. Salmen begynder med denne strofe:

Du som selv var krop hernede
kender til den ve
når alting smuldrer at sku' bede
"bare lad din vilje ske".

Spørger man, hvornår Jesus måtte bøje sig for Gud vilje, selv om det var hårdt, må svaret være, at det skete den sidste nat i Getsemane (Matt 26,36-46). Jesus blev krop og måtte som menneske underkaste sig Guds vilje, ganske som vi gør, når vi i "Fader Vor" beder: "Ske din vilje..."

Paakjær minder Gud om de erfaringer, Gud har gjort som menneske. Paakjær appellerer til den side af Guds væsen, som er den inkarnerede. Derfor ved Gud/Jesus godt, hvad det vil sige at være underlagt Guds vilje. Paakjær bruger her samme argumentationsform, som vi finder i de gammeltestamentlige salmer, hvor salmisten begrundet sin bøn om hjælp med at henvise til hvem Gud er: den retfærdige Gud, (Sl 4,2) eller den omsorgsfulde Gud (Sl 22,10-11). Her er det "Du, Gud, som selv var krop hernede...".

Inkarnationen er naturligvis et velkendt tema i Bibel og salmebog; men ved at kombinere bønner i Fader Vor med Jesu bønsskamp i Getsemane får Paakjær konkretiseret inkarnationen på en ny måde, så også bønsskampen bliver en del af den guddommelige erfaring af at være menneske!

Nikolaj Paakjær skaber en original kombination af inkarnation og bønsskamp, men salmen forudsætter, at læseren kender beretningen om Jesu bønsskamp i Getsemane Have og forstår at inddrage den i tolkningen. Hvis man kun forholder sig til Matt 6,10, vil det være vanskeligt at forstå, hvem der skulle bede "bare lad din vilje ske". For nok må vi gå ud fra, at Jesus selv har bedt den bøn, han lærte sine disciple; men det er Getsemaneberetningen, der viser, hvor svært det kan være at skulle underkaste sig Guds vilje. Og det er fortællingen om Jesu lydighed til døden, der gør lydigheden til andet end slavemoral. For i lyset af evangeliet fører Jesu lydighed ikke kun til, at han accepterede korsdøden. Jesu lydighed blev en del af Guds frelsesplan for alle mennesker. På den bag-

grund bliver ordene i strofe 3 også langt mere forståelige:

Så vi på jord kan hvile tungt i
planer du har lagt,
så mennesker som markens aks vil
bøje for din supermagt.

Læst uden den bibelske baggrund mangler denne strofe en begrundelse for, at vi tør hvile i Guds planer og bøje os for hans supermagt. Det samme gælder salmens sidste strofe:

Og lov os, Du, når dødens engel
går sin vante gang,
vi hører fra et sted i mørket
nådens afgrundsdybe klang.

Det er, fordi vi gennem de bibelske fortællinger har hørt om Guds nåde, at vi tør tro på, at også vi vil høre "nådens afgrundsdybe klang".

Carina Wøhlk: Mørket falder tungt og tæt
Mens Nikolaj Paakjærs salme kræver en del viden om Bibel, gælder det om sognepræst Carina Wøhlks salme, at her er det ikke nødvendigt for at forstå salmens budskab. Salmen 'Mørket falder tungt og tæt' (nr. 961) er en aftensang, hvor naturen tolkes som udtryk for Guds nærvær. Der er da heller ingen bibelhenvísninger under salmen, men flere steder mærker man alligevel, at der ligger bibelske forestillinger bagved.

Strofe 2 indeholder et overraskende billede af forholdet mellem Gud og regnen, når det hedder:

Regnen er Guds fingertip
som på ruden trommer.
Først ved gry vil fuglepip
juble: Solen kommer!

Vi er vant til at tale om Guds hånd, men med ordet fingertip bliver billedet nyt og gør Gud nærværende. Naturen peger også hen på Gud, når fuglene ved morgengryet vil juble: "Solen kommer!" For her er det muligt at tolke solen som billede på Gud (jf. Sl 84,12: "For Herren er sol og skjold"). I dansk salmetradition kan solen bruges som billede på opstandelsen (DDS 234,1: "Som forårssolen morgenrød / stod Jesus op af jordens skød"), eller man kan tænke på "Du soles sol fra Betlehem!" (DDS 749,7). Men man behøver ikke at inddrage disse bibelsteder for at følge tankegangen: Gud er til stede i denne verden.

Solen er et velkendt motiv i salmer. Til gengæld er det nyt at forbinde Gud med månen. I strofe 3 hedder det:

Månen er Guds skæve smil
til dig i din blunden.
Sig godnat, giv slip og hvil
med Guds kys på munden.

Når månen kan bruges som billede på Guds skæve smil, må det være halvmånen, der er tænkt på. Men at Guds smil skulle være skævt, det kan nok føre til

lidt undren. Et skævt smil er normalt ikke udelukkende positivt. Især ikke hvis ens første association er udtrykket "at se skævt til nogen". Men skulle man være i tvivl, fremgår det af ordene om Guds kys, at det også må være godt, når Gud smiler sit skæve smil.

Motivet "Guds kys" kendes fra salmen "Min Jesus lad mit hjerte få" (DDS 217) med ordene "til du mig kysser med din mund / og tager hjem til dig". I en note til stedet nævnes, at "Moses døde efter jødisk overlevering under Guds kys." Desuden henvises der til 5 Mos 34,5, hvor det hedder, at Moses døde "efter Herrens afgørelse" (dansk oversættelse 1992). I den hebraiske grundtekst står der, at Moses døde "ved Jahves mund". Udtrykket er åbent for begge fortolkninger. Men det kan ikke undre, at en salmedigter vælger den, der skaber billedet af den kærlige Guds afsked med sin udvalgte tjener. Og at Wøhlk genbruger det netop i en aftensalme, hvor man trygt lægger sig til at sove.

Salmen er båret af tillid til Gud og gør Gud nærværende gennem overraskende billeder af, hvordan Gud giver sig til kende i naturen. Men ved at bruge traditionen om, at dø under Guds kys, kan vi se os selv som Guds udvalgte, der hver aften kan opleve at være Gud så nær, som Moses var det – i gode såvel som i onde dage. Salmens bibelhenvisninger er således med til at begrunde, at vi tillidsfuldt kan henvende os til den omsorgsfulde og kærlige Gud.

Jonas Breum: Du' det jeg tog for at holde mig vågen
I Kirkesangbogen findes, som tidligere nævnt, ikke kun

salmer, men også sange. En af dem er skrevet af Jonas Breum, der er professionel sanger og sangskriver. Sangen begynder med linjen: 'Du' det jeg tog for at holde mig vågen' (nr. 859), og der er ikke anført nogen bibelsteder under sangen. Breum henvender sig i de første to strofer til et "du", men nævner hverken Gud eller Jesus. Hvem dette "du" er forbliver derfor temmelig utydeligt. Det er et fraværende "du", som slukker solen, lader kæresten gå sin vej og lader ham glemme de mirakler, som kunne gøre det muligt, at "jeg ku' leve her med dig". Livet er tab på tab, han selv er som et siv, der bøjer i vinden, en båd, der driver fra land, en lille dreng med et hul i hjertet, og så slutter sangen med ønsket: "må kærligheden fylde ham".

Selvfølgelig vil de fleste tolke sangen sådan, at Breum henvender sig til en højere magt. Men hvem er det? Hvad kan han forvente af denne magt?

Her bliver det tydeligt, at når der ikke er nogen henvisninger til Bibelens Gud, så mangler netop begrundelserne for, at man kan henvende sig tillidsfuldt til dette "du" og bede om kærlighed. Mens de to første strofer tydeligt er henvendt til et "du", så holder Breum sig i sidste strofe til at beskrive sin egen situation. Ønsket om kærlighed bliver dermed så underligt adresseløst og dermed uden et klart håb om, at det vil kunne gå i opfyldelse. Og når teksten er kaldt en sang, kan man ikke forudsætte, at den bliver sunget ved en kristen gudstjeneste og derigennem får sin begrundelse for, at der er en Gud, som lytter og hjælper.

Ole Sarvig: Du er det sted, hvor jeg går hen

Det samme gælder digteren Ole Sarvigs 'Du er det sted, hvor jeg går hen' (nr. 795). I *Kirkesangbogen* er teksten betegnet som en salme, men den er ifølge kommentaren til salmen et uddrag af digtet "Din Hånd", som står i digtsamlingen *Menneske* fra 1948. Sarvig henvender sig i sin tekst til et "du", som "tog min hånd og var min ven", og som igen og igen lod ham høre: "Du er det sted, hvor jeg går hen!"

Men er det en salme? Er det ikke snarere, som det er tilfældet med Jonas Breums tekst, netop en sang. Vi får ikke at vide, hvem dette "du" er, og det står åbent, om det er Gud eller den elskede, Sarvig henvender sig til og længes efter at forenes med.⁷

Hvem er Gud i salmerne til de gammeltestamentlige læsninger?

På initiativ af sognepræst og salmedigter Holger Lissner udgav en gruppe salmedigtere i 2011 salmesamlingen *Lysets utålmodighed. Salmer til de gammeltestamentlige læsninger af tolv salmedigtere fra vor tid*.⁸ Salmerne er altså gudstjenestesalmer, og det er derfor den kristne Gud, salmerne henvender sig til og fortæller om. Men dermed er ikke sagt, hvad det er for aspekter af Gud, salmedigteren vælger at forholde sig til. Er det alene Gud, sådan som Gud er beskrevet i Det Gamle Testamente, eller møder vi også motiver fra Det Nye Testamente? Så også her må vi spørge: Hvem er Gud?

I forordet til *Lysets utålmodighed*, fortæller salmedig-

terne, at en vigtig del af deres diskussioner drejede sig om spørgsmålet: "Skal Det Gamle Testamente læses på 'egne betingelser' - hvad det så siden vil sige - eller som et profetisk skrift, der peger hen på Kristus? Er det overhovedet muligt at skrive en kristen salme ud fra de gammeltestamentlige tekster? Eller må man mere eller mindre indirekte altid medtænke evangeliet og dermed også det forhold, at det er Det Gamle Testaments skjulte Gud, der har åbenbaret sig i Jesus Kristus?" (s. 3-4).⁹

Lad os se nærmere på, hvordan et par af salmedigterne har løst den opgave:

Holger Lissner: Fanget i dybet

Et eksempel på en salme, som holder sig helt inden for det gammeltestamentlige univers, er Holger Lissners salme til 12. søndag efter trinitatis (anden række), hvor læsningen handler om profeten Jonas, der sidder fanget i bugen på en stor fisk og råber til Herren (Jon 2). Evangelieteksten er Matt 12,31-42, hvor Jesus bl.a. henviser til Jonastegnet.

Salmen er på fire strofer, hvor den første skildrer Jonas' situation, da han er "Fanget i dybet", strofe to er Jonas' råb om hjælp, strofe tre skildrer, hvordan "Graven blev åbnet", og Jonas kommer ud. I sidste strofe henvender Lissner sig i bøn til Gud om, at han vil føre os ud af det mørke, vi er i, og hvor vi gruer for døden. Salmen slutter med bønnen:

Rejs os til livet
med dig og vor næste,

vis os, at du vender
alt til det bedste,
selv når vi vandrer
i dødsskyggens dal!"

Salmen taler alene ud fra de gammeltestamentlige forestillinger om Gud, som den der kan hjælpe et menneske i nød. I det gammeltestamentlige billedsprog bruges både havets dyb og graven som billeder på dyb nød (se f.eks. Sl 88,7-8). At "Graven blev åbnet" betyder ikke, at Jonas har været død og begravet, men at han har været i alvorlig fare. Salmen henviser derfor ikke til Jesu åbne grav, selv om nogen måske vil få den association, fordi evangelieteksten tolker Jonas' tre dage i fiskens bug som tegn på Jesu ophold i graven.

Når Holger Lissner i strofe 4 nævner, at Gud "vender alt til det bedste", bliver han også inden for den gammeltestamentlige tankeverden, da det er et let omskrevet citat fra Josefhistorien. Josefs brødre har i vrede og jalousi over faderens forkærlighed for Josef først forsøgt at komme af med ham ved at smide ham i en cisterne, men siden har de solgt ham til en handelsmand, der bringer ham til Egypten. Efter mange vanskeligheder bliver Josef en betroet mand hos Farao. På et tidspunkt kommer Josefs far og brødre til Egypten og bosætter sig, men da den gamle far, Jakob, dør, bliver Josefs brødre bange for, at Josef skal hævne sig på dem. Josef beroliger dem dog med ordene: "I udtænkte ondt mod mig, men Gud vendte det til det gode" (1 Mos 50,20).

Lissner vælger altså et udtryk hentet fra en anden gammeltestamentlig tekst, der handler om en, der havde været i "graven" (cisternen), men Gud vendte alt til det gode. Spørger vi på den baggrund om, hvem Gud er i salmen, så gør denne henvisning til Josefhistorien det tydeligt, at det er en Gud, der griber ind i menneskers nød og hjælper dem til igen at få et godt liv i denne verden.

Og skulle det ikke være tilstrækkeligt til at vise, at vi er i Det Gamle Testamente, så slutter Lissner med linjerne "selv når vi vandrer i dødsskyggens dal". Udtrykket er hentet fra den velkendte salme "Herren er min hyrde" (Sl 23,4 – 1931 oversættelsen), som heller ikke har forestillinger om død og opstandelse, men er en tillidssalme, hvor vægten ligger på Guds daglige omsorg for sine får.

Man behøver ikke at kende de to nævnte bibelsteder for at forstå salmens gudsbillede; men bibelstederne er med til at fastholde Det Gamle Testaments billede af Gud som den, der har omsorg for det liv, vi lever her og nu. Og hvis man som prædikant vil uddybe salmens gudsbillede i sin prædiken, så er det nyttigt at se, hvordan Lissner inddrager såvel Josefhistorien som den gamle hyrdesalme. For hvor det måske kan være vanskeligt at identificere sig med Jonas, der befinder sig i en helt ekstrem situation, så kender alle vel til at være udsat for andre menneskers misundelse og vrede, sådan som Josef var det, og at føle sig hensat til "dødsskyggens dal". Og netop da er det godt at kende de gamle tekster, som kan begrunde, at vi trygt kan råbe til Gud om hjælp.

Med denne salme får Lissner også svaret på spørgsmålet om, hvorvidt man kan skrive en kristen salme alene ud fra Det Gamle Testamente. Ja, det kan man, for det er Det Gamle Testaments Gud, som i Det Nye Testamente kaldes Jesu far. Det er den samme Gud, men Det Nye Testamente føjer mere til historien om, hvordan Gud har vist sin omsorg for verden og udvider dermed svaret på hvem Gud er.

Men der er også andre måder at skrive en salme til en gammeltestamentlig læsning på:

Niels Johansen: Fortæl dine børn

Sognepræst Niels Johansen har til skærtorsdag skrevet salmen om at være på vej mod Guds land (*Lysets utålmodighed*, nr. 64 samt nr. 883 i salmebogstillægget *100 salmer*)¹⁰. Den gammeltestamentlige læsning er beretningen om den første påske i 2 Mos 12,1-11.

Første strofe handler om udfrielsen fra Egypten og ørkenvandringen, anden strofe handler om Jesu lidelse og død i kontrast til dødsenglens drab på egypternes førstefødte, og i tredje strofe gælder det nadveren som påskemåltid. Der er derfor ingen tvivl om, at det er den bibelske Gud, det drejer sig om. Men hvis man skal kunne forstå, hvordan denne Gud karakteriseres, så må man kende de bibelske beretninger om Guds handlinger i forbindelse med såvel den første som den anden påske.

Niels Johansen begynder sin salme med denne strofe:

Fortæl dine børn
om trængslernes dage som tidsler og tjørn,
om Moses, der førte Guds udvalgte ud
fra Faraos plager til Sinai og Gud.
Fortæl dem om troskab som flyvende sand
på vej mod Guds land.

Næsten stikordsagtigt sendes vi tilbage til fortællingerne om israelitterne, som var slaver i Egypten. Efter at Gud havde sendt sine ti plager over egypterne, fik de lov til med Moses i spidsen at rejse ud i ørkenen til Sinai Bjerg. Her fik de lovens tavler, og efter en lang ørkenvandring kom de frem til Det Forjættede Land.

I strofe 2 siges meget kort, at "Kristus blev fængslet, forrådt og forladt", men så fortsætter Niels Johansen:

Han bar ikke sværdet, men lyste Guds fred,
en korsfæstet frelser i dødsenglens sted.

Men hvem er denne dødsengel? Ja, så må man også kende den del af fortællingen, der handler om, at Gud ved den tiende plage sendte en dødsengel ind over Egypten, som dræbte alle egypternes førstefødte. Når man kender den baggrund for skildringen af Jesu død, bliver det også muligt at se kontrasten mellem dengang, hvor det var fjendernes førstefødte, der skulle ofres for at redde israelitterne, og den nytestamentlige fortælling om Jesus, der som Guds førstefødte blev ofret af sin egen far for at frelse hele verden. Fortællingen begrundes på den måde, hvor-

for vi som kristne holder påske:

Nu dækkes vort påkebord, brydes vort brød,
nu skænker vi vinen, hvis drue er rød.
Vi er med vor troskab som flyvende sand,
på vej mod Guds land.

Det sker netop nu; men uden de bibelske beretninger forstår vi ikke, *hvorfor* vi fejrer påske. Salmens begrundelse for den aktuelle påskefejring er hentet i Bibelen.

Nogle af de nyere danske salmer kan godt forstås, uden at man har det store kendskab til Bibelen. Nogle læsere vil måske også godt kunne undvære at få henvist til de steder i Bibelen, som salmedigterne digter videre ud fra, og hellere selv danne sig deres billeder af hvem Gud er. Men en salme som Niels Johansens skærtorsdagssalme er kun forståelig, hvis man kender fortællingen om såvel den første som den anden påske. En del af fortællingen (2 Mos 12,1-11) er, som nævnt, gammeltestamentlig læsning. Men afsnittet om dødsenglen er ikke med her, så netop den afgørende begivenhed i fortiden, må man enten kende til i forvejen eller få forklaret, hvis salmens ord om "en korsfæstet frelser i dødsenglens sted" skal give mening. For hvad er det for en engel, der kan kaldes "dødsenglen" i bestemt form, og hvorfor skal denne engel netop erstattes af en korsfæstet, dvs. døende frelser?

Kender man derimod til dødsenglens rolle i 2 Mos 12, ved man også, at det er Israels Gud, der sendte

denne engel for at dræbe egypternes førstefødte og dermed tvinge Farao til at give israelitterne lov til at forlade landet. Englen indgår i Guds redningsaktion over for det udvalgte folk. Og kender man beretningen om Jesu korsfæstelse, ved man også, at det var Gud, som i Jesu skikkelse selv gik i døden og netop ad den vej skabte frelse for alle.

Det er ved at skabe en kontrast mellem den gammeltestamentlige og den nytestamentlige tekst, at Niels Johansen kan gøre det særlige i den kristne påske klart: Jesu død for vores skyld. Salmen indeholder ikke opfordringer til at lovprise eller til at takke for alt det, Gud har gjort op gennem tiderne; men den giver gode grunde for, at skærtorsdagsgudstjenesten må blive en takkegudstjeneste. Og så respekterer den netop forskellen i måden Gud beskrives på i henholdsvis den gammeltestamentlige påskeberetning og den nytestamentlige.

Niels Johansen harmoniserer ikke. Gennem hans korte henvisninger til hele den gamle påskefortælling får vi mulighed for at inddrage såvel Guds befrielse af det udvalgte folk med dødsenglens terror som et grufuldt klimaks på plagerne og den nytestamentlige påskeberetning om Jesu død på korset for alle. Hermed bliver gudsbilledet mere sammensat, end hvis den gammeltestamentlige Gud blot blev forkastet til fordel for en ny og anderledes Gud i form af Jesus.

Lisbeth Smedegaard Andersen: Gådefuld er du, vor Gud
Der er noget sammensat over den bibelske Gud eller noget gådefuldt, som sognepræst og salmedigter

Lisbeth Smedegaard Andersens siger det i sin salme 'Gådefuld er du, vor Gud' (DDS 22). Salmen er skrevet ud fra beretningen i 2 Mos 33,18-23 om Moses, der beder om at få lov til at se Guds herlighed. Men i strofe 7 inddrager Smedegaard Andersen Det Nye Testamente. Jesus kaldes her den vej, der skal føre os til Gud (jf. "Jeg er vejen, sandheden og livet", Joh 14,6), og salmen slutter med en omvendning af ordene fra Kolossenserbrevet 1,15 om Jesus som "den usynlige Guds billede". Lisbeth Smedegaard Andersen skriver:

Nøglen er din kærlighed
og når vi - bag tid og sted -
ser dig i din stråleglans,
vil dit åsyn ligne hans".

Nu er det Gud Fader, der ligner Jesus og ikke omvendt.

Skal man genrebestemme salmen, så ligner den hymnerne, dog uden de direkte opfordringer til lovprisning. Til gengæld er salmen fuld af begrundelser for, at Gud – og Kristus – er al lovprisning værd.

Under Lisbeth Smedegaard Andersens salme henvises der til det gammeltestamentlige forlæg, men ikke til de nytestamentlige steder, som inddrages. Hvorfor så gøre opmærksom på dem her? Mit svar vil være, at ved at inddrage de nytestamentlige steder får vi ikke alene kendskab til de udtryk, der genbruges, men også til hele den kontekst, de er taget fra.

I Smedegaard Andersens salme handler det næsten udelukkende om Moses' Gud, men til slut bliver det Jesusbilledet, der tager over, når Gud ligner Jesus. Billedet af den gådefulde og vældige skabergud står ikke alene, det skjulte er delvist afsløret, når Jesus bliver vejen til Gud, og Guds åsyn vil ligne Jesu åsyn. Vi får ikke at vide, hvori ligheden består; men nøglen er Guds kærlighed.

Kærligheden står centralt i begge testamenter; men i Jesu liv, død og opstandelse blev kærligheden synlig på en ny måde. Og det er denne synlige kærlighed, vi kan læse mere om i Det Nye Testamente. Salmen er et eksempel på nærheden mellem de to testamenter og kan hjælpe til at se sammenhænge og ikke, som det ofte er sket, alene forskelle mellem de to dele af Bibelen.¹¹

Bibelske udtryk som klichéer

Hvem er Gud? Til det spørgsmål vil mange af os næsten automatisk svare: "Gud er vores far", og så vil vi måske som begrundelse henvise til Fader Vor. Men billedet af Gud som far kan blive så selvfølgeligt, at vi knap nok tænker over, hvad det vil sige. Udtryk af denne art får så snarere som funktion at markere, at nu tales der "bibelsk", og så får ordene en særlig autoritet. Men dette er ikke nok for en salmedigter som Simon Grottrian. Også for ham er billedet af Gud som far helt afgørende; men han formår gennem sit sprog at få os til at standse op og tænke efter, så den velkendte metafor, der som kliché er lukket helt til, kan åbne sig igen.

Simon Grotrian: Jammerdalen bugter sig
 Lyrikeren Simon Grotrian¹² har i salmesamlingen
Jordens salt og verdens lys. Salmer (Borgen 2016, s. 27)
 en salme, der begynder med følgende strofe:

Jammerdalen bugter sig
 fra hæl til tinding
 jeg må finde trøst i dig
 min Faderbinding
 fuglesværme samles nu på Himlens bred
 Kristus lå på æg af lutter kærlighed
 hør min klare stemme
 jeg vil også være hjemme.

Udtrykket Faderbinding er hentet fra moderne psykologi, men bruges her på en overraskende positiv måde. Ved at skrive Fader med stor F gør Grotrian det tydeligt, at det er Gud, han henvender sig til. Grotrian formår på den måde at få åbnet op for en særlig side af faderbilledet: udleveretheden til Gud, den stærke afhængighed og måske det deraf følgende lydighedsaspekt. Det er Bibelens faderbillede formuleret på en anderledes måde, og det får ikke lov at stå alene.

Med et nyt og originalt billede gøres Kristus til en fugl, der ruger på sine æg. Her bruger Grotrian sit kendskab til Jesu ord om, at ligesom en høne samler sine kyllinger under vingerne, sådan har Jesus også villet samle Jerusalems beboere (Matt 23,37). Hvis vi inddrager denne tekst, er det tydeligt, at Simon Grotrian ændrer billedet, så det handler om det, der går forud: Hønen, der af kærlighed udruger sine unger.

Og dér, hos hønen, vil Grotrian også gerne være, for dér kan han føle sig hjemme. Han har virkelig brug for Kristus som hønemor!

Salmen udtrykker stor tillid til Gud som Faderen og til Kristus som en hønemor. At billedet af den rugende fugl/høne er hentet fra dyreverdenen understreger, at der tales i billeder, og ved at kombinere de to billeder får vi desuden både et maskulint og et feminint gudsbillede. For Grotrian er Gud tryghed; men han bruger billeder, der har rod i Bibelen for at udfolde, hvad tryghed er – og dermed hvem Gud er. Ved ikke at nøjes med billedet af Gud som far undgår Grotrian, at faderbilledet blot virker som en kliché. Og ved at knytte til ved billedet af hønen åbner Grotrian for, at vi tænker videre inden for den bibelske kontekst.

Men hvor meget af den bibelske kontekst for billedet af hønen og kyllingerne skal vi selv tænke med? Hører eftersætningen i Matt 23,37, ”men I ville ikke”, også med?

Jesu ord taler om folkets modvilje mod at høre ham til. Helt anderledes lyder det hos Grotrian, der netop har lyst til at høre hjemme hos Gud. Det er os som læsere, der må afgøre, om også Jesu ord, ”I ville ikke”, har relevans for os, der læser salmen. I så fald vil salmen kunne fungere som en opfordring til ikke at gøre som Jerusalems beboere, men i stedet gøre som Grotrian og holde fast i sin Faderbinding og hønemor.

Intertekstualitet

Henvisningerne til bibelske tekster kan, som vist,

uddybende, hvem Gud er og begrunde, hvorfor en salmedigter henvender sig til Gud. Når salmedigteren inddrager bibelske ord, billeder eller temaer i sin salme peger han eller hun ind i en større intertekstualitet, som salmen er en del af. Ved det litterære begreb intertekstualitet forstår jeg det grundlæggende træk ved tekster, at ingen tekst bliver til eller læses som en isoleret enhed. Enhver tekst indgår som en del af et netværk af tekster. Det betyder, at en forfatter aldrig er forudsætningsløs. Han eller hun skriver altid i reaktion på tidligere tekster for at skabe sin egen tekst. Man kan skrive i tilslutning eller i modsætning til sine forgængere. Man kan gøre det mere eller mindre åbenlyst. Mest åbenlyst er det, når en forfatter direkte citerer en tidligere forfatter, sådan som det er tilfældet, når en salmedigter inddrager bibelcitater og på den måde lader bibelstederne fungere som intertekster for den pågældende salme. Forfatteren har ønsket, at vi samtidig med vores læsning af salmen også medtænker bibelstedet og dets kontekst.

Forfatteren angiver ved sin genbrug af et bibelsk udtryk eller ved at gendigte en længere tekst, at vi som læsere skal være opmærksomme på, at der står noget "mellem linjerne". Salmebogens tilrettelæggere har med deres angivelser af bibelcitater gjort deres til, at vi kan slå stederne efter i Bibelen. Men der er jo langt flere eksempler på bibelsk genbrug end dem, vi kan finde under salmerne i Salmebogen eller i henvisningerne i marginen. Og her vil det afhænge af den enkeltes bibelkendskab (og brug af håndbøger), hvor mange henvisninger man vil være opmærksom på.

Selv om man bad salmedigterne om at anføre ved hver enkelt salme, hvilke udtryk de har lånt fra Bibelen, ja, så vil det næppe være tilstrækkeligt. For ofte er de så vant til det bibelske sprog, at et udtryk falder dem i pennen, uden at de har tænkt nærmere over det. Og under alle omstændigheder må vi som læsere overveje, hvor meget af den bibelske kontekst, vi skal inddrage for at forstå forfatterens hensigt. Og vi må desuden overveje, om salmedigterens egen hensigt med salmen er en uomgængelig grænse for vores tolkning?

Inden for den historisk-kritiske forskning har formålet med tekstanalyserne været at nå tilbage til forfatterens mening. Men tekster indeholder betydningspotentialer, der først realiseres i mødet med læserne - de samtidige læsere såvel som de langt senere læsere. Vi er derfor ikke færdige med tolkningen af en tekst, når vi har forsøgt at fremdrage den såkaldt "oprindelige betydning". Vi læsere medbringer erfaringer, som påvirker vores læsning, og det kan medføre, at en læser ser noget i teksten, som forfatteren efter al sandsynlighed ikke havde tænkt på. Et oplagt eksempel er de nytestamentlige forfatters brug af citater fra Det Gamle Testamente til at tolke hvem Jesus fra Nazaret var.

Det samme gælder, når vi læser en salme i dag. Poetiske tekster er ikke lukkede systemer. En salmedigter kan forsøge at gøre sin salme så enkel som muligt, men de anvendte billeder og de forskellige intertekster skaber åbninger i teksten, hvor forskellige betydninger kan sætte sig igennem.

Gudstjenestens intertekstualitet

Enhver tekst indgår i et netværk af tekster. Enhver gudstjeneste indeholder adskillige tekster, der hver især indgår i forskellige netværk.¹³ Når man som præst arbejder med søndagens tekster i prædikenforberedelsen, ved man godt, at de stammer fra hver deres litterære og historiske kontekst. Og det kan ofte være nyttigt at begynde dér i sin forberedelse (men næppe i selve prædikenen!) Hvad siger den gammeltestamentlige tekst, og hvad siger epistel og evangelium taget hver for sig?

Ved at blive en del af Alterbogens tekstrækker har teksterne fået en særlig kontekst. Gudstjenestens bibelske tekster er på forhånd fastlagt. Til gengæld står det præsten frit for at vælge de salmer, som skal synges, og hermed udvides intertekstualiteten. Ved salmevalget kan man understøtte det, som man ser som hovedbudskabet i de bibelske tekster. Eller man kan bruge salmen til at sige andet og mere. En af præstens opgaver er derfor at gennemtænke, hvordan gudstjenestens læsninger og salmer kan komme i dialog med hinanden.

En af måderne at hjælpe menigheden til at se sammenhængen og modsigelserne i de mange tekster er at prædike ikke blot over evangelieteksten, men også inddrage den gammeltestamentlige tekst eller en af de salmer, som man i særlig grad ønsker at bringe ind i samtalen. I nogle kirkesamfund er der tradition for, at menigheden medbringer Bibelen, så de læser med i den under oplæsningen af en bibeltekst, og så de eventuelt kan følge med, når præsten inddrager andre

bibeltekster. I vores gudstjeneste er det nærliggende at huske, at hver eneste deltager sidder med en salmebog. Det kunne derfor være en mulighed af og til at bruge noget af prædikenen til at fortælle om en af de valgte salmer og forklare, hvad salme og tekst har at sige hinanden og os.

Måske vil det føles mere som skole end som kirke, hvis præsten beder om, at man slår op i salmebogen, for nu skal vi se lidt nærmere på, hvad den eller den salme vil sige ind i dagens tekster. Men prædikener må gerne være oplysende. Og som prædikanter har vi mulighed for ikke blot at give oplysninger til brug for tolkningen af de gamle salmer og deres brug af bibelsteder, men også oplysninger om nye salmer, som menigheden endnu ikke kender. For når man første gang skal synge en ny salme, så vil det at lære melodien ofte tage en så stor del af opmærksomheden, at det kniber at få indholdet med. Men har man siddet med teksten foran sig og under prædikenen hørt præsten give sin tolkning af centrale steder i salmen, så vil det være lettere både at lære melodi og salme, når man derefter synger den – måske for anden gang – hvem siger, at man ikke kan synge samme salme både før og efter prædikenen?

Afslutning

Det er en rigdom at have salmedigtere, som ikke blot kan finde ord for nutidige erfaringer, men også forstår at sætte dem ind i et bibelsk perspektiv. Det er vigtigt, at der sker noget her og nu, når vi synger salmer og lovpriser, bønfaller og takker Gud. Men derudover har vi brug for, at teksterne bliver åbnet

for os, så vi får øje på de bibelske intertekster, som salmerne peger på, og som er med til at fortælle os, hvem den Gud er, som vi henvender os til, og hvorfor vi kan gøre det i glæde såvel som i sorg - og altid i tillid.

Salmebogen er en af de mest udbredte bøger i Danmark. Vi, der arbejder professionelt med salmer, har derfor en stor opgave i at gøre opmærksom på salmebogen og dens anvendelighed. I de fleste kirker udleveres der en børnebibel til dåbsforældrene; men det kunne være lige så vigtigt at finde anledninger til at udlevere en salmebog, f.eks. ved konfirmation eller bryllup.

Hvis man ikke mener, at konfirmanderne kan overskue en hel salmebog, så kan man i stedet ved undervisningens begyndelse give dem hver et eksemplar af *Konfirmandsalmebogen. 25 gamle og nye salmer* (Syng Nyt 2017) og gennem undervisningen inddrage salmer derfra og bruge de informationer og spørgsmål, som hver salme er forsynet med.

Lad os så slutte, hvor vi begyndte. På Salmedatabasen.dk kan man søge efter salmer til bestemte lejligheder. Og når man har fundet frem til en bestemt salme, kan man klikke på kommentaren til den og se, om der f.eks. skulle være henvisninger til særligt vigtige bibelsteder, som kan hjælpe en til at forstå salmen.

Sofia Wastesson har vist, at der er typer af salmer, hvor selve det at synge er det afgørende: at møde Gud gennem lovsangen. Men hendes skelnen mellem

”språkhandling” og ”berättelse” gav mig anledning til også at se nærmere på, hvordan de ”berättelser”, som knytter til ved Bibelen, fungerer i nyere danske salmer. For det er ikke mindst gennem dem, salmedigteren giver os indblik i, hvem den Gud er, vi henvender os til, når vi synger, og hvad det er ved Gud, der gør, at vi tør henvende os med mod og tillid.

Professor emeritus **KIRSTEN NIELSEN**. Ansat ved Det Teologiske Fakultet i Aarhus 1971-2009 i faget Gammel Testamente. Lic. Theol. 1976; Dr.theol. 1985. Æresdoktor ved Det Teologiske Menighetsfakultet i Oslo 2008. Ordineret 1989 og ansat som ulønnet hjælpepræst i Skejby og Lisbjerg. Har deltaget i oversættelsen af Det Gamle Testamente og har bl.a. forsket i de bibelske Guds billeder og deres genbrug i nyere danske salmer.

Mailadresse: KirstenN@post.tele.dk

Noter

1 Sofia Wastesson, "En resa mot Guds närvaro. Lovsångsrörelsen eller den karismatiske förnyelsens sång som praktik, språkhandling och 'berättelse'", *Hymnologi* 1-2, 47. årgang, Juni 2018.

2 *Kirkesangbogen*, Det Kgl. Vajsenhus' Forlag, København 2017.

3 Salmernes Bog munder ud i én stor lovsang til Gud, (Sl 148-150), der slutter med opfordringen "Alt, hvad der ånder, skal lovprise Herren. Halleluja" (Sl 150,6). I denne sidste salme begrænses begrundelserne til nogle få udsagn om Gud, der lovsynges "for hans væld" og "for hans storhed" (Sl 150,2). Alle de forudgående salmer skaber den nødvendige kontekst, så alle ved, hvem der skal lovsynges og hvorfor.

4 *100 salmer. Et salmebogstillæg*. Eksistensen, Frederiksberg C 2016.

5 Se videre i Kirsten Nielsen, Morten Skovsted og Mads Djernes, *100 kommentarer til salmebogstillægget 100 salmer*, Syng Nyt 2016, 56-58.

6 Se nærmere i min artikel på Salmedatabasen.dk: "Kirkesangbogen. Bibelske intertekster i de nyeste salmer." De to følgende eksempler er forkortede udgaver af gennemgangen i artiklen.

7 Det samme gælder også i flere af de salmer, Sarvig har udgivet i samlingen: *Salmer og begyndelser til 1980'erne*, Gyldendal 1981.

8 *Lysets utålmodighed. Salmer til de gammeltestamentlige læsninger af tolv salmedigtere fra vor tid*. Idé og redaktion: Holger Lissner, Unitas Forlag 2011.

9 Se også gennemgangen af salmen i Kirsten Nielsen, "Hvem er den Gud? Teologien i Holger Lissners salmer til de gammeltestamentlige læsninger". *Det er livet, der vil leves. Festskrift i anledning af Holger Lissners 80-årsdag* (red. Kirsten Nielsen), Syng Nyt 2018, 123-145.

10 *100 salmer. Et salmebogstillæg*. Redaktion: Morten Skovsted m.fl., Eksistensen 2016.

11 Se også gennemgangen af salmen i Kirsten Nielsen, *Der flammer en ild. Guds billeder i nyere danske salmer*, Aros Forlag, København 2007, 77-79.

12 "Jammerdalen bugter sig" er også behandlet i min artikel "Guds billeder og sjælesorg i gamle og nye salmer" på Salmedatabasen.dk samt i Kirsten Nielsen, *Der flammer en ild. Guds billeder i nyere danske salmer*, Aros Forlag, København 2007, 264-266.

13 Se nærmere i Kirsten Nielsen, *Det Gamle Testamente på gudstjenestens betingelser – II. Introduktion til de gammeltestamentlige tekstlæsninger efter anden tekstrække med sproglige noter af Martin Ehrensvärd*, Forlaget Anis, København 2006.

Psalmkonkordans mellan broderfolk och systerkyrkor

Av Sofija Pedersen Videke

Psalmsången är en omistlig del av gudstjänstfirandet i de nordiska folkkyrkorna. Psalmerna påverkar min upplevelse av gudstjänsten: kunde jag sjunga med, kände jag igen dem, talade de till mig, blev jag berörd?¹ Igenkänning av psalmerna är en viktig faktor för en god gudstjänstupplevelse, även om det inte är den enda.

Den nordiska migrationen har alltid varit stor, och rörligheten mellan våra länder är fortsatt stor, vilket syns även i våra kyrkor. Enbart i Skåne finns drygt 20 000 danska medborgare. Hur firar vi de gudstjänster där vi är flera nationaliteter och språk? Går det att samsas i psalmsången, eller väljer vi "mina" och "dina" utan att mötas? I lutherska kyrkor borde det vara lika självklart att såväl evangeliet som psalmer får höras på det egna språket.

Psalmernas olika dimensioner, så som de beskrivs av Erik Skyum-Nielsen² samt Charles Glock & Rodney Stark³, visar att psalmsången uttrycker många olika behov. Utifrån mina erfarenheter som flerspråkig vill jag särskilt lyfta den känslomässiga dimensionen, hur psalmsången knyter samman det privata och det offentliga genom den sociala gemenskapen.

Psalmens språk är dels ett gemenskapsspråk, dels

ett tilltalsspråk.⁴ Gemenskapsspråket ger en känsla av samhörighet, tillhörighet och trygghet och kan ha olika dialekter i olika kyrkliga fromhetstraditioner. Psalmens tilltalsspråk handlar om psalmens begripplighet och tillgänglighet.

En av de första danska psalmböckerna var Malmöpsalmboken (*Malmö-Tidesangbogen* 1528). Då var Malmö inte samma svenska storstad som idag, utan en del av Danmark. Idag behövs en modern psalmskatt, kanske med lika många språk som i dagens Malmö, så att människor kan få känna igen sig under en liten del av gudstjänsten och sjunga in evangelium, på sitt modersmål, med hjärtats glädje. Jag har fokuserat på två språk och två länder, men med tanke på människors rörlighet i världen, är behoven av psalmer på fler språk en självklarhet.

Finns det egentligen några erfarenheter av samsjungna psalmer? De tydligaste exemplen är de ekumeniska. Mest välkänt är klostret Taizé, där alla sånger finns i flera översättningar (utom möjligen de tidigaste på latin). Påvebesöket i Lund och Malmö är ett annat tillfälle. Då sjöngs både psalmer som var typiska

för en tradition och psalmer som var gemensamma. Flera sjöngs på olika språk parallellt, eller vers för vers. Vi sjöng latinamerikanska psalmer på svenska och svenska psalmer, som t.ex. *Lågorna är många* (sv. ps.61/DDS 335), på engelska och spanska. Det gjorde att alla kunde känna delaktighet i gudstjänsten.

Denna erfarenhet berör mig djupt i hjärtat, eftersom jag själv talar flera språk och har rötter i flera kulturer. Jag ville hitta de gemensamma psalmerna, som går att samsjunga, och har främst tittat på relationen mellan de två nationer där jag är medborgare, Danmark och Sverige.

1986 kom den nuvarande svenska psalmboken. Det var samma år som jag flyttade från Danmark till Sverige. Mina danska morföräldrar hade introducerat mig för den danska psalmskatten. Jag fick min första psalmbok, den danska, som åttaåring. Under åren som vuxen, bosatt i Sverige, har min främsta kontaktyta med danska psalmer varit *Morgenandagten*, en radiosänd andakt sex dagar i veckan från Köpenhamns domkyrka, Vor Frue kirke, samt enstaka gudstjänster vid resor i Danmark.

Som boende i Sverige mötte jag Svenska kyrkan, vilken blev min andliga hemvist. Redan som nyvigd präst, med danskt efternamn och tjänstgöring i Skåne, fick jag frågor från kolleger: Vilka psalmer passar t.ex. vid en begravning av en dansk? När hela släkten ska samlas i gudstjänst visas stor omsorg om gästerna. Det finns en önskan att de åtminstone ska kunna sjunga med i någon enstaka psalm, även om

gudstjänstordningen är lite annorlunda och det mesta försiggår på svenska.

Det är komplext med två länder som ligger nära, som har liknande språk och kultur - och som ändå är annorlunda. Vi är broderfolk och systerkyrkor, men det föreligger såväl språkförbistring som kulturell vilsenhet, innan vi ens börjat med de teologiska frågorna. Det är lätt hänt att vi tror att det är likadant i den andra kyrkan, bara för att upptäcka att det är en hel del som skiljer. Syftet här är inte att markera skillnader, utan att öka förståelsen för varandras egenheter, så att de vi möter i våra gudstjänster får så bra bemötande som möjligt och kan få känna sig hemma i både Svenska kyrkan och Folkekirken. Det är möjligt, med hjälp av psalmer och bibeltexter, som är en viktig beståndsdel i den lutherska kyrkans gudstjänster. Tyvärr är det svårare att hitta de gemensamma psalmerna, än att hitta motsvarande text i Bibeln. Det är enklare att leta efter gemensamma psalmförfattare än att gå på titlar, då översättningen inte alltid är så enkel att identifiera. Lutherpsalmen *Nun freut euch lieben Christen gmein* heter på svenska *O gläd dig Guds församling* (sv.ps. 32) och *Nu fryde sig hver kristen mand* på danska (DDS 487).

Jag letade i våra psalmböcker efter det gemensamma och inspirerades av en sammanställning av psalmer på andra språk, som Per Harling gjort på uppdrag av beslut i Kyrkomötet 2004. Sammanställningen publicerades på Svenska kyrkans externa webb.⁵ Vad gällde de danska psalmerna var den så kortfattad, endast 22 psalmer, att jag bestämde mig för att göra

den komplett.⁶

Ytterligare inspiration fick jag vid en familjesemester i Sønderjylland. Där upptäckte jag en dansk-tysk psalmbok, *Salmer på dansk og tysk/ Deutsch-Dänisches Kirchengesangbuch*, där 292 gemensamma psalmer står parallellt, på danska på ena sidan och på tyska på den andra. Gränsen mellan Danmark och Tyskland har ändrats senare i tid än vad den gjort mellan Danmark och Sverige, men liksom i Öresundsregionen finns flerspråkiga på båda sidor om gränsen och med EU en större rörlighet över gränserna.

En svensk-dansk psalmkonkordans

Jag identifierade tre behov för de gemensamma dansk-svenska psalmerna:

1. En konkordans av de gemensamma psalmerna, för att kunna åstadkomma nästa punkt.
2. Förslag till gemensamma psalmer lämpliga vid olika gudstjänster, en tematisk sortering.
3. En koralbok med denna tematiska sammanställning, men också de olika melodierna och texterna parallellt.

För att uppfylla några av dessa behov, har jag gått igenom *Den danske salmebog* från 2002 (DDS 2002) och *Den svenska psalmboken* från 1986 (sv.ps. 1986). Om man ser till psalmer som finns i båda dessa har vi 101 psalmer gemensamt. Tittar man på de svenska tilläggen (*Verbums tillägg*) samt *Psalmer i 90-* respektive *2000-talet* och de danska, *Kirkesangbogen* och det på förlaget Eksistensen utgivna *100 salmer*, finns det

ytterligare 28.

De gemensamma psalmerna visar på bredden i vår psalmskatt, vilket märks i sorteringen. Jag sorterade psalmerna både efter ursprung och efter likhet.

Vad gäller ursprunget kan man konstatera att psalmerna har kommit till oss via reformationen, ibland gått direkt mellan våra länder, några har kommit från Norge och en stor grupp från andra länder. Från Danmark till Sverige har 24+11 psalmer (i psalmböcker respektive tillägg) gått, från Sverige till Danmark 18+6 psalmer. Det har alltså tagits in fler danska psalmer i Sverige än omvänt. Psalmen *Den signade dag* (sv.ps. 175/DDS 402) har vandrat mellan våra länder och utgör en egen kategori i min sortering. Antalet psalmer med norskt ursprung är 9+3.

Jag grupperade också de gemensamma psalmerna efter likhet, både vad gäller text och melodi. Några är i princip identiska, andra har förändrats på vägen, vad gäller antal verser eller notvärden. En del har bytt melodi, eller genomgått så stora förändringar att texten inte längre är jämförbara, sida vid sida. I en del fall, har texten ändrats efter teologisk inriktning, så att psalmens innehåll är väsentligt förändrat. Ett exempel är DDS 552 *Nu har du taget fra os* som i svensk översättning blivit sv.ps. 905 *Nu lämnar vi tillbaka* väsentligt förändrats, till att snarare vara en egen tolkning än en översättning. Några är så olika i både text och melodi att de omöjligt skulle kunna läggas sida vid sida och samsjungas. En del av dessa är reformationstidens psalmer som utvecklats i olika riktningar i

samband med bearbetningar i våra respektive länder, men här återfinns även modernare psalmer som i översättningen väsentligt förändrats.⁷

Jag har sorterat för att hitta psalmer som man kan sjunga parallellt, på respektive språk. Här krävs tillräcklig likhet i text, och enighet kring vilken melodi som ska sjungas. Självklart kan många sjunga på någon sorts skandinaviska, men det gör något med människor när de får sjunga en välbekant psalm, på sitt eget språk, på en välkänd melodi. Dessa behövs särskilt vid livets stora högtider, för flerspråkiga familjer. Möjligheten finns att läsa bibeltexter på respektive språk. Men psalmerna är oftare valda av familjen själv, utifrån person, ibland knutna till särskilda minnen. Handen på hjärtat, om du var på en begravning i Danmark, skulle du då vilja sjunga den danska översättningen av sv.ps. 249 *Blott en dag* (som för övrigt inte kom med varken i DDS 1953 eller i DDS 2002) eller skulle du föredra att sjunga den på svenska?

För framtida psalmböcker och tillägg

Det har gått drygt 30 år sedan Den svenska psalmboken kom i sin senaste version. Även om det kom många danskar till Sverige redan under Andra världskriget, tror jag inte att det tidigt på 1980-talet gick att förutse vad medlemskap i EU, Öresundsbron och det politiska läget skulle innebära för inflyttningen av danskar. Kanske kan det förklara att det bara blev två psalmer på danska, medan det blev tre på norska? Några finns förstås översatta, men det gäller även de

norska.

De danska psalmerna i Den svenska psalmboken är dels en lovsång, sv.ps. 642 *Op, al den ting som Gud har gjort*, som med sin tydliga Skapelseanknytning passar bäst under vår och sommar, dels en pingstpsalm. Tyvärr tror jag sällan att de används, åtminstone inte i våra vanliga gudstjänster. Hur många sjunger pingstpsalmen sv.ps.643 *I al sin glans nu strålar solen* under pingsten? Jämför gärna med finska sv.ps.646 *Grip du mig, helige Ande*, som ju finns med svensk text.

När NORDHYMN undersökte favoritpsalmer i enkäter i de nordiska länderna 1994, fick man fram psalmtopp 10 i respektive land. Av de svenska favoritpsalmerna finns fyra som är lika i DDS 2002, men bara två av danskarnas i sv.ps.1986. Trots allt, finns det alltså utrymme för förbättringar.

Svenskarnas favoritpsalmer enligt NORD-HYMN:s enkät 1994

1. *Den blomstertid nu kommer* (sv.ps.199 = DDS 722B)
2. *Härlig är jorden* (sv.ps.297 = DDS 121)
3. *Tryggare kan ingen vara* (sv.ps. 248 = DDS 49 inkl. två extraversioner)
4. *Stilla natt, heliga natt* (sv.ps.114 = annan dansk text DDS 120)
5. *Blott en dag* (sv.ps.249 = finns i dansk översättning)
6. *I denna ljuva sommartid* (sv.ps. 200 = DDS 726B)
7. *Gläns över sjö och strand* (sv.ps. 134)
8. *Bred dina vida vingar* (sv.ps. 190)
9. *Bereden väg för Herren* (sv.ps. 103)

Hosianna, Davids son (sv.ps. 105)

Danskarnas favoritpsalmer enligt NORD-HYMNs enkät 1994

1. *Dejlig er jorden* (DDS 121 = sv.ps. 297)
2. *Altid frejdig, når du går* (DDS 785)
3. *Nu falmer skoven trindt om land* (DDS 729)
4. *I østen stiger solen op* (DDS 749 = sv. ps. 495 med annan melodi & en vers kortare)
5. *En rose så jeg skyde* (DDS 117)
6. *Julen har bragt velsignet bud* (DDS 119)
7. *Den signede dag med fryd vi ser* (DDS 402 = sv.ps. 175, annan melodi, väsentliga textskillnader)
8. *Op, al den ting, som Gud har gjort* (DDS 15 = sv. ps. 642)
9. *Blomstre som en rosegård* (DDS 78)
10. *Den yndigste rose er funden* (DDS 122)

Vid en revidering av den svenska psalmboken, och en sådan är beslutad av Kyrkomötet 2016, skulle jag gärna se en utökning av danska psalmer i original. Det vore lämpligt med välkända och älskade danska psalmer, som inte finns i svensk översättning, som passar andra årstider och högtider i livet. Ett förslag är den danska vigselpsalmen *Det er så yndigt at følges ad* (DDS 704). Den fanns med i förslaget till 1986 års psalmbok men ströks, och sedan dess har det blir allt vanligare med svensk-danska brudpar.

Några andra förslag är:

DDS 78 *Blomstre som en rosegård* – adventspsalm
DDS 119 *Julen har bragt velsignet bud* – julpsalm
DDS 729 *Nu falmer skoven trindt om land* – höstpsalm
DDS 785 *Altid frejdig, når du går* – begravningspsalm

I arbetet med 1937 års psalmbok fanns en tydlig viljeinriktning, där koralboken färdigställdes separat, att införa svenska melodier.⁸ Därför valdes inte sällan en annan melodi än den som följt originaltexten, och uteslöt helt möjligheten till alternativ, både då, och senare även i 1986 års psalmbok. Det gäller många psalmer från andra språk, bl.a. flera Grundtvigpsalmer. Det försvårar för danskarna att känna igen psalmen då den sjungs, t.ex. *I øster stiger solen opp* (sv. ps. 495/DDS 749 av BS Ingemann) och *Ringene, I klokker* (sv.ps. 427/DDS 100) som dels alltså sjungs i översättning, dels har fått andra melodier än de mest insjunga i Danmark.

I den danska psalmboken, eller i tillägg, hade fler svenska psalmklassiker rymts. Några förslag är
Sv. ps. 103 *Bereden väg för Herren*
Sv. ps. 190 *Bred dina vida vingar*
Sv. ps. 249 *Blott en dag (åtminstone denna finns redan översatt)*

Båda våra psalmböcker har ibland alternativa melodier. Det torde därför vara lätt att införa de insjunga melodierna från ursprungslandet. Här vore det även lämpligt att samordna med den norska psalmboken. Som exempel kan nämnas psalmen *Den stora vita skaran där* (sv.ps. 170/DDS 571). DDS föreslår fem olika melodier. Trots mängden alternativ är ingen samma som i sv.ps. eller NoS.

Den danska psalmboken är publicerad på webben,

utom ett fåtal psalmer som fortfarande omfattas av copyright. Det inkluderar fyra gemensamma psalmer, bl.a. de två Frostensonpsalmerna i DDS (*Som spridda sädeskornen*⁹, sv.ps. 74/DDS 477 samt *Lågorna är många*, sv.ps. 61/DDS 335). I Sverige väntar vi ännu på publiceringen av den svenska psalmboken på nätet. När båda finns på nätet kommer det vara lätt att koppla dem till varandra. Dock kommer noterna att saknas, vilket gör det svårt att använda för kyrkomusikerna och andra musikintresserade, som vill använda psalmerna i gudstjänst.

Hur länge till kommer vi att ha tryckta psalmböcker? Varken Verbum eller Det Kgl. Vajsenhus är intresserade av produkten parallell dansk-svensk psalmbok, såsom den dansk-tyska, vars senaste utgåva kom 2015, eller liknande den svensk-engelska *Swedish Hymns* som utkom 2016. De menar båda att underlaget är för litet. Även om jag tror att de underskattar behovet, är en dansk-svensk psalmbok troligtvis inte någon kassasuccé. Trots detta har jag identifierat 72 psalmer som enkelt skulle kunna sjungas parallellt och ingå i en sådan. Oavsett hur det blir med tryckta psalmböcker kommer vi även framöver att behöva koralböcker, alternativt koralnoter tillgängliga för köp på nätet. Detta finns inte i nuläget.

I min sammanställning återfinns dessutom psalmförslag för olika typer av gudstjänster, årets och livets högtider, samt en del förtydliganden kring likheter och skillnader i kultur och liturgi, som jag hoppas kan vara till glädje för dem som möter dansk-svenskar i gudstjänst.

Sammanfattning

Psalmsången är en viktig del av gudstjänsten, eftersom den gör församlingen aktiv. Därför väljer vi ofta psalmer som vi tror att församlingen känner igen, tycker om och sjunger med i. Dessutom kan en psalm, som man får sjunga på sitt eget språk, nå djupare än en okänd psalm på ett språk man inte behärskar.

När tusentals människor rör sig i Öresundsregionen möter vi också varandra i kyrkan. Det är komplext med två länder, språk och kulturer som ligger så nära. Vi kan lätt tro att vi är så lika att skillnaderna förvånar oss. Det är bättre att vara medveten om dem, och även veta vad vi har gemensamt, så att vi kan få alla att känna sig hemma i våra gudstjänster med både danskar och svenskar.

Vilka psalmer finns i både den danska och svenska psalmboken?

Vilka kan man sjunga parallellt, så att danskar kan sjunga på sitt språk, och svenskar på sitt?

Vilken psalm kan jag välja till dop/vigsel/begravning med både danskar och svenskar?

Finns det några olikheter i psalmer och gudstjänst som är bra att veta på förhand?

Dessa frågor har jag försökt svara på i projektet Gemensamma psalmer i Sverige och Danmark. Här redovisar jag nu det psalmprojekt jag arbetat med, inspirerad av en sammanställning av psalmer på

andra språk som Per Harling gjort och en gemensam dansk-tysk psalmbok. Det möjliggjordes tack vare stipendier från Svensk-danska kulturfonden och Thora Ohlssons stiftelse.

Jag har identifierat 129 gemensamma psalmer som finns i svenska psalmboken (1986) och Den danske salmebog (2002) samt de nuvarande tilläggen.

Allra först finns en sammanställning över likheter, olikheter, våra favoritpsalmer, och förslag på psalmer att använda i gudstjänster med både svenskar och danskar vid dop, konfirmation, vigsel och begravning samt kyrkoårets högtider. Det är troligtvis den mest användbara delen av projektet för präster, kyrkomusiker och våra församlingsbor.

Därefter följer själva den svensk-danska konkordansen samt sorteringen av psalmerna, efter ursprung och likheter. Dessutom finns ändringsförslag till kommande psalmboksrevisioner.

Min förhoppning är att denna sammanställning ska underlätta för alla som möter danskar och svenskar i samma gudstjänst.

SOFIJA PEDERSEN VIDEKE (f. 1980 i Danmark) är präst i Svenska kyrkan sedan 2007 och tjänstgör som församlingsherde i Helsingborg. Förtroendevald i Kyrkomötet (Svenska kyrkans högsta beslutande organ) sedan 2006, ordförande för Gudstjänstutskottet sedan 2014, vilket hon ledde under

arbetet med den nya kyrkohandboken (2017).

Mailadresse:

sofija.pedersen.videke@svenskakyrkan.se

Noter

- 1 Marianne Christiansen, *Salmesang: Grundbog i hymnologi*, 2014, 129
- 2 Den poetiska, den teologiska, den folkliga och den musikaliska. *Salmesang*, 2014, 17
- 3 Psalmernas dimensioner: den ideologiska, den kunskapsmässiga, den rituella, den känslomässiga samt konsekvensdimensionen, av Charles Glock och Rodney Stark ur *Religion and Society in Tension* (1965), hämtade från *Dejlig er jorden*, 2001, 67ff
- 4 *Den svenska psalmboken. Slutbetänkande av 1969 års psalmskommitté. Volym 2. Historik, principer, motiveringar* SOU 1985:17, 115
- 5 Sedan gjordes Svenska kyrkans hemsida om. Numera hänvisas till *Swedish hymns* vars 43 psalmer på engelska listas. För resterande språk hänvisas till min blogg. <https://www.svenskakyrkan.se/psalmerpaandrasprak>
- 6 <https://sofijapedersenvideke.wordpress.com/2013/06/10/psalmer-pa-andra-sprak/>
- 7 Grupp VII i min sammanställning, sidan 34.
- 8 Psalmbokskommittén önskade att ”tillföra koralboken behövliga nya melodier, antingen hämtade från den förefintliga koralskatten och svensk folkton eller nykomponerade.” SOU 1985:17, 49.
- 9 Som förövrigt har en andra vers på både danska och norska. Bästa svenska översättningen är gjord av Marta Axner Ims: ”Som bergens druvor växer om hösten, rikt och tätt, och deras droppar samlas i vinet och blir ett, så må din kyrka samlas, o Gud, från runt vår jord, som en familj förenad, kring himmelrikets bord.”

Källförteckning

Psalmböcker

100 salmer. Et salmebogstillæg, Eksistensen, 2016
Den danske salmebog. Udgave med enstemmige noder. Det Kgl. Vajsenhus forlag, 2005
Den svenska psalmboken med tillägg, Verbum 2006
Kirkesangbogen, Det Kgl. Vajsenhus 2017
Psalmer i 90-talet, Verbum, 1994
Psalmer i 2000-talet, Verbum, 2006

Övriga böcker

Dejlig er jorden, Psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv. Red. Karl-Johan Hansson, Folke Bohlin och Jørgen Straarup, Åbo Akademis förlag, 2001

Den svenska psalmboken. Slutbetänkande av 1969 års psalmskommitté. Volym 2. Historik, principer, motiveringar. SOU 1985:17

Koralbog till Den Danske Salmebog 2003. 2 band: A-M; N-Å. Kroghs forlag A/S, Gyldendal A/S 2016

Salmesang: Grundbog i hymnologi. Red. Peter Balslev-Clausen og Hans Raun Iversen, Det Kgl. Vajsenhus forlag 2014

Internetkällor

<https://www.svenskakyrkan.se/psalmerpaandrasprak>

Min sammanställning av de gemensamma psalmerna i den danske salmebog 2002 och svenska psalmboken 1986,

inkl. tillägg, finns tillgängliga på min hemsida. Eftersom jag är tvåspråkig finns det både en svensk och en dansk version.

sofijapedersenvideke.wordpress.com/

psalmkonkordans

sofijapedersenvideke.wordpress.com/

salmekonkordans

Salmen som trøst og fortrøstning

En personlig refleksion

Af Anne Vad

Mange fulgte Dronning Margrethes farvel til sin ægtemand igennem 51 år, Prins Henrik, ved den transmitterede bisættelse i Christiansborg Slotskirke. Ud over at imponeres over, hvor smuk den kirkelige handling var tilrettelagt, både musikalsk, form- og indholdsmæssigt¹, og den styrke Dronningen generelt udstrålede i situationen, er der især to billeder, der har prentet sig ind på nethinden: Dronningen i sort, med sit lille slør, stående – alene – på trappen ude foran kirken med kisten foran sig, og, Dronningens bevægelse under sang af Johannes Johansens salme ”*Du som har tændt millioner af stjerner*”.

Det er dette sidste – salmens åbnende og forløsende kraft som trøst og fortrøstning, der er genstand for denne artikel. En kraft, som mennesker, der har oplevet svære omvæltninger i deres liv af eksistentiel art, kan hente trøst hos. En kraft, der, som en insisterende ’budbringer’ af erkendelse, rummer fortrøstning også for den, der bare er mere almindeligt ’hverdagsramt’.

Alle – såvel den faste kirkegænger som den ikke så kirkevante – vil kunne få en oplevelse som den Hendes Majestæt Dronningen havde med Johannes

Johansens salme. Kirkesangere, (jeg selv inkluderet), der har sunget i mange år, og kirkegængere i øvrigt, fortæller, hvordan de oplever, at *bestemte* salmer, netop når *de* synges, får dem til psykisk og fysisk at reagere. De fortæller, at de får tårer i øjnene, at hårene rejser sig på armene, eller en stor glædesfølelse rammer dem i kroppen. At hjertet opblødes. Og de fortæller, at de kan ankomme til kirken tungsindige, og gå derfra opløftede. Eller omvendt møde op lidt for kåde og overstadige, og få et ’wake-up-call’, der nænsomt, men utvetydigt, får dem plantet på jorden igen. Dét, de beskriver, er en slags katharsis eller renselse af sindet.

Spørgsmålet, der i denne sammenhæng er interessant, er: Hvad *er* det, nogle salmer kan, der skaber sjælelig resonans eller interferenslignende tilstande i den syngende? Gør, at en ny følelse opstår (enten forstærkende, formindskende eller udlignende). Med opretholdelse af – eller helt nye – amplituder. Eller: En form for nulpunkt af ingenting. Den græske filosof og videnskabsmand Aristoteles taler om, at *katharsis* for publikum er tragediens vigtigste funktion, og om, at den gode kunst skaber *nydelse gennem erkendelse*. Er det simpelthen dét, der er tale om? At

vi gennem de bedste salmer *med følelse og intellekt erkender*, og dermed *nyder* at mærke at blive som rensset, født på ny og/eller i en eller anden forstand klogere?

Salmerne, der har potentiale til at udløse sådan en katharsis, er fra alle tidsaldr. Hvis vi til en start kaster et blik på Johannes Johansen, er han en af de salmedigtere, der kan noget særligt. Dels formår han i sine salmer at nedtone præsten og skrue op for digteren, og dét gør, at det digteriske og sprogligt-stilistiske niveau er uden 'slinger'. Det vil sige, at det er sjældent, at man fanger ham i formmæssig manglende konsekvens, nødrim eller klodsede ord, der bryder tekstens indbyggede flow. Han er med andre ord en god håndværker. Hans salmer indeholder ofte en enkelhed og klarhed trods dét, at han faktisk behandler dybe, næsten ufremkommelige emner. Tænk, bare på adventssalmen *De fire lys* (Det første lys er Ordet, talt af Gud DDS 87), som i fire korte, præcise strofer på næsten minimalistisk vis, får gennemgået Jesu liv og kirkeårets højtider samt disses indprentning i og betydnings for os mennesker.

I '*Du som har tændt millioner af stjerner*' hyldes skaberværket og menneskelivet (det uendeligt små i det uendeligt store). Skaberværket spejler på raffineret vis troen - tindrende som stjernehimlen - og det menneskelige liv i al dets lidenhed. Vi er vitterligt små, og dét at få lov til at indse dette og føle sig lille vækker en sjælden tilstand i det syngende menneske. Men troen er stor, og udspringer med Guds hjælp fra det lille troende menneske, som - igen med Guds hjælp - bliver i stand til at bede. Derfor rummer salmen

også bønnen. Bønnen er placeret i hver strofes 3. og 4. verslinje gennem salmen, bortset fra sidste strofes konstaterende manifestation. Filosoffen Søren Kierkegaard taler om bønne som en svær disciplin. Han siger, at bønne kræver, at man stille overlader alt til Gud, bliver til intet, og at bønnens ypperste stade for at blive hørt er at tie. I Johannes Johansens salme får den syngende kanal for den svære bøn. Heri ligger også en udfoldelse af troen. Ordene bliver givet og lagt det lille syngende menneske i munden, og vi får mulighed for at synge den bøn ud, som vi ikke selv er i stand til at udsige. På den måde passer den sjældne tilstand af lidenhed godt ind i det kierkegaardske billede af bønne og den bedendes rette indstilling. Samtidig er bønne så tilpas genkendelig og menneskelig, at den *kunne* have været vores egen. Det kan bl.a. være i disse elementers spejlinger, at hemmeligheden bag denne salmes kraft ligger gemt.

Hvis vi skal gå et spadestik dybere, kan man spørge: Hvorfor kan de salmer, der berører os mest, dét, de kan?

Jeg har tit spurgt mig selv, hvorfor jeg blandt alle salmedigtere bedst kan H.A. Brorsons og B.S. Ingemanns salmer udenad? Og hvorfor det lige netop er Grundtvigs *Sov sødt, barnlille*, og *Velkommen igen Guds engle små*, (på Weyses melodi)², samt - igen - mange af Brorsons salmer, som jeg begynder at græde, når jeg synger? Det være sig *Den yndigste rose er funden; Guds igenfødte nylevende sjæle; Den ypperligste vej; Her vil ties, her vil bies; Fryd dig du Jesu brud*.³ For ikke at tale om Thomas Kingos store salmer *Far, verden, far*

*vel og Sorrig og glæde de vandre til hobe, Ingemanns
Til himlene rækker og Julen har bragt velsignet bud,
Johannes Ewalds Udrust dig helt fra Golgata samt Ole
Sarvigs Som året går”.*

For at blive klogere på det, må man se lidt overordnet, nøgternt på genren. Der er nogle ingredienser i salmerne, som er særlige. Det drejer sig om flere ting: Dels aspekterne *Tid* og *Brud* og *Fortælling*; *Det dionysiske versus det apollinske*; *Det suggererende aspekt*; *Det sprogligt-stiliske*, herunder *sprogets distance*; *Dels musik og tekst*; *Det sublime*; samt *Gudstjenesten og den indirekte samtale med og om noget så stort som Gud*.

Et hovedelement er aspektet **tid**. En salme indlejrer sig i kroppen over tid. Det vil sige, at der kan være en kendt salme, som man har sunget mange gange, som man pludselig oplever dybden i, f.eks. i form af en foromtalt fysisk reaktion under sang, som ikke tidligere har været der. Omvendt kan der være en salme, som man umiddelbart synes er god, men som viser sig at 'falme' efterhånden.⁴

Et andet element er **brud**. Man kan konstatere, at mange af de bibeltekster, som ofte udgør salmernes forlæg, indeholder markante *brud*. Noget stort *bryder ind* i noget mere gængs. En engel bryder ind i Marias sjælekammer, eller ind i en drøm. En død mand bryder ud af sin grav; en mægtig sten væltes fra en grav, lyset bryder ind i mørket, livet bryder ind i døden – dødsriget og verden på én gang hånd i hånd. Et brus af Helligånd skaber et brud ind i den menneskelige virkelighed. Ved Guds kraft. Oversat er det som en

sten, der falder fra hjertet, så alt kan mærkes: blod, følelse, forestillingsevne – lys, vand, jord, ild, alt, kan løbe frit. (En grobund for tro). Når en tekst kredser om sådanne brud, trænger det ind i vores 'fornuftige' måde at opleve forløb på. Vi konfronteres med noget større end os selv, noget, der rækker langt ud over vores fatteevne. Vi konfronteres følelsesmæssigt, og må forholde os til det følelsesmæssigt. Det er umiddelbart et paradoks, at vi prøver at holde fast i et forløb, og samtidig må forholde os til det følelsesmæssigt, da klarhed og overblik (forløb) og følelse (overvældende brud) synes modsætninger.

Men dét, der sker (når det er bedst) er, at vi trækkes ind i, og bliver en del af den bibelske **fortælling**. På suggererende, umærkelig vis. Det er derfor, at vi overraskes. Vi bliver som nutidsmennesker inddraget i den gamle fortælling. Som en del af fortællingen. Fortællingen i fortællingen. Det er som at være der selv! På tværs af 2000 år! Og dét giver en stærk oplevelse. Det **suggerende** element (et udtryk hentet fra psykologien) skal her forstås som en sproglig ingrediens og metode, hvor sproget arbejder meditativt og gentagende som en underliggende strøm, der bærer og fører, og påvirker stemning og følelser.

Et illustrativt eksempel på både det suggerende element i arbejdet med form og ord, og et lille fortælleforløb der umærkeligt trækker den syngende ind, så han/hun bliver en del af fortællingen, kan hentes hos Brorson i ***Den yndigste rose er funden***. Salmen begynder i den – vores – glædelige nutid: Rosen ("vor Jesus") er funden midt i det krat, man ikke skulle tro

den kunne gro i (verslinje 1+2). Der er antydning af et 'vi' i og med ordet 'vor', som udfoldes i strofe 2. I strofe 2 bliver vi placeret midt i, og er dermed en del af, syndefaldet i Gl. Testamente: Vi var nøgne, vi mistede alt, alt, der var blevet os givet. Så kommer et brud i strofe 3 med tidsadverbiet 'da'. Gud viser os den godhed at lade en rose gro frem, som er i stand til at rette os op, rense og give os gode vækstbetingelser. Men hvad sker der så? Dét, vi *skulle* have taget imod med kyshånd og taknemmelighed, som skulle få os til at lovprise Gud med salmesang, er vi ligeglade med, og mange af os har slet ikke opdaget 'rosen'! Vi er åndeligt døve og blinde. Den løftede pegefinger i strofe 4 bliver til en decideret moralprædiken, ja, næsten en lussing i strofe 5. Vi står skoleret, mens der bliver talt direkte til os, og vi bliver kaldt forhærdede, stive, stolte og fordærvede. Og vi indser, at det er os, der er det ufremkommelige tornekrat, som rosen er sat i. Men en håndsrekning får vi i strofe 6, hvor vi får at vide, hvilket redskab, vi skal benytte for at komme tæt på Jesus. Vi skal gøre os små og ydmyge, fordi roserne vokser i dale. "*Så får I vor Jesus i tale*". Det er dér, Jesus er mulig at komme i kontakt med. I strofe 7 er tonen inderlig. Her taler det rensede lyriske 'jeg' direkte til Jesus, som 'jeg'et nu er kommet nær både i det udvortes og i det indvortes. At det pludselig er et 'jeg', og ikke længere et 'vi', er et godt eksempel på den umærkelighed, hvormed vi 'trækkes' ind i fortællingen. Det er nu os selv, der, med 'jeg'et, lovpriser Jesus, og erklærer vores tro og troskab, og indirekte takker for den forandring, renselse og opretholdelse – på trods – som Jesus har beredt for os. Vi oplever at få den tabte ære tilbage, nu som et troselement i hjer-

tet, så det er troen man i al stilfærdighed 'smykker' sig med. I strofe 8 er det en udbasuneret af nutidig glæde som et ekko af strofe 1: Vi synger med 'jeg'et, at troen på Jesus er alt. Det er rosen, vi holder fast ved som det dyrebareste, og som gør, at vi kan klare alt, denne verden vil udfordre os med – selv døden.

Man kan måske også hente en form for forklaring hos filosofen Friedrich Nietzsche i sin beskrivelse og gennemgang af den græske tragedie. Nietzsche ser to modsatrettede principper i den græske tragedie, **det dionysiske og det apollinske**. Det apollinske står for netop orden, klarhed, overblik, som hører bl.a. billedkunsten og epikken til, mens det dionysiske repræsenterer kaos og følelser og hører *musikken og lyrikken* til. En god balance mellem det dionysiske og det apollinske giver ifølge Nietzsche det mest fuldkomne kunstneriske udtryk. Og, mener Nietzsche, det er dialektikken imellem disse to, der fremkalder førnævnte katharsis.

Man kan godt argumentere for, at det apollinske og det dionysiske (klarhed og overblik OG kaos og følelse) er indeholdt i salmen, og at det netop er en af salmegenrens helt store forcer, og grunden til, at vi som syngende har mulighed for at få den stærke oplevelse. Vel at mærke, når teksten er god, og det andet for salmen afgørende er til stede: nemlig en god melodi, der understøtter teksten. Og så er vi ved et andet af salmens specifikke kendetegn: **Tekst og Musik** i indbyrdes makkerskab.

Når tekst og musik går op i en højere enhed mærkes

det tydeligt. Det er essentielt for overhovedet at blive berørt. Den kvalitative balance er afgørende: Man må ikke som syngende sidde og tænke: "Hvis bare den her tekst havde en anden melodi, eller omvendt, hvor er det synd for melodien, at teksten ikke er bedre".

For mit eget vedkommende er jeg ikke i tvivl om, at en af grundene til, at salmerne *Sov sødt, barnlille* og *velkommen igen Guds engle små's* stærke påvirkning af mig som syngende har med Laub og Weyses eminente tekstforståelse at gøre. Tekst og melodi 'passer ikke bare kvalitetssikrende sammen', men simpelthen forøger og ophøjer respektives gensidige værdi. Så at sige rammer den samme frekvens som svinger endnu stærkere. Grundtvigs to tekster er dybe tekster (med masser af referencer), hvor der er en præcis beskrivelse af henholdsvis (jule)glæden efter sorgen og livets storhed, og den utryghed og angst dette kan afstedkomme, som henholdsvis dåben og Jesu fødsel kan dæmme op for. Der svæver et stort "Vær ikke bange, vær ikke sorgfuld" henover disse to salmer. Der er noget selvoplevet og selvfølt i den meget præcise og grundige beskrivelse og i det virtuose sprogarbejde. Alt er set fra det lille, sårbare og ængstelige menneskes synsvinkel. I *Sov sødt, Barnlille* er bønnen central (på åndedrætsvinger), og via den, når vi både til de allerede døde (som begynder at synge af fryd over den lilles bøn, der stiger til vejrs med sit Amen) OG til englenes 'mannabord'. De døde gør sig overfor Gud til talsmænd for bønnen, så Gud siger 'ja' til den. Selv englene må tie ved de dodes sang. Det er vildt det her! Og hvis ikke man kan fange det musikalsk, er det bedre at læse teksterne uden musik, for

teksten kan ellers - om ikke spoleres - så formindskes, hvilket ville være overordentligt synd, og der er musik i de tekster under alle omstændigheder. En anden finurlig og ikke mindre vigtig ting, er, at begge salmer ud over bøn og drøm som faktuel handling, omhandler *sangen*. Det vil sige, at vi som syngende får en meta-oplevelse, hvilket også er forstærkende.

Meget af det samme kan man sige om Ole Sarvigs salme: *Som året går*, og Per Nørgårds melodi til den. Der er så meget usagt i den tekst. Så meget antydningvist. Så meget stilhed. Som når sne har lagt sig over verden og dæmper al lyd. Hvordan laver man en melodi til noget, der omhandler en forsvunden lyd? Sommeren og lyset ses kun sporadisk i teksten. Som en fortid. Sommeren sover dybt i glemsels og i vinters krypt, og årets gang ses kun i vinterbilledet for at tegne forgængeligheden op. Sprogligt snor teksten sig ud og ind om vinterens 'billeder', det skjulte under sneen og den frosne jord (som dækker nådens ord). Det er en meditation, der får os trukket helt ind under jordlagene, så vi konfronteres med os selv, og den cyklus vi er indsat i, og den nåde, som vi gennem Jesus kan opnå. At selvom jorden ligger i frostens arm, og træet, der har været fuld af liv, er dødt, er nåden kommet i form af et barn, der kan ses, hvis du er ren, hvis du er alene, og hvis du er død. Bibelteksten om roden, kvisten og stubben er det bibelforlæg, som teksten snor sig omkring. Frelseren er det liv/legeme, der spirer i frugt og frø, og som mennesket udspringer af.

Men som sagt: Hvordan laver man musik til en tekst,

der udtømmer jorden for lyd? Et-slaget i første takt er en pause i musikken – en virkelig fin tekstunderstøttende pointe – hvor man som organist kan vælge at lægge i en dyb pedal-tone. Det markerer dels for den syngende, hvornår han skal komme ind, dels kan det udgøre et (lille) orgelpunkt, som en grundtone i jorden. Under sneen, ved træets rødder. Melodien bevæger sig stille, bliver nede i sit udgangspunkt, i mørket, men titter op i lyset som små spirer (lige nede under snelaget) og flyer ned til sit (dybe)udgangspunkt hurtigt igen. For, som teksten siger: *Og ingen sjæl /skal se det ske/ der ikke våger/under sne/på denne kolde/vinterdag/i livets skjulte/spirelag*. Det er virkelig godt komponeret (og skrevet), og en glæde at synge. Sarvig er i det hele taget heldig med sine komponister. Hans tekst ”Utrolighedsfrø”, har sangskriveren Teitur Lassen komponeret en meget fin melodi til. Og med disse eksempler er vi ovre at nærme os det sublime.

Det sublime er et udtryk som betegner den følelse at noget er på én gang frydefuldt og skrækindjagende. Nogle vil måske huske forfatteren Jens Baggesen, der i 1700-tallet for at opnå følelsen af det sublime klatrede op på et højt kirketårn i Tyskland og balancerede rundt. En salme, der kan virke på den måde frydefuld og skrækindjagende, er en salme, der kan få os rystet i vores grundvold samtidig med, at vi mærker en frydefuld fornemmelse. Der er de salmer, der spejler vores eksistens, det indre mørke og troens indtrængen heri på en konfronterende og inderlig måde, hårdt og hjerteligt. I et digterisk sprog, som ikke skubber den syngende væk.⁵ Og her er vi så fremme ved et for

salmen meget vigtigt element:

Det sprogligt-stilistiske dækker over ordvalget i salmen samt de stilistiske virkemidler, salmedigteren har valgt at gøre brug af. Det være sig, som i Sarvigs salme, ord der kredser om jord, træer og det vinterlige, eller virkemidler som f.eks. ana- og epiforer, alitteration, metafor og sammenligning og mange, mange flere. Det er ydermere vigtigt at den sproglige og den tematiske idé er konsekvent, og sproget balanceret. Der er mange faldgruber, og sproget skal være ryddet for klichéer og unødig sentimentalitet, klodsede ord og udtryk, nødrim, omvendte, altdomdische ordstillinger (det er absolut ’no go’). Hvis der ikke er styr på alt dette, hægtes den syngende af. Vil et rim på et yndlingsord ikke ’gå op’, så må man som digter vælge et andet ord og et andet rim frem for at ødelægge hele salmen.

Og så er der en anden vigtig ting: Man skal være varsom med brugen af et synligt ’jeg’, hvis man ikke er i stand til at gøre teksten generel nok. Det samme gælder brugen af ’vi’. Der skal være plads til den syngende i teksten. Og her er det *niveau*, det handler om. Et stærkt sprog skaber en distance, så der bliver *plads* til den syngende. Så den syngende ikke føler, at salmens ’jeg’ er klistrende og/eller decideret fremmed for hende eller ham. Tænk igen på, hvor tankevækkende få salmer Johannes Johansen har skrevet, hvori der indgår et synligt ’jeg’. Det tror jeg ikke er tilfældigt. Og tænk på Kingo, der med sine virtuose ranker af ord skaber et helt himmelrum af plads for den syngende. Eller Brorson, der erotisk hamrer på sangerhertet, så det får luft og vinger. Eller Simon Grotian,

der med sit overraskende billedsprog udvider og transcenderer den syngendes fatteevne. Eller Jørgen Gustava Brandt med sin kraftfuldhed og styrke. Han er salmens Svend Wiig Hansen! Begge sidste to har i øvrigt skrevet hver en rigtig god dåbssalme, Gustava med musik af Ole Schmidt, og Grotrian med musik af Jesper Gottlieb. Gode melodier!

Man er nødt til at tænke den syngende ind - og lige så en god redaktør, der kan slå ned på de svage steder og stille spørgsmål til teksten. Er det rart at have det ord i munden? Er der et enkelt ord, der ødelægger en ellers god salme? Kunne det erstattes? Behøver der nødvendigvis være en gumpetung, lang lovprisning i sidste (eller over flere) strofer? Kan lovprisningen ikke ligge i et enkelt ord, hvis salmen bygger op til det? Er der et unikt digterisk sprog, der ikke ligner alle andre?⁶

Der er mange overvejelser både som salmedigter, redaktør af salmebøger og præst, der skal planlægge en gudstjeneste, men grundlæggende må man være omhyggelig, og tænke på den **Gudstjeneste og samtale med Gud**, det hele handler om. Hvis man bliver hevet ud af det åndedrag, som en gudstjeneste er, fordi den ikke er skruet godt nok sammen, fordi der pludselig midt i det hele skal gives hånd til alle sidemændene, at en salme ikke passer ind i den overordnede tilrettelæggelse, eller har et dårligt sprog, et klistrende 'jeg' eller en lidt for spejderagtig tone, så er meget tabt mht. opfyldelsen af det overordnede sigte: AT få en rigtig god gudstjeneste i hus, som kan give de optimale rammer for kirkegængerens oplevelse af,

at dét, der foregår, er vedkommende, sjæleligt berigende og i Guds tjeneste.

Salmerne udgør med deres særlige potentiale og evne en skarp konkurrent til vor tids psykologer og yogainstruktører. Jeg vil til enhver tid vælge søndagen i kirken frem for lotusstilling og chaiselongue! Folk har, grundet salmernes store indhold af elementer som vederkvæger, rig mulighed for at hente trøst og fortrøstning - både i salmer som findes i vores salmebøger - og i salmer, der endnu ikke er kommet med.

Salmeskrivning er en svær kunst, men lykkes det en salme at berøre menigheden, er der ingen grænser for glæde og trøst for folk, der synger den. Derfor er den største ros, en salmedigter kan få, når folk, der har sunget hans salme, siger: "Jeg græder hver gang, jeg synger din (pinse)salme". Eller: "Hvor trænger dine tekster dog ind i mig, jo mere jeg synger dem". Det er også derfor, man aldrig skal undervurdere den ikke-kirkevante eller 'Fru Jensen', for alle mennesker har jo en resonansbund, der kan sættes i bevægelse!

Salmer til efterprøvelse (men der er mange flere!):

N.F.S. Grundtvig: *Sov sødt, barnlille; Velkommen igen
Guds engle små; Påskeblomst; O, kommer hid nu til Guds
søn; Lyksaligt det folk;*

H. A. Brorson: *Den yndigste rose er funden; Guds igen-
fødte nylevende sjæle; Her vil ties, her vil bies; Fryd dig du
Kristi brud;*

Thomas Kingo: *O, Gud du ved og kender; Sorrig og*

glæde de vandre til hobe; Rind nu op i Jesu navn;

B.S. Ingemann: *Til Himlene rækker; Julen har bragt
velsignet bud; Dejlig er jorden; Lysets engel;*

Morten Børup/Frederik Moth *Frydeligt med jubel-
kor;*

Johannes Ewald: *Udrust dig helt fra Golgata;*

Ole Sarvig: *Som året går; Utrolighedsfrø; O, Gud bag
svarløs dag; Gud, gode Gud, o, giv mig hvile*

Johannes Johansen: *Det første lys er Ordet; Vi sidder
i mørket i dødsenglens skygge; Dommer over levende og
døde; Min nåde er dig nok;*

Jørgen Gustava Brandt: *Hør Himmelsus i tredje time;
Vår Herre tager de små i favn; Muren er sin egen skrift*

Simon Grotrian: *Velsign mit barn, du kære Gud; Nu
dufter vi af jul igen; Kalken med Ordet; Guds nåde er en
vintergæk; Herren svinger tryllestaven; Jeg fryser i mit
verdensskrud; Han glemmer mig aldrig*

K.L. Aastrup: *Hvad mener I om Kristus?*

Hans Anker Jørgensen: *Hvad er det at møde den
opstandne mester; Det var ikke en nat som de andre; Du
satte dig selv i de nederstes sted; To gyldne sommerfugle;
Usynlige, som ingen kan beskrive*

Lars Busk Sørensen: *Himlens hvide stilhed*

Svein Ellingsen: *Herre, når din time kommer (oversat
af Holger Lissner)*

Tore Littmarck: *Herre, du vandrer forsoningens vej
(oversat af Holger Lissner)*

Federico J. Pagura: *Fordi han kom (Håbstango;
oversat af Holger Lissner)*

Holger Lissner: *Der er en vej; Kain, hvor er din bror;
Det er påske; Der går gennem verden*

Sten Kaalø: *Du tager mig som jeg er*

Lisbeth Smedegaard Andersen: *Hvilken morgen,*

grønne grene; En morgenstund med sne i byens gader

Johannes Møllehave: *Lazarus; Nåden er din daglig-
dag⁷; Denne morgens mulighed; Vi trækker streger*

Iben Krogsdal: *Fyld rummet op med solopgang; Når
jeg skal dø og du er nær; Du har åbnet din lysende bue;
Decembernat*

Niels Johansen: *Fortæl dine børn*

Jens Rosendal: *Troen er ikke en klippe*

Jonas Breum: *Tag dødens brod ud af mit hjerte;*

Dy Plambeck: *Hold håbet op; Salig er den*

Teitur Lassen og Jonas Breum: *I morgenbøn vil vi
forny vort løfte*

ANNE VAD er kirkesanger og cand.mag. i dansk,
kulturformidling og billedkunst. Salmedigter. Akade-
misk medarbejder i Kirkeministeriet.

Mailadresse: anne.vad@hotmail.com

Noter

1 Særlig stærkt var det for mig at høre, den sjældent spillede, smukke danske historiske sang "*Det var en sommermorgen*", der pludselig stod som et lysende symbol på dét, Dronningen *også* er for Danmark: Inkarnationen af dets historie.

2 "Velkommen igen Guds engle små", skal synges på Weysses melodi, som langt bedst understøtter sorgen, som er indlejret som en undertone i hele denne salme. Det er bl.a. pga. dens vuggende $\frac{3}{4}$ -delsrytme, jf. puslingerne, der nævnes i teksten.

3 Se, sidst i artiklen for yderligere eksempler på salmer, der beviseligt har den omtalte helende virkning på sind og krop.

4 En salme, som pludselig foldede sig ud, er Johannes Møllehaves insisterende salme "Lazarus lå i sin grav". (I det hele taget spår jeg Johannes Møllehaves salmer en stor fremtid, når de alle har fundet deres helt rigtige melodi). Et eksempel på den modsatte oplevelse har jeg haft med den ellers meget populære salme "Se, nu stiger solen" af Jakob Knudsen. Den har jo en rigtig god melodi, men teksten 'fadede ud' for mig, og jeg oplevede den som alt for diffus. Nu føler jeg mig som universalromantiker og buddhist, hindu, muslim, asatroende m.fl., men ikke ubetinget kristen, når jeg synger den. Og verslinjen "Moder, søster, elskte, min kærlighed" får mig i al sin sentimentalitet til at tænke på 'Se, nu stiger solen..' som Billed-Bladet inden for salmer.

5 Nogle af de store passions- og pinsesalmer og Kingos *Far Verden Farvel* er eksempler på dette.

6 I den relativt nye udgivelse 100 Danske Salmer er det f. eks. bemærkelsesværdigt, hvor mange salmer, der, i kraft af en ensartet og meget benyttet brug af naturmetaforik (og til dels også by-metaforer), ligner hinanden. Det er synd, og gør, at man som læser får sin opmærksomhed rettet mod de salmer, der *ikke* ligner de øvrige.

7 *som dog endnu ikke har fundet sin helt rigtige melodi, der kan understøtte teksten*

Salmar, språk og reformasjon. Om Luther, Landstad og Blix

Til 150-årsjubileet for den norske salmereformasjonen
(1869-1870)

Av Anders Aschim

Og da Aasen saman med andre gjekk igang med å utvikla eit nynorsk kyrkjemål, gjorde dei det Luther gjorde i Tyskland 350 år før. Eg trur vi ser dimensjonane ved verket om vi seier at dei på denne måten fullførde reformasjonen i Noreg.¹

Han tok sterkt i, kyrkjehistorieprofessor Berge Furre, i kronikken han skreiv til hundreårsminnet for dødsdagen til lingvisten og språkpolitikaren Ivar Aasen (1813-1896). I denne artikkelen skal eg argumentere for at Furre hadde litt rett: at det er gode grunnar til å seie at utviklinga av eit eige norsk kyrkjespråk i siste halvdel av 1800-talet "fullførde reformasjonen i Noreg", at salmedikting og salmebøker var ein heilt sentral faktor i denne prosessen, men at Furre – som gir salmediktaren Elias Blix (1836-1902) sin rettmessige del av æra – underspelar rolla til ein annan viktig aktør, presten og salmediktaren Magnus Brostrup Landstad (1802-1880).

Reformasjonen i Noreg – ubeden og ufullført?

Den lutherske reformasjonen blei innført i Danmark-Noreg i 1536-37 på kongeleg påbod frå Christian 3. Medan luthersk tankegods var velkjent i Danmark alt på 1520-talet og reformasjonen hadde betydeleg oppslutning, var situasjonen annleis i Noreg.² I løpet av eit par generasjonar blei nok nordmenn effektivt sosialiserte, eller disiplinerte, inn i ei luthersk kristendomsform – i den grad at da riksforsamlinga på Eidsvoll i 1814 skulle formulere ei grunnlov for det nye sjølvstendige Noreg, fann dei det sjølv sagt å innleie paragraf 2 slik: "Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion." Likevel, sidan den ubedne reformasjonen fall saman med det endelege tapet av sjølvstende for mellomalder-Noreg, som samtidig blei gjort til dansk provins, kom reformasjonen til å spele ei tvitydig rolle i den norske nasjonsbyggjande perioden på 1800-talet, særleg mellom historikarane, men òg i kyrkjelege kretsar.

Ei særleg utfordring for norske nasjonsbyggjarar var utviklinga, eller fornyinga, av eit eige norsk språk, til skilnad frå dansk, som hadde vore einerådande som skriftspråk i Noreg gjennom hundrevis av år. Også språktapet blei knytta til reformasjonen, til dømes av M. B. Landstad: "Reformationen, som andre Steder bragte Folkesproget frem, tjente hos os til at fortrænge det. Vi fik danske Præster, dansk-tydsk Bibeloversættelse, Salmebog, Andagtsbøger o. s. v."³ Reformasjonens dårlege rykte som årsak til norrøn språkdød var rett nok overdrive; heilt sidan Kalmarunionen på 1300-talet hadde gammalnorsk gradvis tapt terreng for dansk.⁴ Argumentet var likevel eit effektivt våpen for fornorskingsentusiastar med ulike strategiar.

To vegar til eit norsk skriftspråk

Diskusjonen om kva som skulle vere norsk språk engasjerte mange aktørar med ulike synspunkt. Etter kvart utkrystalliserte det seg to hovudlinjer. Midt på 1800-talet lanserte dei to jamaldringane Knud Knudsen (1812-1895) og Ivar Aasen (1813-1896) kvart sitt program for utviklinga av eit norsk skriftspråk.⁵ Svært forenkla kan ein framstille dei slik:

Knudsen ville ta utgangspunkt i dansk, som no ein gong var skriftspråket i Noreg, men endre det i to retningar. Stikkorda er fornorsking og ortofoni. Fornorsking handla om å innføre særlege norske ord og bøyingsformer, altså leksikalske og morfosyntaktiske trekk. Ortofoni handla om lydrett skrivemåte i samsvar med vanleg norsk uttale, til dømes å erstatte blaute konsonantar (b, d, g) med harde (p, t, k) i

somme posisjonar. Knudsen er blitt rekna som far til bokmålet, den eine og mest brukte av dei to likestilte formene norsk skriftspråk har i dag. Aasen gjekk meir radikalt til verks. Han ville utarbeide ein skriftspråksnormal frå grunnen av på grunnlag av empiriske studiar av faktisk språkbruk i norske dialektar, under samanlikning med norrønt. Dette er opphavet til den skriftspråkforma som i dag blir kalla nynorsk.

Salmeboknauda

Parallelt med den lange debatten om norsk skriftspråk diskuterte ein frå 1840-åra behovet for ei eiga norsk salmebok. Norske kyrkjelydar hadde på 1800-talet valet mellom tre danske salmebøker, og dei delte riket omtrent likt mellom seg. Dei tre var Kingos salmebok frå 1699, Guldbergs frå 1778 og *Evangelisk-kristelig Psalmebog* frå 1798. «Salmeboknauda» var diskusjonstema i årevis, med varierende argument: Situasjonen med tre ulike bøker i same kyrkjeorganisasjon var upraktisk. Kingos salmebok fann mange utdatert. Den mildt rasjonalistiske Evangelisk-christelig blei av sine motstandarar karakterisert som "verken evangelisk eller kristeleg". Markante røyster som diktarfilosofen Johan Sebastian Welhaven og presten Wilhelm Andreas Wexels leverte vektige innlegg i diskusjonen, danskfødde Wexels til og med eit utkast til ei fullstendig salmebok.⁶

Eit merkeår i denne prosessen var 1852. Eit framlegg om å søkje om å få nytte Wexels' salmebok ved sida av Evangelisk-christelig i domkyrkja i hovudstaden blei røysta ned. Dette kunne ha vore eit første steg i retning av å gi denne boka offisiell status. I staden

blei det utarbeidd eit salmeboktillegg, det såkalla "Christiania-tillegget" til *Evangelisk-christelig Salmebog*. Same år engasjerte Kyrkjedepartementet M. B. Landstad til å utarbeide ei heilt ny salmebok for Den norske kyrkja.⁷

Landstad var etablert og anerkjent som salmediktar. I ein omfattande dobbeltartikkel i *Christianiaposten* hadde han skrive kritisk om Wexels' salmebok, men samtidig gitt eit viktig prinsipielt bidrag til den større salmebokdiskusjonen. Her introduserte han mellom anna det nasjonale argumentet, som hittil hadde vore lite framme i debatten. Om boka til Wexels heiter det:

[...] den er for en stor Deel i Sprog og Indhold saa lidet *national*, at den neppe nogensinde i sin nuværende Form vil vinde Indgang hos vort Almuesfolk. Fortørnes ikke kjære Ven, over at jeg her bruger Ordet *national*! det har sin Berettigelse ogsaa i Fordringerne til en Salmebog.⁸

Det nasjonale hadde fleire aspekt for Landstad, som i tillegg til salmediktinga hadde eit namn som folkeminnegranskar og samlar av segner og folkeviser.⁹ Men i den lange prosessen som førte fram til utgivninga av *Kirkesalmebog* i 1870 kom språket til å spele ei særleg rolle.

To vegar til eit norsk salmespråk

Landstad leverte straks ein "Plan for Udarbeidelsen af et nyt Psalmeverk", men arbeidsprosessen blei langvarig. Først på seinhausten i 1869 kom den formelle godkjenninga av *Kirkesalmebog*, og kalenderen

viste altså 1870 før salmeboka var trykt og kunne takast i bruk. Etter nokre mindre forarbeid hadde Landstad fått trykt eit fullstendig utkast til kyrkjesalmebok i 1861. Det førte til ein omfattande diskusjon, ikkje minst nettopp om språket. Landstad svarte på kritikk i ein artikkelserie i avisa *Morgenbladet* i 1862, seinare samla og publisert i bokform i *Om Salmebogen*. Dette er den viktigaste og mest omfattande hymnologiske teksten han utgav.

I eit langt kapittel om "Sproget" røper han store ambisjonar på vegner av salmeboka, også med tanke på språkleg normering: "Til en saadan Overveielse fandt jeg mig saa meget mere opfordret, som det Verk, jeg leverede, havde til Hensigt at være noget Blivende, og jeg maatte anse det ønskeligt, at det ogsaa kunde, hvad Sproget angaar, blive noget Normerende." Så tar han opp hansken frå kritikarane: "Den sparsomme Benyttelse af Ord og Talemaader fra Folkesproget, som jeg har tilladt mig, har vakt Misnøie." Deretter gjer han greie for fornorskingstrategien sin i fire punkt, illustrert med ei rad døme:

I denne Hensigt har jeg, saavidt det lempelig kunde ske

1. ladet de Ord af Folkesproget, som forekom i de ældre Salmer, i Almindelighed *blive staaende*, men, naar de vare vanstelte, givet dem deres rette Form tilbage. Enkelte af dem har jeg derhos nyttet oftere end før. [...]

2. har jeg restitueret en Deel enten fordanskede eller ved Ukyndighed eller ved Slurveri vanstelte *Ordformer*, saa at Ordets Afledning og Slægtskab med

andre Ord bliver mer kjendelig og Betydningen lettere opfattes. [...]

For det 3die har jeg bortskaffet tydske Talemaader og optaget norske. [...]

*For det 4de har jeg bortskaffet eller i al Fald indskrænket Brugen af tydske og andre fremmede Ord samt hist og her nyttet et Ord af Folkesproget, alt eftersom jeg turfte det til greidt og godt at udtrykke Tanken, eller til at træde istedetfor det udstødte Fremmede.*¹⁰

Ivar Aasen hadde i 1850 gitt ut *Ordbog over det norske Folkesprog*, og Landstad brukte Aasen som konsulent. Aasen var rett nok skeptisk til bruken av ord frå folkemålet fordi "saa mange af vore Ord ville blive altfor afstikkende imellem de danske Former og saaledes ville føre til en blandet og uregelmæssig Sprogform, som hverken er dansk eller norsk og altsaa støder til begge Sider", men han aksepterte strategien som legitim.¹¹ Meir slåande er likevel slektskapet mellom Landstad og Knud Knudsens fornorskingsprogram. Knudsen nemner da òg Landstads salmebokutkast som ei av bøkene "som er både mønsterskrifter for norsk mål efter tidens lejlighet og finnesteder, 'Fundgruber', for norsk målforråd." Samtidig er Knudsen fullt merksam på at Landstads fornorskingsprogram har sine grenser. Det er framfor alt det leksikalske det handlar om, i liten grad ortografi, morfologi eller syntaks:

Landstads salmebog f. e. er usædvanlig norsk, og dog er det forholdsviis kun få nye norske ord i den. Han har vraket ord i hundre- eller rettere tusenvis, fordi de var fremmede, men i regelen kun sat slike

innenlandske ord i stedet, som allerede før var i bruk i "Bogsproget".¹²

Kritikken av Landstads norvagismar var eit sentralt punkt i den langvarige korrespondansen som følgde mellom Landstad, Kyrkjedepartementet og ein særleg kommisjon som blei sett ned for å vurdere produktet, som altså kom ut først ni år etter utkastet.

Alt året før *Kirkesalmebog* låg føre i trykt utgåve, hadde den vesle anonyme publikasjonen *Nokre Salmar* opna ein annan veg til eit norsk salmespråk, i lojalt samsvar med Ivar Aasens meir radikale program. Her handla det ikkje berre om å bruke norske enkeltord, men om eit nytt skriftspråkleg idiom som omfatta alle språkets dimensjonar. I 1870 og 1875 kom to nye hefte, i 1883 ei samla og auka utgåve. Men først med fjerde utgåve i 1891 sette Elias Blix namnet sitt på tittelbladet. Da hadde boka vakse til ei fullstendig salmebok med 150 salmar for alle søn- og helgedagar i året, flest gjendiktingar, men òg mange originaltekstar av opphavsmannen, som til dagleg var professor i hebraisk ved Det kongelige Frederiks universitet i Kristiania. Ambisjonen om ei heildekkjande kyrkjesalmebok var tydeleg, og alt året etter, i 1892, blei *Nokre Salmer* offisielt godkjent som salmeboktillegg for dei kyrkjelydane som ønskte det – ein slåande kontrast til den byråkratiske prosessen før utgivinga av Landstads *Kirkesalmebog*. Frå 1893 kom det òg utgåver av Landstads salmebok med Blix-salmane.¹³

Ein av dei første som kommenterte utgivinga av *Nokre Salmar* var diktaren, journalisten og juristen Aas-

mund Olavsson Vinje (1818-1870). Ved sida av Aasen var Vinje den høgast profilerte skribenten i den første generasjonen av brukarar av landsmål, den målforma som seinare fekk namnet nynorsk. I sitt særeigne vekeblad *Dølen* ytra han store forventningar til dette nye salmespråket; heftet blei karakterisert som "ei Vendebok i vaart theologiske Bokrike". Vinje hadde følgd Landstads salmebokprosjekt med interesse og sympati, men i meldinga av *Nokre Salmar* gav han Landstads kritikarar litt rett: Han måtte vedgå "at Norske Ord og Vendingar her og der inne i desse Salmer i Bokmaalet ikke altid laata godt; og om Lanstad er ein smakfull Mann, so er det endaa so, at desse Norske Ord der tidt koma som Haar i Smør."¹⁴

Reformasjon og salmespråk

Eit interessant trekk ved begge dei to forsøka på å utvikle eit norsk salmespråk, er tilknytninga til Luther og reformasjonen. Det er neppe tilfeldig at den første publikasjonen frå Landstads hand under salmebokarbeidet var ei fullstendig og kommentert gjendikting av *Martin Luthers aandelige Sange* (1855). Dei første hefta til Blix er òg dominerte av gjendiktingar av salmar frå reformasjonstida av Luther og andre.

I *Om Salmebogen* (1862) kjem Landstads kritiske haldning til den dansk-norske reformasjonen til uttrykk fleire stader. Samtidig blir Luther nytta som argument i kampen for eit norsk kyrkjespråk:

Luther slog herind med sit skarpe Sværd, brød med Tydsken ind ad Kirkedøren, og aabnede derved Folkets Mund til Guds Lovprisning som aldrig

før, ja aabnede en kirkelig Litteratur-Strøm, som til Ørkenes Frugtbargjødelse flyder rigelig indtil denne Dag. Men, vi bo langt borte. Latinen blev fortrængt, endskjønt det først skede sent om Senn, men Tydsken indtog dens Plads ved den store Hovedkirke, og her ved Annekserne tillodes Tydsk-Dansk. Men Norsk, nei det var afskyeligt! Og hos os var det ubegribeligvis ingen, som sang det befriede Jerusalems Sang paa Modersmaalet.

[...]

Sproget har ikke været Øiemed, men Middel. Og erkjender man Folkesprogets Ret, hvi skulde ikke Salmebogen være Stedet ligesaavel som andre Bøger, der ere bestemte for vort hele Kirkefolk? Er ikke Salmebogen Stedet, hvor er saa Stedet? Man vil nok møde den samme Indvending, hvor man kommer hen. Gjennem Salmebogen, Bibeloversættelsen og det hele literære Apparat, som ledsagede Reformationen, er det Tydsk-Danske kommet ind, og samme Vei maa det vises ud.¹⁵

I motsetnad til Landstad ytra Blix seg sjeldan om si eiga salmedikting eller om prinsipielle hymnologiske spørsmål. Det finst eitt unntak. I ein tale han heldt i samband med ein hyllingsfest i Kristiania året før han døydde, sa han, med eit varsamt nikk til Luther og Landstad:

Mi mening med aa giva salmarne ut paa *landsmaal* var den, at eg vilde prøva aa leggja salmarne og Guds ord i det heile rett nær inn til hjartat paa dei mange av vaart folk, som talar eit maalføre, som er langt meir nærskyldt med landsmaalet enn med

bokmaalet – eg vilde, at ogso me skulde prøva aa
 “lovsyngja Krist paa vaar tunga”.¹⁶

Luther på norsk

Gjendiktingane av Luthers barnejulesang ”Vom Himmel hoch” kan tene som døme på dei ulike strategiane til Landstad og Blix.¹⁷

Landstads første versjon frå 1855 ligg tett på den tradisjonelle hos Kingo. Dei fleste endringane handlar om ei oppstramming av versemålet. I nokre tilfelle har Landstad lagt omsetjinga nærare Luthers tyske originaltekst enn den tradisjonelle danske versjonen har gjort. Nokre få stader ser det ut til at Landstad har funne enkeltord han har meint hadde for tysk eller for gammalmodig klang, som ”beviist” i 6. strofe eller ”foragt” i 12. strofe:

Kingo	Landstad 1855
6. Saa lader os glædes i hierte og sind, At gaae med hyrderne til barnet ind, Og see hvad Gud os haver beviist Udi sin Søn allersomk- ierest.	6. Kom, lad os vandre glad i Sind med Hyrde-Mænd til Barnet ind, og see hvad Godt os Gud i Løn har givet udi sin kjære Søn.
12. Det er dig saa be- hageligt, Din sandhed at forkynde mig, Al verdens gods med vold og magt Duer intet for dig, men er foragt.	12. Men saa har det behaget dig, den Sandhed at forkynde mig: at Verdens Gods og Guld og Magt har ingen Mon til Guds Miskund lagt.

Det er elles ikkje noko i desse strofene hos Landstad som ikkje er god dansk. Blix si gjendikting av 12. strofe frå 1870 demonstrerer tydeleg skilnadene mellom Blix og Landstad:

Blix 1870	Luther
12. Soleides best det syntest deg, Med di du vilde syna meg, At Verdi med si Magt og Høgd Kann deg ei gjera rik og nøgd.	12. Das hat also gefallen dir / Die warheit anzuzeigen mir / Wie aller welt / macht / ehr vnd gut für dir nichts gilt / nichts hilfft noch thut.

Også Blix er opptatt av enkeltord. Han går enda eit skritt vidare i av-germanisering enn Landstad når han i første linje erstattar "behage" med ei likefram norsk omskriving. "Syna" i andre linje får fram det visuelle i Luthers verb "anzeigen". I tredje og særleg fjerde linje har både Landstad og Blix teke seg nokre fridomar i ordvalet.

Men Blix-versjonen har òg ei rad morfosyntaktiske trekk som definitivt ikkje er danske: Infinitiv på -a (syna, gjera), ei særleg ending i bunden form av substantiv i femininum (Verdi), ei særleg femininum-form av eigepronomenet (si). Og Blix går mykje lenger enn Landstad når det gjeld norske ordformer: Soleides (for "saaledes"), med di (for "fordi"), Høgd (for "højde"). Her er Aasens språklege reformprogram gjennomført i ein kyrkjeleg tekst.

Salmebokjubileum – eit reformasjonsjubileum?

I 2020 kjem Den norske kyrkja til å feire 150-årsjubileum for den første offisielle norske salmeboka, Landstads *Kirkesalmebog*. Det er gode grunnar til å starte feiringa av 150-årsjubileet for norsk kyrkjesong alt i 2019, til minne om førsteutgivinga av *Nokre Salmar*.

Kva så med Berge Furres påstand om fullføringa av reformasjonsverket i Noreg? Kan vi seie at salmebokjubileet også er eit reformasjonsjubileum? Kyrkjeordninga var reformert alt på 1500-talet. Å endre teologi og mentalitet kravde meir tid, men neppe meir enn eit par generasjonar. Men når det gjeld den språklege sida av reformasjonen, står saka annleis. Dei nye salmebøkene var sterke bidrag til utviklinga av norsk skriftspråk. Dei fekk følgje av nye bibelomsetjingar og nye liturgiske bøker.¹⁸

Så ja, Furre hadde litt rett. I ein minneartikkel om nynorskens far Ivar Aasen er det forståeleg at Landstad ikkje får så mykje rom. *Kirkesalmebog* blei nok til slutt meir dansk enn det Landstad hadde tenkt seg, men han opna ein diskusjon som fekk store konsekvensar for utviklinga av norsk bokmål. Med *Nokre Salmar* skapte Blix eit nynorsk kyrkjespråk og viste at denne målforma var i stand til å uttrykke forholdet til det heilage, for mange også å skape ein større nærleik til det heilage.

ANDERS ASCHIM (f. 1958)

Cand. theol. og dr. philos. (historie). Professor i religion, livssyn og etikk ved Høgskolen i Innlandet,

Hamar, Norge.

Mail: anders.aschim@inn.no

Bibliografi

Primærkjelder

- [Elias Blix], *Nokre Salmar. Gamle og nye*, 1869, II. 1870, III. 1875, Samlaget, Kristiania.
- Elias Blix, *Nokre salmar*, 4. utgåve, 1891, Samlaget, Kristiania.
- Elias Blix, *Salmar og Songar*, 1900, Huseby, Oslo.
- [Thomas Kingo], *Den Forordnede Kirke-Psalme-Bog*, 1699. Utgåve: Kongel. Waysen-Huses Forlag, 1753
- Jørgen Kjærgaard og Ove Paulsen (red.), 2017, *Luthers salmer på dansk. Tekst, melodi, liturgi og teologi*, Eksistensen, Frederiksberg.
- Knud Knudsen, *Det norske målstræv*, 1867, forfatteren, Kristiania.
- M. B. Landstad, "Brev til en Ven angaaende Salmesagen og den paatænkte Indførelse af Wexels Salmebog i vor Frelzers Menighed", 1852, i: *Christianiaposten* 01.-02.05.1852.
- M. B. Landstad, "Plan for Udarbeidelsen af et nyt Psalmeværk", 1852, i: *Departements-Tidende* 18.10.1852, s. 667-675.
- M. B. Landstad, *Kirke-Salmebog. Et Udkast*, 1861, Fabritius, Kristiania.
- M. B. Landstad, *Om Salmebogen. En Redegjørelse*, 1862, Dybwad, Kristiania.
- M. B. Landstad, *Kirkesalmebog*, 1870, Cappelen, Kristiania.
- Martin Luther og M. B. Landstad, *Martin Luthers*

- aandelige Sange*, 1855, Fabritius, Kristiania.
- Martin Luther, M. B. Landstad og Ludv M. Lindeman, *Martin Luthers aandelige Sange oversatte og paa ny omarbeidede samt 25 Salmer fra det 16de og 17de Aarhundrede*, 1859, Fabritius, Christiania.
- J. S. Welhaven, *Antydninger til et forbedret Psalmeværk for den norske Kirke*, 1840, Dahl, Christiania.
- Aasmund Olavson Vinje, "Ei ny Salmebok", 1869, *Dølen* 6/52, 28.03.1869.
- W. A. Wexels, *Psalmebog, samlet og ordnet, samt med et Tillæg af Betragtninger og Bønner ledsaget af W. A. Wexels*, 1849, Grøndahl, Christiania.

Sekundærlitteratur

- Aschim, Anders 2008, *Ein betre vår ein gong. Elias Blix*, Samlaget, Oslo.
- Bach-Nielsen, Carsten og Jens Holger Schjørring 2012, *Kirkens historie. Bind 2*, Reitzel, København.
- Berg, Sigrun Høgetveit 2017, *Reformasjonen*, Samlaget, Oslo.
- Bondevik, Jarle, *Og ordet vart nynorsk: Soga åt den nynorske bibelen*, Norsk Bokreidingslag, Bergen.
- Baasland, Ernst upublisert, "Landstad som nasjonal strateg". Upublisert foredrag, Landstaddagane, Flatdal 2016.
- Elseth, Egil 1997, *Magnus Brostrup Landstad. Kulturvilje og kristentro*, Luther, Oslo.
- Furre, Berge 1996, "Da nynorsk vart kyrkjemål", *Aftenposten* 05.10.1996, s. 9.
- Hagland, Jan Ragnar 2005, "Language loss and destandardization in the Late Middle Ages and Early Modern Times", i: Oscar Bandle (red.), *The Nordic languages: An international handbook of the history of the*

- North Germanic languages. Vøl. 2*, Mouton de Gruyter, Berlin, s. 1233–1237.
- Halse, Per 2011, *Gudsord og folkespråk: Då nynorsk vart kyrkjemål*, Tapir, Trondheim.
- Halse, Per 2017, "Forseinka reformasjon", i: *Kirke og Kultur*, 121. årgang, s. 359–373.
- Holter, Åge 1966, *Det Norske Bibelselskap gjennom 150 år I*, Bibelselskapet, Oslo.
- Hyvik, Jens Johan 2009, *Norsk målreising 1. Språk og nasjon 1739-1868*, Samlaget, Oslo.
- Laugerud, Henning 2018. *Reformasjon uten folk. Det katolske Norge i før- og etterreformatorisk tid*, St. Olav, Oslo.
- Rynning, Paul 1954, *Salmediktingi i Noreg. Frå dei fyrste kristne tider i vårt land og fram mot vår tid. II. Tidi etter 1814*, Samlaget, Oslo.
- Oftestad, Bernt Torvild 2016, "Magnus Brostrup Landstad. Salmedikter og kristelig nasjonsbygger", *Teologisk Tidsskrift*, 5. årgang, s. 192-208
- Svendsen, H. Blom 1933, *Norsk salmesang 2. Landstad og Hauge*, Lunde, Bergen.

Noter

- 1 Furre 1996.
- 2 Bach-Nielsen og Schjørring 2012, s. 108–129; Berg 2017, s. 77–93; Laugerud 2018.
- 3 Landstad, *Om Salmebogen*, 115.
- 4 Hagland 2005, 1235–1237; Halse 2011, s. 22–26; 2017, s. 363–365.
- 5 Disse prosessane er rikeleg behandla i norsk språkhistorie, sjå til dømes Hyvik 2009, 228–290.
- 6 Welhaven, *Antydninger*, 1840; Wexels, *Salmebog*, 1849 (og fleire tidlegare utgivingar). Jf. Svendsen 1933, s. 4–8, 20–21; detaljert om salmebokutkast hos Rynning 1954, 66–89.
- 7 Til Landstads biografi og litterære produksjon, sjå Elseth 1997.
- 8 Landstad, ”Brev til en Ven”, 1852.
- 9 Oftestad 2016; Baasland upubl.
- 10 Landstad, *Om Salmebogen*, 1862, s. 73, 76–78, 86.
- 11 Brev frå Aasen til Landstad, 15.04.1856.
https://www.aasentunet.no/iaa/no/ivar_aasen/brev_og_dagboker/brev_1828-1896/1856-1860/198+Magnus+Brostrup+Landstad%2C+15.4.1856.b7C_xdzY2w.ips.
- 12 Knudsen, *Målstræv*, s. 246, 155.
- 13 Til Blix’ biografi og litterære produksjon, sjå Aschim 2008. Om offentlig godkjenning og resepsjon av *Nokre Salmar*, sjå s. 415–421.
- 14 Vinje, ”Ei ny Salmebok”, 1869.
- 15 Landstad, *Om Salmebogen*, 1862, s. 110, 115.
- 16 Elias Blix, tale på Blix-festen 19.05.1901.
Sitert etter Aschim 2008, s. 460.
- 17 Dei første versjonane ligg føre i Landstad,

Luthers aandelige Sange, 1855, s. 45–47, og *Nokre Salmar II*, 1870, s. 3–5. Luthers tekst frå 1535 er sitert etter *Luthers salmer på dansk*, 2017, s. 320–327, der gjengitt etter eit trykk frå 1537.

- 18 Holter 1966; Bondevik; Halse 2011.

Syng nyt – også med konfirmander

Anmeldelse af *Konfirmandsalmebogen*

Af Inger Birgitte Bruhn

KONFIRMANDSALMEBOGEN

25 gamle og nye salmer for konfirmander

Syng Nyt, 2017, Hæftet, 136 sider

Pris: 95,-- DKK

At sætte sig for at udvælge 25 salmer fra en gigantisk salmeskat må nødvendigvis medføre kritiske spørgsmål og måske endda himmelvendte øjne. Ikke desto mindre har en gruppe på fire præster frygtløst kastet sig ud i projektet og er faktisk kommet vældig godt i mål.

De himmelvendte øjne behøver altså på ingen måde udtrykke en forudfattet holdning til redaktionsgruppens naivitet, de bliver det, de skal være: en åbenhed for det, der er større end os selv og som vi gerne vil give konfirmanderne med i deres livsbagage.

Jeg må indrømme, at min egen skepsis var stor, da jeg så *Konfirmandsalmebogen* i reklamer. Jeg vil til enhver tid argumentere for, at de skal have den ægte vare, som vi også tidligere har foræret vores konfirmander. Men jeg må så også indrømme, at *Konfirmandsal-*

mebogen kan noget andet. Den danske Salmebog kan virke uoverskuelig stor, med mange uforståelige ord og langt mellem de salmer de kender. Hvis de får disse 25 salmer med sig + et par ekstra som jeg savner, så er de faktisk godt klædt på til ungdoms- og voksenlivet.

Konfirmandsalmebogen introducerer hver enkelt salme i nogle få linjer under et farvefoto. Der er ordforklaringer, bibelhenvisninger, uddybende spørgsmål og en "Vidste du" klumme, der fortæller om kristentro i praksis eller peger på et kirkehistorisk eller kulturhistorisk tema. Konfirmandsalmebogen bliver derfor mere end en salmebog, det er også en scrapbog, en arbejdsbog, en opslagsbog og en vidensformidler. Og det er egentlig ret imponerende på 136 sider.

Udvælgelsen af de 25 salmer har givetvis affødt nogle diskussioner. Omtrent halvdelen af dem er gamle, danske kernesalmer, som er helt uomgængelige, og der er barberet helt ind til benet, så der også kunne blive plads til nye salmer. Der er 5 helt nye salmer med (= nogle som ikke er med i DDS), altså en

femtedel. Det er relativt mange. Teksterne er gode, og flere af dem tager livtag med spørgsmål, som konfirmanderne bokser med. Det er styrken. Svagheden er, at de ikke er indsungne i menigheden endnu og at de endnu ikke har bevist at være slidstærke. Men i en udgivelse som denne, gør det heller ikke noget. Det vigtigste er, at salmerne taler ind i vores tid og ind i konfirmandernes virkelighed, og da er de udvalgt med sikker hånd.

Gennem de forgangne måneder har jeg brugt *Konfirmandsalmebogen* i min undervisning. Nogle gange har vi arbejdet med spørgsmålene, men de fleste gange har vi bare brugt den som salmebog. Introduktionerne til salmerne er holdt i et enkelt sprog. Det er godt. Men lige præcis den del af Salmebogen kunne godt have tålt en ekstra korrektur. Et par af dem, "Du kom til vor runde jord" og "Se, hvilket menneske" falder lidt ved siden af de andre introduktioner. Der mangler jeg, at vi lige bliver løftet et niveau op og får sat lidt flere ord på, hvad salmen eller tankerne bag salmen fortæller os. Disse to "Kort om salmen" virker ufærdige i forhold til de andre. En anden anstødssten er introduktionen til "Påskeblomst." Jeg har hørt flere præster både sige og prædike, at påskeliljen var ukrudt som mælkebøtter på Grundtvigs tid. Jeg ved ikke, hvem der er ophav til den formulering. Her er den blødt op med "lidt ligesom mælkebøtter," men det irriterer mig, hver gang jeg hører det. Eftersom påskeliljen slet ikke er hjemmehørende i Danmark, men vel sagtens er kommet hertil med klostervæset, er den ikke ukrudt. Den formerer sig jo også vegetativt, dvs. det kræver menneskelig omhu og tålmodig-

hed at grave den op, dele løg og vente et år, for at se om det lykkes. Altså helt ulig mælkebøtten, der spreder frø i vildskab, der kan få fat de mest usandsynlige steder. Det er muligt, at folk på Grundtvigs tid ikke anså påskeliljen for noget særligt, men ukrudt kan man nu på ingen måde kalde den. "Kort om" "Vær velkommen Herrens år" er også lidt ordknap. Når der gøres noget ud af at sige, at kun to linjer udskiftes i hvert vers, ville det være oplagt at lægge mærke til, hvad der så sker i de to linjer. Den stigende lysintensitet, bevægelsen fra nat til morgen til dag gennem salmen, vil Grundtvig sige noget med. Kan en salme være "nærmest forbudt"? Det var den signede dag ifølge "Kort om salmen." Forklaringen på det udsagn virker også mat. Ellers rummer introduktionerne fine tanker om salmernes indhold, fortolkning og historie, som er gode at tage udgangspunkt i.

Alt i alt er det en vellykket udgivelse med små skønhedsfejl. Og jeg vil vove at købe den igen til næste år.

INGER BIRGITTE BRUHN, født i Estvad ved Skive i 1969. Glad salmesanger siden 1970. Kristendomskonsulent for KFUM-spejderne 1990-2000. Cand teol fra Aarhus Universitet i 2000. Sognepræst siden 2001. Præst i Brabrand-Sdr. Årslev siden 2005. Har arbejdet med tagfatlege i undervisningen af konfirmander og udgivet "Tag fat i livet", Eksistensen 2018. Har udviklet koncept, for børn, der sammenknytter lokalhistoriske personligheder, vilde lege og evangelium.

Mailadresse: ibbruhn@gmail.com

Sing along – Sanger i fellesskap af Estrid Hessellund & Sindre Eide. Eide Forlag, Stavanger 2018.

Anmeldelse af Peter E. Nissen

Denne sangbog med 49 'folkelige og religiøse sanger fra mange land' er ifølge forordet udgivet med henblik på integration, fordi sang og musik og kendskab til hinandens kulturskatte skaber fællesskab. Denne 'allsang' er samtidig ifølge forfatterne et udtryk for 'norskstrening' (s.5). I introduktionen gives der vejledning i hvordan man kan være sammen om sangene, som repræsenterer ikke mindre end 25 lande. Man skal introduceres for hinanden, og det er centralt at tale sammen om sangene i forbindelse med at de synges. Til hver sang er der en lille note omkring sangen og spørgsmål til samtale. For eksempel opfordres man til at samtale om hinandens forskellige juletraditioner i forbindelse med *Glade jul/Stille Nacht*.

Dette alsangsprojekt er en rigtig god ide, og jeg her helt enig med forfatterne i at sang og musik skaber fællesskab på en god måde. Det ville det også gøre for grupper af rent etniske nordmænd eller danskere. Hessellund & Eide skriver at der nok vil være forskellige måder, at bruge bogen på. For nogle grupper vil det være aktuelt med en blanding af religiøse og

(andre) folkelige sange, mens det i andre grupper vil være mere relevant at udelade de religiøse sange. Dertil har jeg lyst til at tilføje at det næppe er ideelt at bruge alle bogens 25 forskellige nationale traditioner i samme gruppe. Alt efter gruppens sammensætning kan man vælge at fokusere på de sange som gruppen er mest knyttet til. Bogen fungerer i det hele taget bedst som inspirationsbog til fællessang med indvandrere. Dens metoder er let at bruge på andre sange. Bruger man den slavisk som en sangbog, bliver det nok et for overpædagogisk projekt. Det er også godt at man har hentet sangene ind fra indvandermiljøer i Norge, så de faktisk fremstår som autentiske i brug. Ellers kunne det godt blive lidt kunstigt. I det hele taget tror jeg det er vigtigt at gruppens deltagere også bidrager med egne medbragte sange frem for blot dem lederen af gruppen finder frem.

I valget af norske sange har udgiverne været yderst forsigtige når det kommer til den religiøse dimension. Mens *Ja, vi elsker dette landet* (nr. 6.2) står som en central sang i samlingen, er den norske kristne sal-

mesangstradition bortset fra den internationale *Glade jul/Stille nat* (nr. 1.3.) kun repræsenteret med den halvsekulære adventssalme *Tenn lys! Et lys skal brenne* (Eyvind Skeie). Her kunne man godt have været lidt modig og foreslået lidt mere klare salmer. Hvis Kingo, Dass og Brorson er for meget af det gode, så kunne man have valgt to af de nyere folkelige salmer så som Erling Tobiassens populære *Jeg er i Herrens hender* (DDS 51) eller Svein Ellingsens *Fylt av glede over livets under* (DDS 448). Hessellund & Eide skriver jo at for mange indvandrere er det helt naturligt at være åben i forhold til religiøsitet og tro (s.12), og flere af de valgte udenlandske sange har et tydeligt kristent udgangspunkt.

På dansk blev *Der er et yndigt land* brugt i en moddemonstration mod Hizb-ut-Tahrirs fællesbøn på Christiansborg Slotsplads i marts 2019. Personligt tror jeg der er mere konstruktiv integration med muslimer gennem kristne salmer end gennem nationalhymner eller børnesange som for eksempel den foreslåede *Pål sine høner på haugen ut sleppte* (på dansk *Poul sine høns i haven lod flyve*). Men her er Norge og Danmark måske forskellige. Jeg synes bare at denne ellers udmærkede udgivelse ligger lidt under for tidens politiske korrekthed og den dominerende forlegenhed som præger Skandinavien i forhold til vores kristne arv – og det er en skam.

Jeg noterer mig at der er tre sange fra Palestina, men ingen jødiske. Det er næppe fordi der ikke findes jødiske grupper i Norge. I den palæstinensiske sang *Yamma mweyl el hawa/Mother, what's with the wind*

(nr. 5.4.) synges to gange: "I'd rather be stabbed by daggers than have a bastard rule over me", og sangen slutter: "A rifle in the mountain higher than high. The key to the path of hope." Er dette et godt redskab til integration og 'norskstrening'? Hvis det er tanken at denne militaristiske og hadefulde sang skulle neutraliseres af *Kringsatt av fiender* (nr. 6.3.) kunne det måske gå, men spørgsmålet er om ikke det ville være bedre helt at udelade en så politisk ladet sang. Det noteres i den forbindelse at lande som Kurdistan, Iran og Congo kun er repræsenteret med uskyldige børne- og kærlighedssange, selvom man må gå ud fra at indvandrere fra disse lande i høj grad også er politiske flygtninge med dybe traumer.

Det er en god ide forfatterne har fået, og må alsang blive et godt redskab til integration og oplæring. Her til er denne bog en god inspiration, selvom jeg stiller kritiske spørgsmål til nogle af dens sangvalg. I det lys anbefales bogen.

PETER EDLEF NISSEN

Mag.art. i musikvidenskab og MA i teologi (Københavns Universitet). PGDip i teologi (University of Oxford). Har tidligere arbejdet med et forskningsprojekt om musikkulturen i de folkelige bevægelser i Danmark, senest med den ny-evangeliske vækkelse. Arbejder for tiden som præst i Bramming Frimenighed.

Mail: peteredlefnissen@gmail.com

Michael Nielsen: Syngende stjerne.

Forlaget Eksistensen

Anmeldelse af Benedicte Nordin

Interviewet af pastor emeritus Egon Lausen i udsendelsesrækken "Kirken i Farver" på TV 2/Fyn fra 2014 siger Michael Nielsen: "Foråret bliver aldrig banalt". Her på forlaget Eksistensen møder vi en forfatter, hvis evne til undren fremstår som drivkraften bag det skabende arbejde.

Udgivelsen rummer 4 salmer, 9 sange, 1 lejlighedssang samt gendigtning af 5 Luther-salmer.

I interviewet med Egon Lausen fremstår Michael Nielsen som en ærlig digter og en ærlig præst. En autenticitet vi også finder i hans sange og salmer. Ingen flotte falbelader, men en mand med et budskab, oftest klart formidlet.

Man skal have en stærk ide og hård på brystet for at give sig i lag med at gendigte Luthers salmer. Det er fristende. At ælte den strenge protestantiske og ikke at forglemme revolutionerende dej til en noget mere nutidigt tandvenlig substans end de lutherske beskøjter. Og aldrig glemme, at Luthers mission var at gendigte de gammeltestamentelige salmer og middelalderhymner og -troper enkelt og mundret på modersmålet.

Det, man stiller op til forsøgsvis at komme i

clinch med, er vennerne Conrad Rupff (Rupsch) (1475-1530), Johann Walter (1496-1570) og Martin Luthers konglomeratiske samarbejde. Komponisten Johann Walter kom til Frederik den Vises hof tilkaldt som bassist af sit bysbarn fra Kahla, Rupff, som var blevet ansat som sang- og kapelmester ved hofkapellet. Hoffets gejstlige leder, renaissance-humanisten Spalatin (1484-1545), bragte denne Rupff og Walter i kontakt med reformbevægelsen i Wittenberg, og da Frederik den Vise kort før sin død ytrede ønske til Luther om en nybearbejdelse af den tyske messe, inviterede denne de to venner til Wittenberg, hvor de på sølle tre uger fik løst opgaven.

Der lå bag dette reformværk hos alle tre skabere en dyb, indoptaget viden om de gamle kristne hymner og troopers musik- og lyriktradition. (troper er hymner. digtet til melismernes lange kæde over én vokal for bedre at huske melodiforløbet).

Luthers ønske om salmer på modersmålet kastede ham ud i et livslangt projekt sammen med Johann Walter. Som tekstligt forbillede havde han de værker, som gennem middelalderen var skabt i krydsfeltet med verdslig musik. (Der fandt en løbende vekselvirkning sted mellem folkelige og kirkelige

melodier og tekster). Og dertil de tyske middelaldertroubadurer, minnesangernes, enkle og raffinerede sprogbehandling. Med sig tog han også den tekstFORM, som var minnesangernes foretrukne: BAR-formen: ABABCDE (2 Stollen, 1 Abgesang).

Han lagde i sin gendigtning ud med de nærmest sakrosante gammeltestamentelige salmer. En digterisk kraftpræstation, som krævede mod og musikalsk kvalitet.

Vi finder BAR-formen i den allerførste salme, Luther gendigtede fra Det gamle Testamente: "Aus tiefer Not ruf ich zu dir". Just den første salme i denne udgivelses sidste afsnit. Man læser verset og ser straks formen i digtet. (Blot er melodien E-del her en variation af B-delen, så formen bliver ABABCDDB*)

Et andet stiltræk, man tog med fra Minnesangernes, var sammenhængen mellem toneart og salmens emne. (Idet jeg her udelader de såkaldt plagale tonearter). Walter havde som specialist heri skrevet en afhandling og lærebog om kirketonearterne. Her en kort gennemgang. (parentesen henviser til salmer i de pågældende tonearter i den danske salmebog).

Jonisk (skala C-C) var troens toneart, og med sit lyse præg (opadstræbende halvtonetrin fra skalaens 7. til 1. tonetrin) taksigelsens og lovsangens toneart. (Aleneste Gud i himmerig).

Dorisk (fra d til d) var værdighedens, den meditative alvors toneart. Den adskiller sig fra den lignende æoliske toneart (se denne) ved ikke som denne at lukke sig blødt omkring sig selv ved mødet med et lavt 6. trin. Men ved at have et gennemlysende højt 6. trin, som tilføjer melodien klarhed og neutralitet. (I dødens bånd vor Frelser lå).

Frygisk (fra e til e) omtales senere.

Lydisk (fra f til f). Der findes ikke salmer i lydisk toneart i de protestantiske salmebøger. Anvendtes i den nye messe kun i form af hypolydisk, dvs. med recitationstone på 3. trin, tonen A. Af Luther anvendt i liturgien, eksempelvis ved afsyngelsen af trosbekendelsen.

Mixolydisk (fra g til g) udtrykker ophøjethed og alvor. (Guds søn kom ned fra Himmerig).

Æolisk (fra a til a) Inspirerer til meditation og andagt. Indadvendt og blid i kraft af sin nedadstræbende halvtone fra 6. til 5. trin. (Behold os, Herre, ved dit ord).

Tilbage til den *frygiske* toneart. Med skala fra e til e. Spiller man skalaen nedad, mærkes tydeligt trækket i halvtonetrinet fra 2. til 1. trin.

Det er dette halvtonetrin, som giver den frygiske toneart sit strenge, tidløse præg. Det er ikke en toneart, man kan lege med. Den åbner for sorgen, angsten, tragedien, elegien. Den frygiske toneart er ubestikkeligt skænbærende. Ingen toneart egner sig bedre til at skildre det afhængighedsforhold, vi er i til Gud, og de kampe det medfører. Frygisk er vilkårets toneart.

Og frygisk toneart valgte Johann Walter til sin melodi til Luthers allerførste gendigtning: "Aus tiefer Not ruf ich zu dir". Og skrev en melodi så markant og uden sidestykke, at den gennem århundrederne har været grundstof i søndagenes koralforspil og motetter såvel som i stor musik af de største komponister. Den blev anvendt som indledningssalme ved nadveren. Og den blev den blev den første protestantiske koral, som blev anvendt til et stykke selvstændigt

orgelmusik. (Af Hans Kotter (1480-1541) i 1530'erne.)

Salme 130. Fra dybet råber jeg til dig, Herre.

Afgrunden. Og sjælens dyb. Et og samme. Ordene er knappe og når øret fra det sted, som vi i mangel på præcision kalder for "langt ude". Langt ude er stedet uden kontrol, uden mening. Derfra råber den nøgne sjæl, som er berøvet alt.

Hvordan gengiver Luther det univers, som her træder frem uden et gram fedt på teksten?

Aus tiefer Not schrei ich zu dir.

Herr Gott, erhöhr mein Rufen.

Dybet bliver i Luthers bearbejdning til et adjektiv, en sindstilstand. Og mister derved fysisk billeddannende kraft. Stedet, vi råber fra, når vi befinder os i fortvivlelsens mørke slugt, er en fysisk realitet. Men da dybet her som adjektiv har mistet sit ekko, det eneste, der svarer, når vi råber i mørkets afgrund, må han forstærke verbet med det lydsterke "schrei".

Johann Walter fortæller historien musikalsk i melodibegyndelsens stejle sider, den tomme kvint ned og op. Og understreger det bønfoldende i "Not" med at vende om det lave 6. trin, det halvtonetrin som i europæisk musik er blevet brugt gennem 7 århundreder for at skildre hjertekval. I 2. linje vender udbruddet over den højeste tone og lander så trinvist mod den frygiske skalas vandmærke, halvtonetrinet fra 2. ned til 1. trin. Inderlighed. Enkelt i sit væsen som al stor kunst. Salmen dukker efter publiceringen op i varierende skikkelser i Nordeuropa og Skandinavien.

Grundtvig har ikke været på færde i den tekst, vi finder i vores nuværende salmebog, men derimod den glimrende gendigte, juristen, filosofen, æsteten, lingvisten Peder Hjort (1793-1871). Han levede samtidigt med de store digtere Oehlenschläger og Ingemann og Baggesen, som HAN alle vendte bunden i vejret på og forholdt dem deres mangel på klarhed i spyttet og rigeligt ordfrådseri.

Det blev han ikke populær af.

Hans suveræne gendigtning af "Aus tiefer Not" er båret af respekten for Luthers ordknappe, og derfor netop hjerteblødende salme.

Peder Hjort må ty til adjektivet "bange" for at dække Luthers gendigtning, smertensskriget.

"Af dybsens Nød, o Gud, til dig mit *bange* Råb jeg vender, -"

Og her i vores verden kommer nu i dag præsten og digteren Michael Nielsen på scenen med sin nye salmesamling. Hvoriblandt gendigtning af 5 Luther-salmer.

Michael Nielsen løser først opgaven i en smuk sætning helt tilbage til originalen:

Fra dybet råber jeg i nød
til dig, min Gud og Herre,

Og fortsætter så: "Se ikke på, hvad jeg forbrød," - Vi forventer en sproglig fornyelse. Men ordet "forbrød" kan ikke færdes i nutidigt sprog. Det skurrer mod talesprogs vendingen i den næste linje, hvor Michael Nielsen tilføjer en linje, der umærkeligt flytter salmen fra kirkerum til privat rum:

"det gør kun angsten værre."

Vi forstår det alle sammen. – Det har bare ikke noget med denne salme at gøre. Det står ikke i noget forlæg. Det suger salmens rene kraft ud af teksten. Denne salme handler ikke om *min* nød eller *mit* forhold til Gud. Den handler om *menneskets* forhold til Gud. Og menneskenes forhold til Gud. Og Guds forhold til sine skabninger. Der lister sig noget terapeutisk anno 2000-vestlig-verden-samfund ind over teksten i denne 4. linje. – Rolig, du er ikke alene med din angst.

Men det er jeg, det er vi alle. Og er der noget, Vorherre *ikke* er, er det terapeut. Han viser vilkåret. Vi er i slugten. Og vi råber i smerte. Og tilbage er kun nåden. Michael Nielsens 4. vers af denne store salme løfter sig ud af både renæssance og romantik og danser sin egen varme Michael Nielsenske helligåndsfortælling. Her taler præsten OG digteren. Smukt.

I jagten på fornyelse kan man jo forsøgsvis alliere sig med en nutidig komponist, som kan peppe Luther lidt op. Povl Christian Balslev er organist og klokkenist ved Vor Frue kirke i Svendborg og tidligere højskolelærer og underviser på de højere læreanstalter. Hans tonesprog afspejler hans studium af Thorvald Aagaards musikæstetik, som søger et udtryk i tråd med det ukunstlet melodiske. Det, som komponisten J. A. P. Schulz benævner "Schein des Bekannten", og som Carl Nielsen i sin essaysamling "Levende Musik" beskriver som "sansen for den udtryksfulde Enkelhed".

At Balslev kan skrive en god melodi, høres straks i "Af dybsens nød". Men den blide, intetsigende æoliske toneart og de let henkastede synkoper gør hele salmen til net-

op det eneste, den ikke kan bære: Ufarlig.

I Nielsens næste salme "Var Gud ej med i nødens stund" sender Balslevs hurtige optakter teksten af sted over hals og hoved, mens vi glade og ubekymrede danser hen over afmagt, fjender og tilbundsgåede sjæle. Det hænger ikke sammen. I den 3. salme forekommer det mig, at Balslev simpelt hen er løbet tør for inspiration. Ærgerligt at komponisten forråder sit sunde musikalske instinkt ved – i velmenende pædagogisk øjemed? – i disse sidste 2 salmer at tage 1500-tals-musikken ved vingebeinet, udbene den og håbe dermed at gøre den mere *forståelig* og *iørefaldende* for nutidens mennesker. Ikke mindst de unge. Det føles villet og uorganisk.

Misforstå mig ikke: Ægte fornyelse er livgivende. Men skal det være rytmisk, så *lad* det være rytmisk fra hjertet. Rul alternativt den røde løber ud med skæve intervaller, kromatiske farvelægninger og lad teksten stå klart og skarpt som det samlende element. Slip gækken løs på din store kompetence, Povl Christian Balslev!

For hør så også her, hvad der sker, når to kreative sjæle stilfærdigt og uprætentiøst finder hinanden: Så fin, så gedigen er Michael Nielsens gendigtning af Luthers gendigtning af 800-tals-hymnen "Veni creator Spiritus":

Kom, skaberånd med liv og mod,
som i Guds hjerte har sin rod,
gør håbet stærkt, driv mørket ud,
vi er dit værk, du er vor Gud.

Uden kunstgreb fortælles om det store og uforstå-

elige, den mærkelige størrelse, Helligånden. Og det lykkes. Fordi Michael Nielsen her giver afkald på at *forklare*. Helligånden har sin rod i Guds *hjerter*. Den kommer til os fra selve kærlighedens hjerte med lys og fred. Han taler, som hymnen, direkte til Helligånden - I taknemlighed over håbet i en uoverskuelig verden. Over kærlighedens gave, som gør det muligt for os med åbne hjerter at forstå hinanden på tværs af alle skel, Over den uvarslede glædes nådegave. Michael Nielsen taler, og digter, i taknemlighed, i et sprog vi kender, med farvespil i vokalerne og billedspræl i substantiverne, så ordenes musik gør oplevelsen til en lovsang og ikke en prædiken. Hjertet løfter sig og sproget med det. Med Povl Christian Balslevs roligt favnende melodi en salme velegnet til at synge i det intime rum såvel som under kirkebuer.

Nu har vi ikke tradition for i Den danske Folkekirke at være alt for farverige. - Som i Pantheon i Rom på pinsedag, la Domenica delle Rose: Rosenblade hentes i 7 sække fra Salerno, (hvorfra biskoppen kom, som genoplivede denne gamle tradition) og hejses af 5 brandmænd op på Pantheons kuppel og drysses gennem kuppelhullet ned over menigheden, som istemmer "Veni creator Spiritus" i en regn af rosenblade, "La pioggia delle petale di rose". Makkerskabet Michael Nielsen/Povl Christian Balslev ville måske drukne noget i denne frodigt-poetiske hyldest til åndens mirakel. Men de modtager i lighed med Pantheons menighed en rose til hjemturen fra anmelderen for deres fine balance mellem det store indhold og den enkle form.

Men tanken melder sig: Hvorfor overhovedet gendigte? Hvis ikke man kan vriste sig ud af Lu-

thers stærke greb? Hvad er det, der så nemt går galt i omskrivning af traditionelle salmer til mere mundret sprog? Man vil så gerne gøre disse ranke gamle tekster forståelige for nutidsmennesket.

Det er vanskeligt som tilknyttet det kirkelige miljø at anvende fornyelsens lup på tekster med begreber, der har været under huden på en fra barnsben. Det ender nemt i tekster af en tilstræbt naivitet og ubevidst løftede pædagogiske pegefingre. En fornemmelse af, at den, som står bag teksten, også har svarene på alle spørgsmål. Fordi tekstforfatteren er fortrolig med kirkens sprog og ikke magter selv at sætte fingeren på det, som skiller det salmefremmede menneske fra vores salmeskat.

Jeg kunne ønske, at man uden at ryste på hånden ville vove springet, som Luther, ud i den stærke fortælling, der handler om LIV. Som det manifesterer sig i Virkeligheden. Ubærligt. Stort og ufatteligt. Med stærke, nutidige ord, som rammer midt i afmagt og kaos og pludselig lykke. Der, hvor vi ikke kan se klart for det, vi bliver tvunget til at se.

Her et par nedslag i Michael Nielsens originale salmer i "Syngende Stjerne". "Lyset i Mørket er Lyset fra Gud" er en hjertehilsen til dem, vi har mistet, og som gav os kærlighed og mening i livet. Elegant og varmt formuleret i linjerne: "Lyset var hos os som gåde og spejl, skinned' på os fra de kære." Men desværre: Salmen glider af sted aldeles uden skramlende kanter. Her er ikke noget om savnets ubærlighed eller livets fortvivlende uretfærdighed. Her er kun de skærmende hænder, Paradishaven, det sejrende lys. Ak og åh, så lidt der skulle til for at skabe mere dybde. "Digtere er sprogets nattergale" citerer Mi-

chael Nielsen Morten Sabro. Jo. Men digteren må også forsøge at skramle op som en sprogets kragefugl, når det gør ondt. Som her. Og det perspektiverende mørke er da også helt fraværende i Kristian la Cours glad trallende D-dur-lysmelodi og bidrager ikke til at løfte denne nødvendige salme op til den alvor, den kræver. Komponisten kunne have givet teksten modspil i kanter og skygger. Her får helheden salme/melodi et præg af noget, der skriver sig selv. Det er fint, det er pænt. Men føles ikke født af *nødvendighed*.

Og *hvad sker der dog så nu?* Alle advarselsblink lyser rødt. For: Har forfatteren nogetsteds i udgivelsen nedfældet, at 5. vers af "Lyset i mørke er lyset fra Gud" er et behændigt citat af 5. vers af Benny Andersens vidunderlige "Mørkets Sang" - "Floden er gammel, og Floden er ung" fra hørespillet "Orfeus i Undergrunden" filmatiseret som "Danmark er lukket". Endda tilnærmelsesvis ordret.

"Mørket vil binde, men lyset gør fri. Bred er den smalleste glæde. Vis mig dit ansigt, før alt er forbi, da er vi begge til stede" er her omformuleret til "Mørket kan binde, men lyset gør fri, giv os din evige glæde, vis os dit ansigt, når alt er forbi, så er vi alle til stede".

Michael Nielsen, her begås et overgreb på poesien og poeten! Misbrug og forvriddning af Benny Andersens uovertrufne beskrivelse af den totale nærheds øjeblik *mellem mennesker*. Den hellige hensigt stiller sig i vejen for autenticiteten. Dette er desværre en om'er!

Julesalmen "Betlehemsstjernen" synger næsten sig selv. Kristian la Cour har skrevet en charmerende melodi, som svøber sig om Michael Nielsens lige så hjertelyse tekst. I enkle ord lister Evangeliet sig frem

mellem linjerne, som ved Stjernemændenes ankomst i 3. vers:

Vismænd fra Østen de nå'de frem,
de fandt og blev fundet og favnet,
for barnet gav med dem på vejen hjem
den fylde, de før havde savnet.

Her står hugget i lys fortællingen om De hellige tre Konger, som troede, det var dem, der kom med gaver. Men mødte den ubegribelige altfavnende nåde uden måde.

Hele fire komponister har bidraget til "Syngende Stjerne". Alle med stor erfaring og solide uddannelser. Erling Lindgren har endda for sit kompositoriske virke modtaget store priser. Han har her komponeret 2 melodier, begge fremragende. Det vil være en glæde ved eventuelle nye udgivelser fra Michael Nielsens hånd at møde Erling Lindgrens musik.

Peter Lindhardt Toft har bidraget med påsokesalmen "På morgenrødens Vinger". Der har desværre indsneget sig et par fejl i satsen til denne brede og sangbare melodi, som så smukt lægger an til teksten.

Komponisten Kristian la Cour har skrevet hele 12 af samlingens melodier. Han er også visesanger. Det høres på hans letsungne melodier. Letheden går fint i spænd med udgivelsens årstidssange. Som *salme-melodier* mangler de imidlertid hen ad vejen tyngde. Og variation. Hele 9 sange ud af 12 står i D-dur. Ny toneartstænkning? Det rytmiske bliver for enslydende med mange spadserende ottendedele. De tætte akkordskift bliver (for) massive på tastaturinstrument

i modsætning til på den lette guitar. 3-stemmig sats måske?

la Cour bør grave dybere i stoffet. Melodierne *fungerer*. Men det er for nemt. Af sted til lagring et mørkt sted og så frem i lyset og for at sætte nye vildskud. Og alt for mange basale fejl i satsen! Traditionel stil kræver pletfri satsbehandling! *Udgiveren burde have ofret penge på en musikkorrekturlæser*. Satstekniske fejl bør ikke trykkes!! Men siges bør det, at Kristian la Cour har ydet et stort arbejde til denne udgivelse.

Vi kan af og til ved salmens magi møde det uforklarlige, som vi kalder Helligånden, i samspillet mellem ord og musik i det fællesmenneskelige rum. Michael Nielsen kalder det med et klassisk udtryk, at "ordene får vinger". Men nej. Musik er ikke ordets hjælpemotor. Det er samarbejdet mellem ord, rytme og melodi i med- og modbevægelse, i syntaks og gentagelser og vekslende lydstyrke, der giver plads for *interferens*, i salmesangen som *RUM*. Et rum, som løfter sig over os, som synger. Og hvori vi finder fællesskab, ser nye sammenhænge, ser hinanden. Finder måske endda det, som, med Michael Nielsens ord, har rod i Guds hjerte.

Det er enhver digters suveræne beslutning, hvad der skal finde nåde for øret. Michael Nielsen har som forfatter forpligtelse til at sortere nådesløst og ville VOVE noget mere. Slå sig i versemålets tøjr. Lidt asymmetri. Lidt snublen på fødderne. Med det ville også hans komponister blive tvunget til at afsøge nye muligheder. "Skaberen maler i latter påskefanfarer i gult." Et flot billede! Skaberen ler. Vel gør han så! Overraskelser til Skaberen hver dag, mens han spreder sin kærlighed i Verden? Vi ved det jo ikke. Men

indimellem *må* han have moret sig kosteligt, når han skabte kattekillinger eller små uanselige insekter, der pludselig slår strålevifter ud og danser rumba. Bunuels leende Kristus. En skaber, der maler i latter. Mere af det, Michael Nielsen!

BENEDICTE NORDIN

er født Severinsen, ind i den Severinsenske salmebogssamling. Viborg 1946. Pianist, sanger, komponist, forfatter, kulturprojektmanager.

Det Kongelige Danske Musikkonservatorium: Afg. eks. Sang 1972, Statspr. Musikpæd. Solfege/teori 1974. Statspr. Musikpæd. Klaver 1984.

Københavns Universitet: 1. del Kunsthistorie, 1972, 1. del Musikvidenskab 1979. Løbende koncertvirksomhed som sanger og pianist (akkompagnatør for sangere). Kirkesanger fra 1962 til 2005. Organistvikar fra 2000 til 2010.

Komponist og forfatter af: Kantater, korværker, musikalske eventyr (symfoniske og syngespil), teater-musik, kammermusik, salmer og sange. Digtsamlingerne Monsunens Maske (2011) og "Empreintes" 2015.

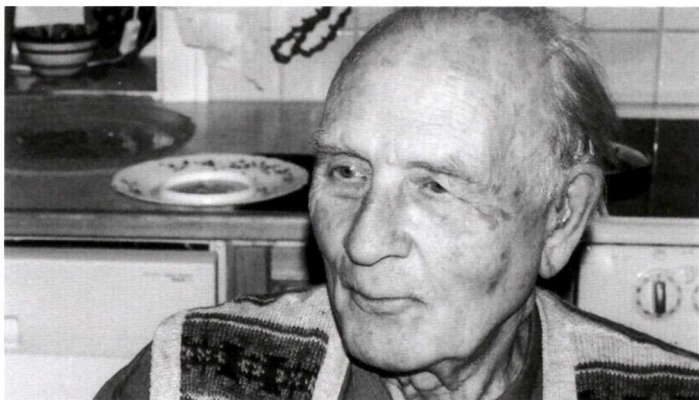
Underviser: på Højskole, Teaterskoler, seminarier (N. Zahle), musikskoler. Privat undervisnings- og repetitørpraksis gennem 50 år.

Mailadresse: ebelsnordin@gmail.com

Til anmeldelsen er anvendt:
Bengt Johnsson: *Heptacordum Danicum 1646*:Bd
II;131-163. Gads Forlag 1977.

Minneord over Ragnar Grøm

Av Stig Wernø Holter



Ragnar Grøm, norsk hymnologis nestor, gikk ut av tiden 26. januar 2018, 90 år gammel. Gravferden foregikk 2. februar fra Olsvik kirke i Bergen, hvor han så ofte hadde latt sin malmfulle bassrøst stimulere menigheten til engasjert salmesang. Under seremonien ble det fremført musikk av Ragnars rike inspirasjonskilde, Johann Sebastian Bach.

Ragnar Grøm ble født 17. oktober 1927 i Grimstad. Rett etter konfirmasjonen meldte han seg inn i Den evangelisk-lutherske frikirke. På grunn av krigen var det ikke mulig for den evnerike unge mannen å komme i gang med en utdanning. Faren havnet i tysk fangenskap i Sachsenhausen, og Ragnar måtte

ta jobb i en trelasthandel. Faren overlevde, og etter krigen kunne Ragnar ta frikirkens toårige bibelskole i Bærum; det var i denne tiden han traff Elsa, som ble hans trofaste livsledsager gjennom 70 år. Hun utdannet seg til tekstilkunstner. Latinartium tok Ragnar mens han var i militæret. Teologistudiet ble gjennomført mens han var i fullt arbeid i postvesenet, senere ved den amerikanske ambassaden i Oslo, og hadde stiftet familie. Han kunne ligge på gulvet og lese pensumlitteratur mens barna lekte rundt ham. I tillegg studerte han solosang ved Musikkonservatoriet i Oslo, og han ble mye benyttet som solist ved fremføringer av store kirkemusikkverk. Etter en periode som lærer i Oslo ble han i 1968 ansatt som høskolelektor, senere førstemanuensis, i kristendoms-kunnskap ved Lærerhøgskolen i Bergen. Her virket han til han gikk av med pensjon. I 1974 ble han ordinert til prest i Den norske kirke (som han vendte tilbake til på begynnelsen av 1960-tallet), og gjorde blant annet tjeneste som vikarprest ved norske sjømannskirker i USA og Canada fem somre på rad. Grøm hadde stor arbeidskapasitet og nedla et langvarig, frivillig arbeid som leder i Bjørgvin Kirkesangforbund (1974–1990) og Norges Kirkesangforbund (1983–1997). I 17 år redigerte han bladet *Norsk kirkesang*. Forbundet takket ham med æresmedlemskap i forbundet. I den

lokale kirken, Olsvik, var han en drivkraft i både menighetsråd og kirkekor.

Ragnar Grøm skrev en mengde artikler og ga ut flere lærebøker og hymnologisk litteratur, bl.a. *Guds Rike Vi Beholder: Salmedikteren Martin Luther 1483–1546* (Norges Kirkesangforbund 1995), *Med salmeboka gjennom kyrkjeåret* (Det Norske Samlaget 1996) og *Gjør døren høy, gjør porten vid: Med salmeboken gjennom kirkeåret* (NKSF Forlag 1999). Han gjendiktet alle Luthers salmer (Vest-Norsk Musikkforlag, 1983) og diktet også selv salmer. En av hans oversatte salmer kom med i *Norsk Salmebok* (1985), «Syng trøstig til Guds ære» («Lob Gott getrost mit Singen»). Han gikk også løs på den enorme oppgaven med å oversette alle Bachs kirkekantater, pasjoner og oratorier til norsk med tanke på praktisk fremføring. Resultatet foreligger på <http://www.bach-cantatas.com/Texts/Nor1-BWV.htm>.

Da Norsk hymnologisk forening i 2007 startet arbeidet som skulle føre frem til utgivelsen av *Nytt norsk salmeleksikon* (bind I–IV), var Ragnar for lengst pensjonist, men sa seg straks villig til å sitte i redaksjonen og bidra med salmeartikler. Etter det første bindet gikk han ut av redaksjonen, men han fortsatte å levere faglig solide bidrag til leksikonet med tyngdepunkt i Luthers og reformasjonstidens salmer. De siste artiklene leverte han i 2016 til bind IV. Da hadde sykdom begynt å redusere hans arbeidskapasitet. Som teolog hadde Grøm en solid forankring i konfesjonell lutherdom, og som hymnolog formidlet han særlig den tyske og danske hymnologiske forskning.

Han hadde selvsagt hele Anders Mallings åttebinds *Dansk salmehistorie* i bokhyllen. Ragnar var også selv en primærkilde til mye av det nye som skjedde i norsk salmesang, og hans egne vurderinger var alltid treffsikre. Dessverre ble han aldri betrodd noe verv i Den norske kirkes liturgi- og salmebokkomiteer, hvor han kunne ha bidratt med så mye.

Ragnar Grøm var en hedersmann som satte mange og gode spor. Han etterlot seg Elsa, fire barn, 15 barnebarn og 17 oldebarn.

Sønnen Jan Øyvind Grøm avsluttet sine minneord om faren slik: «I en kondolanshilsen vi nettopp har fått forteller Ivar Jarle Eliassen om et ukeseminar som Bach-eksperten Helmuth Rilling hadde i januar 1988 med Matteuspasjonen som tema. Der på seminaret sang far Kristus-partiet med pondus og ypperlig deklamasjon, ifølge Eliassen. Etter en sosial sammenkomst en av kveldene ble det spørsmål om hvordan Rilling skulle komme tilbake til hotellet. Da svarte Rilling kontant: Ich fahre mit Christus – jeg kjører med Kristus.

Nå har også far reist med Kristus!»

STIG WERNØ HOLTER, dr. philos., er professor i kirkemusikk ved Griegakademiet – Institutt for musikk, Universitetet i Bergen. Siden 2006 er han leder for Norsk hymnologisk forening og 2012–15 for NordHymn. Ved siden av sin pedagogiske og utøvende virksomhet har han bl.a. publisert *Kom tilbe med fryd: Innføring i liturgikk og hymnologi* (Solum

Sigvald Tveit til minne

Av Åge Haavik

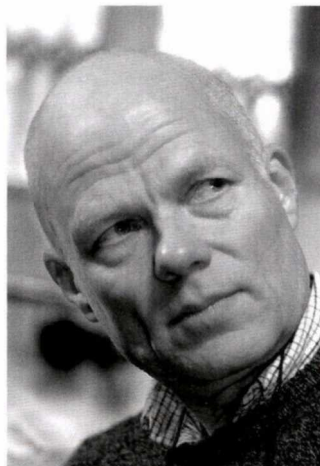


Foto: Cantando Musikkforlag ©

Den norske musikeren, komponisten og pedagogen Sigvald Tveit døde 8. januar i 2019. Han var kjent for mange av Hymnologis lesere. Derfor er det naturlig med en minnerune her.

Sigvald Tveit ble født i Treungen i Telemark 14. mars 1945. Han vokste opp i Kristiansand og døde i Oslo 8. januar 2019. Tveit var en musiker og komponist med stor allsidighet og en enorm produksjon. Bredden og

allsidigheten kan man avlese både av hans utdannelse og av hans verkliste.

Tveit var cand. philol. fra Universitetet i Oslo med fagene matematikk, kjemi, kristendomskunnskap og musikk. Musikk var hovedfag med hovedoppgave om barokkens sekvensteknikk (1973). Han hadde organisteksamen fra Agder musikkonservatorium (1982), og han tok diplomeksamen i komposisjon ved Norges musikkhøgskole (1994).

På 1970-tallet hadde han en rekke opphold ved amerikanske institutter (Los Angeles, Hollywood og Boston). Her studerte han komposisjon, arrangering og orkestrering. Han studerte filmkomposisjon med David Raskin og korkomposisjon med Frank Pooler.

Siden 1973 var Tveit førsteamanuensis med hovedansvar for satslære ved *Institutt for musikk og teater* ved Universitetet i Oslo. Han har vært gjesteforeleser ved ulike universiteter i USA i til sammen to år, og han har også vært organist i forskjellige menigheter i Den norske kirke.

Et særkjenne ved Tveits produksjon er at nesten alt sammen har utgangspunkt i det vokale element. Den lange verklisten (godt over 2000 TONO-registreringer) inneholder derfor få rent instrumentale verk. Noe annet er at han kunne fortelle om det aller meste at det var bestillingsverk. Han likte å si om seg selv at han behersket et håndverk. Han kunne på oppfordring gi en tekst musikalsk form og ikle den en treffende harmonisk drakt.

I sin harmonilære, som har utgangspunkt i Bachs harmonikk, har han også inkludert den populære bruksmusikken i vid forstand. Hans egne verk har derfor dels et klassisk preg, dels er de tydelig populærmusikalske. Ofte følte man at aller best trivdes han

foran et storband. I 1996 fortalte han til Fædrelands-
vennen: «Da jeg skulle ha et såkalt 'sabbatsår' – et
friår fra undervisningen ved Universitetet – fant jeg
ut at Hollywood var stedet der komponistene med
størst bredde i erfaring fantes. Jeg gikk et kurs ved
en privatskole drevet av filmkomponister. Det var én
uke samba, én uke bossanova, én uke ... til vi hadde
vært igjennom hele repertoaret av stilarter. Jeg satt
dag og natt mot slutten av hver uke for å skrive ferdig
til helgens fremførelser. Det var en fantastisk skole.
Med 15 mann fast i storbandet var vi garantert gode
fremførelser av det vi gjorde.»

Mange er de som fra unge år bærer med seg minner
og impulser fra Sigvald, impulser som ofte har vir-
ket formende på resten av livet. Dette gjelder man-
ge av hans studenter ved det musikkvitenskapelige
instituttet ved Universitetet i Oslo. Men det gjelder
også medlemmer av ungdomskoret Angelos i Vestre
Frikirke, og studenter ved Menighetsfakultetet, hvor
han i en flere år på begynnelsen av 1970-tallet ledet
og dirigerte fakultetets orkester. Inspirasjonen fra
Sigvald var basert på omfattende kunnskap, begeist-
ring og humor. Og – som én tydelig understreker: En
tydelig og glad vilje til å forkynne evangeliet gjennom
musikken.

Som universitetslærer og pedagog hadde han et vidt
spenn, fra det historiske til det kompositoriske, og
fra det teoretiske til det utøvende. Det dreide seg om
kommunikasjon og mestring av det musikalske hånd-
verket, enten det ble arbeidet med koraler, musikal-
former, viser, barnesanger, jazz eller populærmusikk.

Men Sigvald var også utøver på mange nivåer, ikke
minst som dirigent, som akkompagnatør i mange
sammenhenger, organist, kontrabassist – og fløytist
på seljefløyte.

Sigvald understreket sterkt *formens* betydning for å
nå et godt resultat. Her kunne han ta forfatterne han
samarbeidet med, i skole. Når en god og til verket
adekvat form var funnet, måtte man underlegge seg
den gjennom helheten, for eksempel fra vers til vers
når det gjaldt salmer. Gjentakelser og sekvensering
var viktige grep for å fremme sangbarheten.

Blant det som gjorde Sigvald Tveits musikalske
signatur kjent i hele landet, står de to omfattende
barne-TV-seriene *Portveien 2* og *Sesam stasjon*. Disse
prosjektene, som han skapte sammen med presten og
forfatteren Eyvind Skeie, førte til at de måtte skape
nytt hver uke gjennom flere år. Skeie, som forrettet
gravferden, sa i minneordet: «Han var min venn og
nærmeste samarbeidspartner gjennom den største
delen av mitt skapende liv.»

Et annet musikalsk uttrykk som for mange er uløselig
knyttet til Sigvald Tveits navn, er *Freedom Quartet*, en
mannskvartett som i en årrekke turnerte med spiritu-
als. Sigvald arrangerte for dem og akkompagnerte, på
piano, men særlig på kontrabass, som fremfor alt var
hans instrument.

I en publikasjon med betegnelsen *Hymnologi* er det
blant alt det Sigvald Tveit har arbeidet med, naturlig
å trekke frem hans hymnologiske kunnskap og inn-

sats. Innforlivelsen i det hymnodiske hadde han med seg fra oppvekst og utdanning. Men på et tidspunkt på slutten av 1990-tallet ville han ha en faglig tilnærming og «bli hymnolog». Det førte etter en tid til at han overtok som norsk representant i styret for *Nordhymn – nordisk institutt for hymnologi*, og fra 2007 også i styret for *LAH – Internationale Arbeitsgemeinschaft für Hymnologie*. Her gjorde han en stor innsats. I tillegg til det faglige var det meget nyttig for ivaretagelsen av diss vervene at han var så reisevant og reiseglad.

Verklisen er som nevnt enorm, men fem store verk bør nevnes i denne publikasjonen: Et timelangt program i NRK TV til Grundtvigs 200-årsjubileum for kor, solister, fullt orkester, samt kommenterende eksperter. Dette skapte han på oppdrag av og sammen med presten og TV-produsenten Egil Stray Nordberg. Dette jubileet førte også til en «Grundtvig-kabaret», et samarbeid mellom Eyvind Skeie og Sigvald Tveit. De er også sammen om «Visst skal våren komme». Dette verket er oversatt til de nordiske språkene og fremføres i alle de nordiske land. Det fjerde som skal nevnes, er en musikal om Petter Dass: *Herr Petters lovsang*. Det er en fantastisk forestilling, som han skapte sammen med forfatteren Edvard Hoem og regissøren Stein Winge. Til 200-årsjubileet for M.B. Landstad i 2002 laget Eyvind Skeie og Sigvald Tveit en Landstad-kantate.

Den siste delen av Sigvald Tveits livsvandring ble svært krevende, først og fremst for ham selv, men også for alle som stod ham nær som familie og venner. Omkring 10 år før vandringen var fullført, fikk

han konstatert en hjerneskade som medførte «kognitiv svikt». Dette utviklet seg, og stilte store krav til hustru Barbro og til yngste datter Ane, som fikk en posisjon som personlig sekretær.

Men midt i misèren kunne man oppleve to positive elementer: At det musiske, inklusive evnen til å spille, bestod nesten helt til det siste. Og at gleden – en overveldende glede! – over å gjenkjenne et kjent og kjært ansikt vedvarte.

Et langt og virksomt liv er fullført. En enorm produksjon består og vil stadig være til glede for mange.

Må fred følge Sigvald Tveits navn og minne.

Einar Sigurbjörnsson professor emeritus.

06.05.1944 - 06.03.2019

In memoriam

af Gisli Jónasson og Kristján Valur Ingólfsson



Einar Sigurbjörnsson blev født i Reykjavík den 6. maj 1944. Hans forældre var Sigurbjörn Einarsson, præst ved Hallgrímskirkja i Reykjavík, docent, senere professor ved det teologiske fakultet på Islands Universitet, og senere Islands biskop, og hans kone Magnea

Porkelsdóttir. Einar tog studentereksamen 1964, og blev cand. theol. fra Islands Universitet i 1969. Han forsvarede sin doktorafhandling i dogmatik, *"Ministry within the people of God"*, ved Lunds universitets teologiske fakultet i 1974.

Afhandlingen fokuserer på den katolske kirkes programerklæring for tjenesten i Kirken, som den blev

godkendt af Vatikan II (1962-1965).

Einar blev ordineret som præst den 22. juni 1969 og var sognepræst i Ólafsfjörður i årene 1969 til 1970, i Háls i Fnjóskadalur fra 1974 til 1975 og i Reynivöllur i Kjós fra 1975 til 1978. Han var timelærer ved Islands Universitets teologiske fakultet 1975-1978 og professor i dogmatik fra 1978 indtil 2014, da han gik på pension på grund af alder. Han var vicepræsident for det teologiske fakultet i årene 1979-1981 og 1989-90, og præsident fra 1981 til 1985, 1990 til 1993 og 2003 til 2006.

Han var medlem af bestyrelsen for Islands Universitets teologiske institut fra 1990 og instituttets forstander fra 1995. Han var vicepræsident for Universitetsrådet i årene 1983-1985 og formand for Universitetets appel- og forligsudvalg fra 1991 til 1996. Han var suppleant til kirketinget 1986-1994 og kirketingsmedlem 1994-1998.

Blandt andre tillidshverv, som Einar påtog sig, kan nævnes, at han var formand for en komité som skulle undersøge folkekirkens liturgi 1978-1979, formand for kirkens håndbogsudvalg 1979-1981 og formand for kirkens liturgikomité 1982-1997. Han var medlem af kirkens diakonikomité fra 1990 til 1997, af liturgikomitéen fra 2004 til slutningen af sit liv og var formand for folkekirkens salmebogskomité fra 2005. Han var også medlem af det udvalg som oversatte den islandske Bibel som blev udgivet i 2007. Ligeledes var han medlem af World Council of Churches Commission of Faith and Order som repræsentant for de nordiske kirker fra 1984 til 1991, og så var han også medlem af nordiske udvalg både om forskning i præsteordinationens teologi og forskning i hymnologi.

Ud over dogmatikken beskæftigede Einar Sigurbjörnssons sig også med undervisning og forskning i praktisk teologi, og da specielt liturgi og hymnologi. I de seneste år før sin død arbejdede han på en bog om den islandske salmehistorie.

Han deltog i mange konferencer om hymnologi og skrev flere artikler om dette emne, f.eks. i Hymnologiske Meddelelser: *Islands Salmedigtning. En historisk oversigt* i 1979, nr. 4, s. 181. *Martin Luther i isländsk psalmtradition* i 2002, nr. 2, s. 113. I Hymnologi – Nordisk tidsskrift: *Heyr, himnasmiður*, 2006, nr. 2, s. 68, og *Luthers psalmer i trosperspektiv*, nr. 3, s. 127. Einar repræsenterede Islands Universitet og den islandske folkekirke på mange teologiske konferencer i udlandet og var en respekteret og kendt forsker, især

i skandinavisk sammenhæng. Han har skrevet mange artikler i både islandske og udenlandske tidsskrifter. Blandt de bøger Einar har skrevet kan man nævne: *Orðið og trúin* (Ordet og troen), der blev udgivet i 1976; *Kirkjan játar* (Kirken bekender), 1980, 2. udgave 1991; *Credo, kristin trúfræði* (Kristen dogmatik), 1989, 2. udgave 1993; *Ljós í heimi* (Lys i verden), 1996, og *Embættisgjörð, guðfræði þjónustunnar í sögu og samtið* (Embedets og tjenestens teologi i historie og nutid), 1996 og 2012.

Einar sad i redaktionen for forskellige faglige tidsskrifter og skrev mange tidsskriftsartikler. Han modtog året 1990 Hagþenkis, (The Association of Non-fiction and Educational Writers in Iceland), litterære pris for akademisk arbejde af fremragende kvalitet. Han var medlem af Det Norske Videnskaps-Akademi og Societas scientiarum Islandica (det islandske forskersamfund). Han var samfundes formand i nogle år. Han var også formand for menighedsrådet ved Domkirken i Reykjavík i årene 1996-1998.

Einar Sigurbjörnsson var en meget succesrig lærer og forsker. Ved sin død havde han undervist næsten alle de præster, som da var i tjeneste i Island. Det er ikke mange teologer som i de sidste 50 år har haft så stor indflydelse på den islandske folkekirkes gudstjeneste, liturgi og salmesang som han havde. Han var ikke kun lærer ved det teologiske fakultet, han var kirkens lærer.

Einar efterlader sig sin kone, Guðrún Edda Gunnarsdóttir, der er naturforsker og teolog, og tidligere sognepræst i Þingeyri, samt deres tre børn, Sigurbjörn, Guðný og Magnea.

Gud velsigne Einar Sigurbjörnssons minde og arv, og give hans kære styrke i deres sorg og savn.

Gisli Jónasson

er præst ved Breiðholtskirkja í Reykjavík og provst for Reykjavík provsti Øst, og kirketingssmedlem.

Kristján Valur Ingolfsson

er forhenværende lektor i liturgi og hymnologi ved Islands Universitets teologiske fakultet og biskop i Skálholt stift.

Mailadresse: kristjan.valur.ingolfsson@gmail.com



✻ DEADLINE FOR NR. 3-4: 1. SEPTEMBER 2019.

✻ ISSN: 1901-5976

